HADİS ANSİKLOPEDİSİ

KÜTÜB-İ SİTTE

Tercüme ve Şerhi

Prof. Dr. İbrahim CANAN

Prof. Dr.
İbrahim CANAN

HADİS ANSİKLOPEDİSİ

KÜTÜB-İ SİTTE

18. CİLT

ZAMAN

KAPAK

Tufan BİLGE

DİZGİ VE MİZANPAJ

Salih KARAHAN

Said KASIM

TASHİH

ZAMAN Gazetesi

Tashih Servisi

YAYINCI

AKÇAĞ YAYINEVİ

BASKI

GRAPHISCHER GROSSBETRIEB PÖSSNECK GMBH

EIN MOHNDRUCK BETRIEB

FEZA GAZETECİLİK A.Ş.

Çobançeşme Mah. Kalender Sok. No: 21

Yenibosna/İSTANBUL

Tel.: (0212) 551 14 77 - 652 33 50 (3 hat)

Fax: 652 24 23 Telex: 28 99 4

TEŞEKKÜR

Bu fihrist cildinin hazırlanmasında -fişlerin çıkarılmasından, tanzîm ve tashîh edilmesine, bilgisayarda yazılıp düzenlenmesine kadar- her safhada yardımını esirgemiyen talebe, meslektaş ve diğer yakınlarıma burada teşekkürü bir borç biliyorum. Allah Teâla Hazretleri, bu kıymetli yardımlarını esirgemiyenlerden ebeden râzı olsun. Âmin! Okuyucularım da bu duaya Âmin! desinler: Şâyet o şâyan-ı şükrân yardımlar olmasaydı, gittikçe azalmayıp artan şahsî meşgalelerimiz sebebiyle bu cildin itmamı yıllar alırdı. Böylesi dost ve yardımcıların varlığını da Rabbimizin bir lütfu olarak biliyor, O'na olan hamdimi tekrarlıyorum, bu vesile ile Habîbine, Âl ve Ashâbına salât ve selam ediyorum.

ربنا لا تؤاخذنا إن نسينا أو أخطأنا...

Prof. Dr. İbrahim CÂNAN

Şanlıurfa-Ekim 1993

بسم الله الرحمن الرحمن

الحمدلله رب العالمين والصلاة والسلام على نبيه الكريم وعلى آله وصحبه أجمعين.

AÇIKLAMA

Muhterem okuyucum,

1987'de başladığımız **Kütüb-i Sitte Muhtasarı** ve Şerhi adlı eserin fihris de tamamlanmış oldu. Bu çalışmayı tamamlama imkânı veren Rabbimize han dimiz sonsuzdur.

Bu ciltten daha kolay istifade edilebilmesi için birkaç noktanın bilinme gerekmektedir.

BİRİNCİ NOKTA: Kitapta yedi farklı fihrist bulunmaktadır.

1) Mefhûmlar Fihristi

2) Lügatçe ve Istılahlar Fihristi

3) Şerhedilen Hadîsler Fihristi

4) Şerhte Geçen Hadîsler ve Arabî İfadeler Fihristi

5) Âyetler Fihristi

6) Meâli Geçen Âyetler Fihristi

7) Kaynaklar ve Kitaplar Fihristi

NOT: Her bir fihrist bölümünün başında kısa bir açıklama bulunmaktadır.

İKİNCİ NOKTA: Biz, bu fihristte, eserde temas edilen mefhumların v meselelerin gösterilmesine öncelik verdik. Bu sebeple, diğer bir kısım kitapl için yapılan fihristlerde mûtad olarak rastlanan isim fihristine yer vermeyi g rekli görmedik. Söz gelimi, sâdece Ebu Hüreyre veya İbnu Abbâs (radıyallâh anhüm) gibi ismi çok geçen şahısların isimlerinin geçtiği her sayfayı göste meye kalksa idik, gereksiz yere sayfalar dolduracaktık. Bu şekilde, bütün isin lere yer verilmesi hâlinde, fihrist cildimizin belki de yarıdan fazlasını, nâc araştırıcıların işine yarıyabilme ihtimali olan bir fazlalıkla doldurmuş olacaktı Okuyucularımızın yüzde doksandan fazla bü-yük çoğunluğunu göz önüne al rak, daha faydalı olan ve herkesin başvurması muhtemel olan başka fihristle yer verdik. Böylece, eldeki cildin mahdud hacmini azami şekilde değerle dirdiğimize inanıyoruz.

Ama şu var ki, hakkında bilgi verilen şahısları, nerelerde geçiyors mefhum fihristinde göstermeyi ihmal etmedik.

İÇİNDEKİLER

1. MEFHUMLAR FİHRİSTİ

Bu kısım, fihristler cildinin en mühim bölümünü teşkîl eder. İstenen b bahsi hemen bulabilmek için, herkesin sıkca müracaat edeceği kısım b rasıdır. Bu bölümü imkân nispetinde geniş tuttuk. Öyle ki, bir mesele birk farklı şekilde ifâde edilebiliyorsa, birçok durumda o şekillerin her biriyle vern eye çalıştık. Burada herkesin ittifak edeceği bir standarda ulaşmanın zc luğunu nazar-ı dikkate alacak okuyucularımızın, rastlayacakları bir kısı rekâketler sebebiyle bizi müsâmaha ile karşılayacaklarını umuyoruz.

Bu kısım, alfabetik sırayla kaydedilen ana bölümler'le tâli bölümler'de meydana gelmiştir. Ana bölümlerin başlıklarını büyük harflerle yazdık. Tâ bölüm başlıklarını ise koyu harflerle yazdık. Tâli başlıkların muhtevasına gire mevzuları da teferruatlı olarak alt alta kaydettik.

Takdir edilecektir ki, tâli başlıkların altında yer alan mevzuları, alfabet sırayla kaydetmek oldukça zordur. Buna rağmen biz, imkân nispetinde, aı başlığa uygun mevzuları, başlıktan hemen sonra alfabetik sırayla kaydetti Aynı başlığa giren fakat başlıktakinden farklı kelimelerle ifade edilen mevzula da bilâhare kaydettik. Söylenen bu husus, bâzı kereler, mantıkî teselsül gere bozulmuştur.

Her hâl u kârda, okuyucumuz, istenen mevzuyu bulmada fazla zorlu çekmiyecektir.

FİHRİST

A

B

C

Ç

D

E

F

H

I-İ

K

M

N

O

Ö

P

R

S

T

2. LÜGATÇE VE ISTILAHLAR FİHRİSTİ

Bu kısımda, eseri okurken anlamada zorluk çekebilecek kelimelerin kısaca açıklamasını bulacaksınız. Eserde uydurma kelimelerden kaçındığımız için, okuyucularımızın sıkça, garibseyecekleri kelimelerle karşılaşması mümkündür. Herkesin eline geniş bir lügat bulunmayabilir. Bütün kelimeleri bir lügatte bulmanın da zorluğu var. Diğer taraftan lügatler, kelimelerin, kitabımızda kastedilen mânâsını da vermemiş olabilir. Biz kelimelerin, öncelikle kitapta kastedilen veya ona yakın olan mânâsını kaydetmeye çalıştık.

Istılahlara gelince: Hadis ilmi, bazı tariflerde ıstılahlar ilmi'dir. Yani hususi mânâda kullanılan kelime bu ilimde çoktur. Şerhlerde geçen bu ıstılahların mânâsı iyice bilinmeden mevzu yeterince anlaşılamaz. Kolaylık için, şerh sırasında bir kısım kilit kelimeleri tekrar tekrar açıkladı isek de, her bir ıstılahı, her defasında açıklayarak geçmek imkan dışı bir durumdur. Bu sebeplerden dolayı ıstılahları da lügatçe içerisinde vermeyi uygun gördük. Esasen ıstılahların çoğu, kitabın birinci ve ikinci ciltlerinde, ilgili bahislerde açıklanmıştır. Bunları da sonda, özet olarak tekrar vermek, okuyucuya pratik fayda içindir. Açıklaması geçmiş olan ıstılah veya tabiri etraflıca görmek isteyenler için, kelimenin yanına açıklamanın geçtiği cilt ve sayfa kaydedilmiştir.

Şu husus da bilinmelidir: Biz burada, kısa tutmuş olmak için, kelimelerin bütün mânâlarını göstermedik: Öyleyse bu kısma gerçek bir lügat nazarıyla bakılmamalıdır. Bilakis ihtiyacı asgari ölçüde karşılayan bir lügatçe bilinmelidir. Öyleyse zaman zaman büyük lügatlere de bakmak ihmal edilmemelidir.

A

Abâdile: (2, 477) Alim sahâbelerden, Abdullah adıyla meşhur olanlardır. Abdullah ibnu Ömer, Abdullah ibni Abbas, Abdullah ibnu Mes'ud, Abdullah bnu Râvâha, Abdullah ibnu-i Selâm, Abdullah bin Amr ibn-û'l as, Abdullah bin Ebî Evzâ.

Âbîd: İbadet eden.

Âbîdevi: Anıt gibi.

Âbîr: (6, 532) Za'feran karıştırılmış, kadınlara mahsus renkli bir sürünme maddesi.

Abras: Alaca hastalığı olan.

Abraş: Bak: Abras.

Abusâne: Asık suratlı gibi.

Acbu'z-Zeneb: (14, 151-52) Kuyruk sokumu kemiği. Hadiste bu kemiğin çürümeyeceği, kıyamet günü, insan vücudunun bu kemikten itibaren vukubulacağı belirtilmiştir:

Acmâ: (6, 402-403) Acem'in müennesidir. Anlaşılır şekilde ifade-i meram edemeyen demek ise de bu kelime ile insan dışındaki bütün hayvanlar kestedilir.

Acz: (6, 97) Kişinin ihtiyaçlarını teminde düşmanlarını savmada gerekli güç ve kuvvetten mahrum güçsüz demektir.

Acz-i Mutlak: Hudutsuz, katî bir güçsüzlük.

Adâlet-i izâfiyye: Çoğunluğun selameti için, cüz'ü feda eden adâlet usûlü.

Adâlet-i mahzâ: Tam adâlet: Bu adalete göre, bir cemaatin selâmeti için bir ferdin, rızası bulunmadan hayatı ve hakkı feda edilmez.

Âdâb-ı Muâşeret: Görgü kaideleri.

Adâvet: Husûmet, düşmanlık.

Adâvet-i İlahiye: Cenab-ı Hakk'a husûmet beslemek.

Adem: Yokluk.

Adem-i cevaz: Câiz olmama, müsaadesizlik.

Adem-i rıza: Râzı olmama.

Ademu's-Sıhhat: Hadisin sahîh olmaması. Bu tâbir bir hadis hakkında kullanılınca, o hadisin sahîh olmadığı belirtilmiş olur. Ancak hadis, hasen veya zayıf olabilir.

Ademu's-Sübût: Ademu's-Sıhhat mânâsınadır.

Âdil: Adl demektir.

Adl: Adâletin gerektirdiği vasıfları taşıyan kimse demektir.

El-Adlu: (5, 543) Allah'ın sıfatlarındandır, adaletten ayrılmayan, heva) ve zulme hiç meyletmeyen demektir.

Adlun Hâfizun: Râvinin adâlet ve zabt yönünün mükemmel olduğu ifade eden bir tabirdir. Bu vasfı taşıyan râvinin rivayetiyle ihticâc edilir.

Adlun Zâbitun: Adlun hâfizunla aynı mânâdadır.

Advâ: (11, 211) Hastalığın sirayeti.

Âfâkî: Mekke'nin etrafındaki "Mîkat" denilen noktaların sınırlad bölgenin dışında ikamet eden kimseler.

Âfâkî Mâlûmât: Kâinât ve içindeki hadiselerle ilgili bilgiler, kıymetsiz m selelerle ilgili.

Âfet: Hadîsin zayıflık veya mevzuluk sebebi.

Afiyet: (6, 111) Dünya ve ahiret âfetlerinden selamet.

El-Afuvvu: (5, 540) Allah'ın isimlerinden, günahları çokça affeden demektir.

Afvı kâbil: Bağışlanması mümkün.

Ahâdis: Hadîs'in cemi (çoğulu).

El-Ahadu: (5, 545) Allah'ın isimlerindendir. Bir ve ferd demektir.

Ahâdu'l-Asl: İlk nesilde (sahâbe) haber-i vahid olan rivayet.

Ahbâr: Haberin cemi haberler demek.

Ahbâri: Tarihle meşgul olan kimse.

Ahbaranî: Talîb, şeyhten hadis alırken yalnız ise bu sîgayı kullan Yalnız değilse ahberenâ der.

Ahberenâ: Sema, kerâet, icâzet, münâvele, makrûne bi'l-İcâze mukâtebe yoluyla alınan bir hadisi başkasına rivâyet (eda) ederken k lanılabilen bir eda sîgası.

Ahberenâ Fülanun Kırâeten Aleyhi ve Ene Esmau Fe Ekarre Bil Kıraat veya arz yoluyla tahammül edilen bir hadisin edâ sîgası.

Ahberenâ Fülanun Kırâeten Min Aslı Semâihi: Kıraat yoluyla tahamm edilen bir hadisin edâ sîgası.

Ahd-i zihni: Zihinde kastedilen, bilinen şey.

Ahd u Misâk: Yemin, anlaşma, sözleşme.

Ahfâd: (11, 386) Torunlar.

Ahfaz: Hafızası daha güçlü, ezberi daha çok.

Ah-ı Fîzar: İnleyip bağırmak.

El-Âhir: (5, 545) Allah'ın isimlerindendir, bütün eşyadan sonra bâki kal cak demektir.

Ahkâm: Hükümler.

Ahkâm-ı Fer'îyye: İbâdet, ahlâk ve muamelâta dair hükümler.

Ahkâm-ı Fıkhiyye: Şer'î hükümler.

Ahlâf: Sonradan gelenler. Nesl-i âtî.

Ahlat: (10, 525) "Hılt" en cemi. Eski tababette insan mizacını teşkil eden lört ana unsurdan her birine hılt denir idi. Bunlar, kan, bal, gam, safra, sevla'dır.

Ahrece Lehu: Fail (yani müellif), için de sözkonusu, (yani lehu'daki zamiin mercii) râvinin de bulunduğu bir senedle gelen bir hadisi kitabına aldı. Müellif, adı geçen râviden şahsen dinleyerek hadis alsaydı, ahraca anhu tabirii kullanırdı.

Ahsenu Şey'in Fi'l-Bab: Bu konuda rivayet edilen rivâyetlerin en ıhhatlisi demektir. Hadisin hasen olmasını ifade etmez, sahîh, hasen ve hatta ayıf da olabilir.

Ahvâl: Haller, vaziyetler.

Ahz: Tahammül mânâsında, yani tâlibin rivâyeti şeyhinden alması öğrenmesi, yazması, ezberlemesi).

Ahz-İlm: İlimtahsil etmek.

Akapunktur: Vücudun bazı sinir merkezlerine fizikî uyarma yoluyla uygulanan bir tedavi metodu.

Akar: (16, 408) Ev, dükkan, tarla, bağ gibi sabit mallar. Cemi akârât gelir.

Akd: Anlaşma, sözleşme.

Akdem: Daha önce. Daha mühim.

Akdetmek: Anlaşma, sözleşme yapmak.

Akd-i Fi'li: Gerçekten yapılan, sözde kalmayan anlaşma.

Akdût-Temâim: (7, 50) Hastalıklara, musibetlere karşı, insanın muska akınması.

Âkîb: (11, 386) (Dipnot) Ahfad diye de ifade ettiğimiz kişinin çocuğu, çocuğunun çocuğudur.

Akik: (13, 9) Medine civarında bir yer adı.

Akîka: (10, 502) Çocuğun doğumunun yedinci günü veya saçının ilk ırkılışında kesilen kurban.

Âkil: Temyiz kabiliyetine sahip olan kimse.

Âkîle: (1, 41; 6, 170; 13, 140) Bir şahsın mensûb olduğu ehl-i divândır, veya onun asabesiyle aşiretidir, veya beytülmaldir, veya âzad edilmiş bir şahsın mevlâsıdır. Bunların arasında yardımlaşma ve dayanışma vardır. Binâen-aleyh böyle bir âkile kendi efradından birinin hata sûretiyle veya

şüpheli amd ile yaptığı cinâyetin diyetini veya gurre denilen damânı usû dâiresinde te'diye etmekle mükelleftir.

Akîm: Neticesiz, Beyhûde.

Akîm rüzgâr: (14, 52) Hayır getirmeyen rüzgâr.

Akl: (13, 535) Temyiz kabiliyetine sahip olma. Adalet vasfında mütâlaa edilir

Aklî: Akıl ile bilinen ve bulunan şey.

Akl-ı evvel: Bir kısım feylesofların iddia ettikleri ilk akıl. Yaradılıştaki ilk akıl.

Akl-ı Selim: Sağduyu.

Akrân: Yaşça, ilmî seviyece birbirine yakın olan raviler.

Akrebiyyet-i İlâhiye: Cenab-ı Hakk'a yakın oluş.

Aksam: Kısımlar, bölümler, parçalar.

Aksülâmel: Tersine oluş, reaksiyon.

Aktâb: Kutublar.

Aktâb-ı Erbaa: Dört büyük kutbun velîleri, Seyyid Ahmed-i Rüfâî, Seyy Abdülkadir-î Geylânî, Seyyid Ahmed-i Bedevî, Seyyid İbrahim Desûkî.

Aktar: Kuturlar, her taraf.

Akvâ: En kuvvetli.

Akvâl: Kavl'in cemi sözler demektir.

Akvâl-i Müfessirîn: Kur'an âlimlerinin sözleri kavilleri.

Akvâm-ı İslamiyye: Müslüman milletler.

Akvam-ı Zalîme: Zâlim kavimler.

Âl: Sülâle, soy.

Alak: (13, 364) Pıhtılaşmış kan, rahme asılan ilk insan rüşeymi.

Alâ küllî hâl: Her halukârda.

Alâmet-i Farika: Ayıran, ayırdedilmesine sebep olan işaret, sembol.

Alâ vechi't-Tafsil: Teferruatlı olarak.

Âlâ-yı Œlliyyîn: Cennette en yüksek derece.

Alâyîş: Debdebe, tantana, gösteriş.

Ale'l- Ahruf: Hadisleri harf sırasına (alfabetik düzene) koyarak hadisle cemeden kitap Câmi'u's-Sağîr gibi.

Ale'l-Ebvâb: Hadisleri mevzularına göre tanzim ederek kitap yazma Kütüb-i Sitte böyledir.

Alelıtlak: Umûmiyetle, mutlak şekilde.

Alem: Bir raviyi diğerlerinden ayırmaya yarayan ismi, künyesi, lakabı.

Âlem-i Berzah: Dünya ve ahiret arasındaki âlem kabir âlemi.

Âlem-i Cezb: Çekim âlemi.

Âlem-i Esir: Bütün kâinatta bulunan, her tarafı kaplamış olan, elektrik, ışık ve hararetin yayılmasına vasıtalık eden maddenin kapladığı âlem.

Âlem-i Gayb: Zahir duygularımızla bilinemiyen, ruhlara, meleklere ve cinlere mahsûs âlem.

Âlem-i İmkan: Allah'a ait olan "Âlem-i Vücûb"a karşılık, varlığı ve yokluğu eşit olan mümkinat âlemi, görünen maddî âlem.

Âlem-i Kebîr: En büyük âlem, kâinat.

Âlem-i Kehriba: Elektrik âlemi.

Âlem-i Sağîr: Küçük âlem, insan.

Âlem-i Şehadet: Şehadet âlemi, beş duyu ile algılanan âlem, dünya âlemi.

Âlem-i Vücûb: Bu âlemin varlığını kabul edebilmek için varlığı zaruri olan âlem, Cenab-ı Hakk'ın zât, sıfat ve şuûnâtına müteallık âlem.

Ale'r-Rical: Hadisleri ravilerine göre sıralamayarak kitap yazma. Ahmed İbnu Hanbel'in Müsnedi gibi.

Alevî: Hz. Ali'yi Hz. Osman'dan üstün gören kimse.

Âlî: Büyük, yüksek, aziz olan.

Âl-i Abâ: Ehlü'l-Abâ mânâsınadır.

Âl-i cenâb: Yüce ruhlu.

Âli hadisler: (11, 478) Senedi âli olan hadislerdir.

Âli Muhammed: Kısaca Hz. Peygamber'in ailesi mânâsına geldiği halde ıstılah olarak aile efradı ile Hâşim ve Muttaliboğullarından mü'min akrabalarına denir. Âl-i Muhammed tabirine, bazı hadislerde kan bağı olmayanlar da dahil edilmiştir. Selman-ı Fârisi. Mevlası Ebu Râfi gibi. Bir rivayette bütün müttakîlerin Âl-i Muhammed'den olduğu ifade edilir.

Âli Sened: Bak: Âli isnad.

Allâmu'l-Guyub: (Esma-i Hüsna'dandır) Bütün gaybları, geçmiş ve geleceği, dünya ve ahirettekileri bilen.

El-Amâ': (5, 330) Lügatte bulut mânâsına gelir. Allah'a nisbet edilince bir görüşe göre Arş'ın makamının ünvanıdır.

Amâde: Hazırlanmış, hazır.

A'mal-i Saliha: Hayırlı ameller, işler.

Amden: (6, 144) Taammüden de denir, bilerek, kasıtla yapmak demektir.

Amel-i Sâlih: Allah rızasına uyan hayırlı amel.

Âmin: (7, 543) Bu kelime dualardan sonra söylenir, "Kabul et Allah'ım" demektir.

Âmir: Emreden.

Âmiyâne: Cahillere yakışır sûrette.

Amm: Hükmü herkese şâmil olan haber.

Amme: Herkese ait, umûmî olan.

Amud'u Nurânî: Nurlu sütun.

Âmû'l-Hüzn: (12, 489) Hz. Hatice ve Resulüllah'ın hamisi durumunda olan amcası Ebu Talib'in vefat ettiği yıla denmiştir.

An: ...den ekini karşılar. Hadis rivayetinde an fülan an fülan (falanca rav falanca şeyhten rivayet etti) denince rivayet eden öbürünü gördü mü, görmed mi belli değil.

An'ane: Hadisin an sigasıyla rivayet edilmesi: Talîb hocasını gördü mü görmedi mi bu sigada belli olmaz. Onun için mu'an'an rivayetler zayıf addedilir. Ayrıca örfte an'ane gelenek, ağızdan ağza nakledilen söz mânâsına da kullanılır.

An'ane-i Mürsele: An'lı rivâyeti yapan, Tabiun'dan biri ise Sahâbey görme durumu kesinlik kazanıncaya kadar, rivâyetine bu isim verilir.

Anber: (6, 406) Bir koku çeşididir.

Ani's-Sîka: Sika (güvenilir) râviden.

Arafat: (4, 445) Hac esnasında, hacıların arefe günü toplandıkları bir yer Mekke'nin doğusunda bir tepedir.

Âraz: Zatî olmayan hâl ve keyfiyeti işaret, âlamet, tesadüf, kaza.

Ârız: Sonradan olan şey.

Ârî: Pâk, pislikten uzak. Hür.

Âriyât: (16, 422) Çıplak kadınlar demektir.

Âriyet: (11, 377; 17, 294) Geri verilmek üzere (ödünç) alınan, iğreti.

Âriyeten: İğreti olarak, emaneten (alınan).

Arrâf: (7, 189; 8, 145) Falcı, kâhin, müneccim.

Ârş: (4, 441; 6, 632-63) Sakif, serir, dam, çatı. Fevkiyyet, ulviyyet.

Arûbe: Fasih, hatasız Arapça konuşmak, Araplık.

Aryen Irkı: Batılıların kendilerini nispet ettikleri ve üstün vasıflara sâhip olduğunu zu'mettikleri ırk.

Arz: Râvi'nin, hadis aldığı şeyhe, öğrenmiş olduğu hadisleri sorması. Hadisi tahammül yollarından biridir. Arzdan sonra râvi şeyhinden, o hadisleı rivâyet izni alır.

Arz-ı Kıraat: Şeyhin huzurunda, ondan aldığı hadisleri tashîh veya rivâye izni için okumak.

Arz-ı Mukaddese: Mübarek yer. Eski peygamberlerin çok eserleri bulunan Kudüs, Filistin.

Arzîleştirmek: Semavî vasfından uzaklaştırıp beşerîleştirmek, hümanize etmek, cismanîleştirmek.

Asabe: (12, 420) Lügatte baba tarafından olan akrabaya denir. Bir ve birden ziyâde erkek ve kadına ıtlak olunur. Asabe'nin kısm-ı âzamını erkekler eşkil eder. Istılah olarak: "Ashâb-ı ferâizle (yani terikedeki hisseleri nasla belirenmiş olanlara) beraber oldukları halde, onların hisselerinden mütebâki terikeye müstahik olan ve ashâb-ı ferâiz bulunmadığı takdirde terikenin tamamını hraz eden akrabalara denir. Cemi asebâttır.

Asabiyyet-i Kavmiyye: (4, 263-64; 17, 541) Irkçılık. Yani aşırı derecede kendi kavim ve kabilesini koruma ve iltizâm gayreti. Hadiste: "Zulümde kavmine yardımcı olmak." diye tarif edilir.

Âsâr: Eser'in cemidir, rivâyetler demektir. Bu tabirle Hz. Peygamber Aleyhisselâm) ve Selef'ten bize intikal eden bütün rivâyetler kastedilir.

Asebât: Asabeye mensup olanlar.

Ashâb: Sâhib'in cemi. Lügat olarak arkadaş demektir. Taraftar mânâsında çeşitli terkiplerde kullanılır. Ashâb-ı bid'a gibi. Mutlak olarak kullanılınca Hz. Peygamber'i temyîz hâlinde, mü'min olarak görüp mü'min olarak ölen kimseye denir.

Mezhep imamlarından birinin yolunda giden büyük alimler. Bu mânâda o mamla mukayyed kullanılır: Ashâbu Ebî Hanife gibi. Ashâb, lügat mânâsında olarak aynı gününü paylaşan kimselere denir. Ashâbu'l-Fitne gibi.

Ashab-ı Feraîz: Mirastan pay sahibi olanlar.

Ashâb-ı Kehf: Kur'an-ı Kerim'de bahsi geçen, dinlerini muhafaza için mağaraya sığınan makbûl zatlar.

Ashâb-ı Kisâ: Hz. Peygamber'in bir örtü altında topladığı kimseler, Âl-i âba veya ehlü'l-Âba da denir. Hz. Ali, Hz. Fatıma, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin radıyallahu anhüm) âl-i âbadır.

Ashâb-ı Sefineteyn: (12, 371) Hayber'de Resulüllah'a gelen Habeş'ten dönen Câfer İbnu Ebî Talib grubu ile gemisi fırtınaya tutularak Resulüllah'a gelen Eş'arî grubuna Ashâb-ı Sefineteyn denmiştir.

Ashâb-ı Suffe: Resûl-i Ekrem'in mescidinin sofasında yaşayıp, Resulüllah'tan ilim tahsil edenler. (Sofa ashâbı).

Ashâb-ı Şecere: Hudeybiye sulhüne katılıp, ağaç altında Peygamber s.a.v.)'e biat edenler.

Ashâb'ın Adâleti: Ashabtan her birinin adâlet taşıması, Ehl-i Sünnet âyet ve hadislere dayanarak buna inanır. Hiçbir sahâbeyi hadis rivayeti hususunda cerhe tâbi tutmaz.

Ashâbu'l-Bid'a: Sünnete muhalif görüş ve inanç sâhibi kimse. Bir kısı dinî meseleler çıktıkça, bunların çözümünde sünnete başvurmayan, akla gö hareket eden.

Ashâbu'l-Hadis: Bütün gayretleriyle hadise yönelmiş, fıkhî meselelerc ihtiyaç duyulan ahkâm-ı zayıf bile olsa hadislere dayandırıp, imkân nisbetinc kıyastan kaçanlar, Mâlik, Şâfiî ve Ahmed ibnu Hanbel'in mezhebinde olanl umumiyetle bu ismi alırlar.

Ashâbu'l-Karye: Yâ-sîn Sûresi 13. âyetinde geçen köy halkı kastedil Bu köyün Antakya olduğu, kıssada ahâli tarafından öldürülen zatın Habîbu' Neccâr olduğu tefsirlerde belirtilir.

Ashâbu'l-Mi'in: Binden az, yüzden fazla hadis rivayet eden sahâbe. Bu lar 32 kişi kadardır.

Ashâbu'r-Re'y: Fıkhî problemlerin çözümünde önceliği kıyasa tanıyı Ebu Hanîfe taraftarları.

Ashâbu'l-Vâhid: Tek bir hadis rivayet etmiş olan sahâbe.

Ashâbu's-Suffe: Bak: Ehl-i Suffe.

Ashâbu'ş-Şûra: Hz. Ömer'in, kendisinden sonraki halifeyi seçmeleri iç vazifelendirdiği altı kişi: Hz. Osman, Hz. Ali, Hz. Talha, Hz. Zübeyr, Hz. Abdu rahman ibnu Avf, Hz. Sa'd ibnu Ebî Vakkâs (radıyallahu anhüm ecmain).

Ashâbu'z-Zulle: Ashâbu's-Suffe'nin bir diğer ismidir.

Asleyn: Buharî ve Müslim'in sahîhleri.

Aslu's-Sened: Senedin sahâbî tarafı. Duruma göre müellif tarafı da ka tedilmiş olabilir.

Asreyn Namazı: (7, 357-58) Güneş doğmadan önceki ve batmazd önceki namaz.

Asr-ı Sâlis-i asrin: (Hicri) On üçüncü asır.

Aşere-i Mübeşşere: Aşere "On" demektir. Bu tabirle, Resulüllah tarafınd cennete gidecekleri müjdelenmiş olan, Ashâb-ı Kiram Hazretleri'nden on k kastedilir. Bunlar faziletçe de ümmetin en efdalleridirler: Hz. Ebu Bekr, H Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali, Hz. Talha, Hz. Zübeyr, Hz. Abdurrahman ibnu A Hz. Sa'd ibnu Ebi Vakkâs, Hz. Ubeyde ibnu'l-Cerrâh, Hz. Said İbnu Ze (radıyallahu anhüm ecmain).

Aşikar: Açık, belli.

Âşina: Tanıdık, arif, bilgili.

Aşiyy: (7, 412) Zeval'den (öğle'den) gurûba) kadar ki zaman.

Aşk-ı Hakîkî: Cenab-ı Vacîbü'l-Vücud'a duyulan şiddetli muhabbet.

Aşk-ı Mecâzî: Fani şeylere duyulan aşk.

Aşûra: (9, 101) Muharrem ayının onuncu günüdür. Muharremin 9, 10, 11. ünleri oruç müstehabdır.

Atâlet: Boş durmak. Tembellik.

Atek: Bunama, bunaklık.

Atf-ı Nazar: Bakma.

Âtıl: işlemez, boş, tembel.

Atîre: (10, 508) Câhiliye döneminde daha ziyade Receb ayında kesilen bir urban çeşidi.

Atiyye: Hediye, bahşiş, lütuf, ihsan.

Avâli: (7, 400; 8, 528) Medine'ye yakın köylerin müşterek adı.

A'meş'de cemedilmiştir.

Avam: Halk tabakası.

Avantaj: Menfaat.

Avf: Bağışlama.

Avn: Yardım, yardımcı.

Âyise: (10, 343; 12, 33) Belli bir yaştan sonra hayız görmekten kesilen ve öylece çocuk yapma ümidi kalmayan kadın.

Ayn: Göz, pınar, kaynak, mal.

Ayn-ı Rahmet: Rahmetin (merhametin) ta kendisi.

Âzadlı: Kölelikten âzâd edilmiş, hürriyetine kavuşmuş.

Azâim: (8, 212) Azîmet'in cemidir: Sabır, sebat, gayret demektir. Azaim apılması için azim gösterilen (ciddi, farz) ameller.

Azâîmu's-Sücûd: (8. 212) Okununca secde edilmesi gereken âyetler.

Azamet: Büyüklük.

Âzamî: En fazla, en çok, nihayet derecede.

Âzây-ı Esasi: Vücudun asıl organları.

Azbatu'n-Nas: Zabt yönüyle kuvvetli demektir: ancak, ta'dilin birinci merəbesindeki râvi için kullanılan tevsîk tabirlerindendir. Bu vasıftaki kimsenin adisiyle ihticâc edilir.

Azîmet: Takva ile amel etmek.

Azîz: Lügat olarak, nadir bulunan kıymetli mânâsında ise de, ıstılah olaak, baştan sona, her tabakada en az iki râvisi olan hadislere denir. Bir bakıma ci ayrı senetten gelen hadis, umumiyetle sahâbe tarafında sayının iki olması ranmamıştır.

El-Azîzu: (5, 542) Allah'ın isimlerinden olup kahreden, galebe çalan deıektir.

Azl: (15, 539) Lügatte bir şeyi yerinden veya birisi işinden ayırm mânâsına gelir. Ancak hamileliği önlemek için meninin dışarı atılmasına da a denilmiştir.

Azme: (6, 23) Ciddiyet ve amir demektir. Cemi, azâim'dir. Azâ lügatlerde ferâiz olarak da ifade edilmiştir.

B

Bab: Lügatte; kapı, ıstılahta konu, mevzu mânâsında kullanılmıştır. Dal yaygın kullanışıyla bir ana bölümün tâli, daha alt kısımlarından her biri. Ce ebvâb gelir.

Bâb Başlığı: Bölüm başlığı.

Bâb-ı Âlem: Âlemin kapısı. Herkesin girip çıktığı yer.

Bâd-ı Heva: Hevâ ve nefes. Eğlence, bedava, baş.

Bâdî: Sebep, illet, mûcib, vesîle, Hâlık, Yaratan.

Bâdîye: (10, 441; 16. 420) Çöl, kır mânâsına gelir. Burada yaşayanla bedevî denir.

Bâ-hem: Birlikte, beraber.

Bâhîre: Vapur, gemi.

Baîd: Uzak, ırak, umulmadık.

Bâîn Talak: Kadın istemedikçe, yeniden nikahı yapılmayan talak. Üçün bain talaktan sonra, hulle geçmeden, kadının rızası olsa da nikah mümkün olmaz

Bâis: Gönderen, sebep olan. İcapettiren. Ölüleri tekrar diriltan.

El-Bâisu: (5, 544) Allah'ın isimlerindendir. Mahlukatı kıyamet günü yeni en diriltecek demektir.

Bâkî: Ebedî, daimî, sonu gelmez, ölmez.

Bâliğ: Olgun yaşına gelmiş, bülûğa ermiş.

Bânî: Kurucu, yapan, yapıcı.

Baras: (6, 99) Deride beyaz lekeler hâsıl eden bir hastalık, alaca da deni

Bârik: (6, 134) "Bereket ver!" demektir.

Bârîka-i Hakikat: Hakikat parıltısı.

El-Bâriu: (5, 542) Allah'ın isimlerindendir. Mahlukatı örneksiz olarak yo tan var eden demektir.

Bâriz: Açıkça, belli, aşikâr.

Ba's: (13, 109) Yeniden dirilme. Kıyametteki diriliş kast edilir.

Basar: Görme, görme duygusu.

El-Bâsit: (5, 543) Allah'ın isimlerindendir. Kullarına rızıklarını açıp bol bol veren demektir.

Bathâ-i Mekke: Mekke'de bir yer adı.

Bâtıl: Hak ve gerçek olmayan. Istılahta mevzu, uydurma hadis yerine kullanılmıştır.

Bâtın: (5, 545) İç, dahil, gizli, iç yüzü, sır, esrar. Allah'ın ismi olarak el-Bâtın denince "Mahlukatın nazarlarından gizlenen" demek olur.

Bati'ıyye: Kur'an-ı Kerim'deki âyetlerin âşikâr mânâlarından başka mânâları arayıp Cenab-ı Hakk'ın bazı sıfatlarında yanlış anlayış sahibi olan sapık bir tarikat.

Batn: (6, 174) Lügatte kanun mânâsına gelir ise de, kabileyi teşkil eden alt bölümden her birine de batn denmiştir.

Bâzil: (6, 141) Dokuz yaşına girmiş deve. Ancak bu kelime bol bol veren mânâsına da kullanılır.

Bâzil-i Âmeyn: İki yıl bağışta bulunan.

Bedahet: Apaçık meydanda olma.

Bedbaht: Talihi kötü, talihsiz.

Bedene: (5, 31) Deve, kurbanlık büyükbaş hayvan.

Beden-i Mîsâlî: Maddî olmayan, temsilî beden.

Bedevî: (10, 61) Çölde yaşayan, göçebe.

Bedîhi: Delil ve isbata muhtaç olmayacak derecede açıklık.

Bedir Ehli: Bknz. Ehl-i Bedr.

Behemehâl: İster istemez, mutlaka, herhalde.

Behîme: Dört ayaklı hayvan.

Beka: (9, 547) Ebediyet, devam.

Bekâya: Geride kalanlar, bakîyeler.

Bekâya-ı Nesil: Neslin devamı.

Bekr: (6, 143) Devenin küçüğüdür. Dişi ise bekra ve balûs denir.

Belâ: Tasa, kaygı. Büyük sıkıntı, musibet.

Belâgat: Meramın düzgün ve süslü sözlerle anlatılması. Istılahta belâğın cemi olarak İmam Mâlik'in muallak hadislerine denir.

Belâzur: Usâresi zehirleme tesiri hasıl eden bir bitki (anacordia).

Beleğanâ, belağanî: Haberi rivayet eden kimse, bu haberin kaynağı ile kesin bir irtibat kurmamışsa, böyle bir sîga ile bir başka ifade ile, bu sîga gelen haberin, kaynağına ait olduğu veya, rivayet edenin o kaynaktan bizzat işittiği hususu şüphelidir, kesin değildir. Bu çeşit sîgalara tamrîz sîgası denir. Bknz. Tamrîz sîgası.

Belîğ: Meramnı düzgün ve süslü sözlerle anlatan.

Beliyye: Zorluk, sıkıntı.

Belva: Dert, çile, musîbet, zahmet.

Belvay-ı Âmme: Herkesin düçar olduğu çile, müsibetler.

Benî İsraîl: İsrail oğulları.

Berâat: İlmen, şecaat ve güzel vasıflardan emsallerinden üstün olmak.

Berâet: Temizlik vârî olmak, münezzehiyet.

Berâet-i Asliyye: Eşya asıl itibariyle temiz ve mübah, insanlar da mâsum ve suçsuz kabul edilir. Mezkûr temizlik ve mâsumluk için delil aranmaz. Aks söylendiği takdirde delil gerekir. İslam'ın bu peşin kanaati "Beraat-i zimme asıldır" diye ifade edilmiştir.

Berâet-i Zimmet: Berâet-i asliyeye bakınız.

Berhayat: Yaşayan, hayat üzere olan.

Berîd: (Mesafe ölçüsü) Dört fesah mesafe.

Berk-i Süyûf: Kılıçların parıltısı, kılıç korkusu.

El-Bedru: (5, 545) Allah'ın isimlerindendir. Kullarına karşı hususi merhamet ve şefkati olan demektir.

Bervech-i Âtî: Gelecekte olduğun gibi.

Berzah: Dünya ile ahiret arası. Kabir, sıkıntılı yer.

Beşâret: Müjde, hayırlı haber.

Beşîr: Müjdeci, haberci.

Be-Tahsis: Bilhassa, hasseten.

Bevarîh: (8, 146) Kişinin sağ tarafından sol tarafına geçen kuşlar olup uğursuzluk çıkarılırdı.

Bevl: İdrar, sidik.

Bey'at: (1, 112-113) Dilimizde biat (etmek) şeklinde daha çok kullanılır, birinin daha çok siyasi reisliğini kabul etmek üzere yapılan itaat akdine denir.

Beyân-ı Rey: Görüş beyan etmek.

Bey'ât (Bîat): Bağlılığını, itimâdını bildirmek, siyasi bağlanma akdi.

Bey'atu'l-Akabe: Hz. Peygamber (a.s.) henüz Mekke'de iken, Medineli 12 kişilik bir grupla yaptığı itaat akdi. Buna Birinci Akabe Biati denir. Bundan bir yıl sonra da 70 kadar Medineli ile İkinci Akabe Biati'ni yaptı. Hz. Peygamber (a.s.) bu ikinci biattan sonra Müslümanların Medine'ye hicretine izin vermiştir. Birkaç ay sonra da kendisi hicret edip Rebiyyülevvel ayının başlarında Medine'ye ulaşacaktır. Biatu'l-Akabe İslam tarihinde mühim dönüm noktalarındandır.

Bey'atu'n-Nisa: Resulüllah'ın Mekke'yi fethettiği gün gelen âyet üzere (Mümtehine 60, 12) kadınlarla yaptığı Bey'attir. Bu bey'atte savaşmak şart

yoktur. Birinci Akabe Biati'nde de şu şart olmadığı için "Bey'atu'n-Nisa şartı üzere yapılmıştır" denir. Bu bey'atin bizzat âyette zikredilen şartları şöyledir: Allah'a hiçbir şeyi ortak kılmamak, hırsızlık ve zina yapmamak, çocukları öldürmemek, iftira etmemek, hayır emredilince isyan etmemek." Bey'atu'r-Rıdvân: Hicrî 6. yılda, umre için Mekke'ye gelen Müslümanlara Mekkeliler umre izni vermeyince Hudeybiye suyu yanında, bir ağacın altında Müslümanların ölüm de olsa Resulüllah'a itaat edeceklerine dair yaptıkları biattir. Bu sırada Ashab'ın Resulüllah'a "Abdest suyunu ve hatta tükrüğünü kapışma derecesine" saygı ve sevgi beslediklerini görmüş olan Mekkeliler, bu biati duyunca, içlerine çöken korku sebebiyle, yumuşayıp, Müslümanlarla Hudeybiye Sulhü'nü yapacaktır. Kur'an'da Feth-i Mübîn ismi verilen bu sulhe vesile olması sebebiyle, Cenab-ı Hakk, ihlasla o bey'ate katılanlardan razı olduğunu bildirmiştir. Rıdvan kelimesi rızadan gelir.

Beydâ: (4, 291; 12, 512) Çorak geniş arazi.

Bey-i Fâsid: Gerekli şartları haiz olmayan satış.

Beynelmilel: Milletlerarası.

Beynessema Ve'l-Arz: Yer ile gök arasında.

Beyt-i Midras: (5, 197) Resulüllah devrinde Yahudilerin Medine'deki tedris yerleri.

Beytu'l-Atik: (2, 531) Kâ'be'nin bir diğer adı.

Beytu'l-Makdis: Mescid-i Aksâ.

Beytü'l-Mâl: İslam hükümetinin maliye hazinesinin eski adı.

Bey'ul-Hasât: (1, 503) Satıcının, attığı taşın ulaştığı yere kadar olan kısmı satması.

Bey'ul-Muzdar: (1, 504) Mal sahibine, zor kullanarak malını sattırmak.

Bey'ul-Urban: (1, 488) Meşru olmayan satışlardan biridir.

Beyyînât: Bürhanlar, deliller.

Beyyine: Hakkın tebeyyün ve tecellisine hizmet ettiği cihetle şehâdete beyyine adı verilmiştir. Lügat olarak beyân edici, ispatlayıcı demektir.

Bezl etmek: Kendiliğinden verme, esirgemeden bol bol harcama.

Bezm-i Elest: Cenab-ı Hakk'ın ruhları yarattığı; "Ben Rabbiniz değil miyim?" diye sorup; "Evet Rabbimizsin" cevabı aldığı ana "Elest Meclisi" veya "Bezm-i elest" denir.

Bezzâz: Bez satan, manifaturacı.

Bid'at: (13, 232; 13, 392) sünnete uymayan, sünnette olmayan şey demektir: Bu amel de olabilir, itikad da. Ancak ıstılah olarak, ehl-i bid'at deyince Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat mezhebinin dışında kalan itikâdî fırkaların hepsi kast

edilir. Bid'at, râvinin adalet vasfını yaralar.

Bidâyet: Başlangıç.

Bid'un (Bid'i): (1, 77) Küsûr mânâsında kullanılan bir tabirdir.

Bîgane: Alâkasız, kayıtsız.

Bilâhilâf: Herhangi bir ihtilaf olmadan.

Bilcelp: Bizzat getirerek.

Bilicmâ: Lügat olarak icmâ ile demektir. İcmâ, bir meselede bir asırı mevcut bütün âlimlerin aynı görüşü beyân etmesidir. Bu kitapta meselede l licmâ aynı karara varıldığı gibi bir ifade kullanıldığı zaman, umûmiyetle, bütı İslam âlimlerinden ziyade Hanefî imamları (Ebu Hanife, İmam Muhamme İmam Ebu Yusuf, Züfe) kast edilir.

Bilistifâde: Faydalanmak için.

Bilkasd: Kasıtlı, bile bile, kasten.

Bilkuvve: Fikirde, düşünce halinde.

Bilmecbûrîye: Mecbûren, zorunlu olarak.

Bî-Nihvye: Nihayetsiz, sonsuz, pek çok.

Bintu Lebûn: (6, 141-42, 376-78) Üç yaşına girmiş deve.

Bintu Mehaz: (6, 141-142; 376-78) İki yaşına girmiş deve.

Birki'l-Gımâd: Mekke'nin deniz cihetinde beş gecelik mesafede bir yer.

Birûn: Dışarı, aşırı.

Bî'set: Gönderme, bir peygamber gönderilerek halkın dine çağrılması.

Bitâb: Güçsüz, kuvvetsiz.

Bîtâne: (6, 104) Dâhilî haslet, huy.

Bittarîki'l-evla: Tercihen, tercih yoluyla.

Bu'dîyyet: Uzaklık.

Bugât: (13, 208) Bâği (âsî)nin cemidir.

Buhran: Sıkıntı, darlık, kriz.

Bukağı: Bağ, köstek.

Burjuva: Orta halli olup, ne çok zengin, ne de çok fakir olan halk.

Butlan: Haksızlık, batıl olmak, boş ve abes olmak.

Buud: Derinlik.

Büdn: (5, 24) Sığır ve deve için kullanılan bir kelimedir.

Bühtan: (12, 117) İftira etmek.

Bürde: Üstten giyilen libas, hırka.

Büre: (5, 33) Hayvan burnuna takılan halka.

Bürhan: Delil, hüccet, isbat vâsıtası.

Bürûd: (8, 387) Berîdin cemi. Berîd dört fersahlık bir mesafe ölçüsüdür.

Büzâha: (6, 177) Necid bölgesinde Toyy kabilesine ait bir su.

C

Cadde-i Kübrâ: Büyük cadde, Kur'an yolu.

Câh: Makam.

Cahiliyye: Hz. Resulüllah'a (aleyhisselatu vesselam) peygamberlik gelmezden önceki devre. Putperestlik, zulüm, ahlâki düşüklük, bencillik, kız çocuklarının diri diri gömülmesi, kadınların hukuken nâkıs tanınması gibi belli başlı vasıflara sahiptir. Bazan "İslam'ın reddettiği şeyler." mânâsına da kullanılmıştır.

Caîfe: (6, 157) Karın veya başın boşluğuna inen yara.

Câize: (10, 19) Armağan.

Câlîb-i Dikkat: Dikkat çekici.

Câlîb-i Maslahat: Menfaat getiren.

Câmi: Cemi, cevâmidir. Hadisçiler nezdinde mevcut olan sekiz ana mevzuya giren hadislerin hepsini ihtiva eden hadis kitaplarına denir. Bu sekiz bab şunlardır: 1. İlm-i tevhîd ve sifat (akâid), 2. Sünen (ahkâm), 3. Rikale (Zühd'i takva), 4. Fiten (Kıyamete kadar vukua gelecek hadisler), 5. Tefsî, 6. Sîre (Resulüllah'ın hayatı), 7. Adâb, 8. Menâkıb.

El-Câmi: (5, 547) Allah'ın isimlerindendir. Kıyamet günü mahlukatı toplayacak olan demektir.

Cânib: Yan, yön, cihet, yüksek taraf.

Cârî: İnsanlar arasında mer'i ve mûteber olan. Akan, akıcı, geçmekte olan.

Cârih: Lügatte yaralayan. Istılahta: Herhangi bir râviyi, adâlet ve zabt sıfatlarını tam taşımadığını söyleyerek râvinin zayıf olduğunu beyan eder.

Câriye: (4, 528) Hem kız çocuğu, hem de kadın köle mânâlarına gelir.

Ca'zeri: (14, 270) Kaba, kibirli, böbürlenmeyi seven kimse.

Cazîb: Çekici. Hoş görünüşü olup dikkat çeken.

Cebâbire: Cebrediciler, mütekebbirler, zalimler.

El-Cebbâr: (5, 542) Allah'ın isimlerindendir. Mahlukâtı mecbur eden demektir.

Ceberrût: Azametin daha daimisi ve batınisi. Büyüklük, hakimlik, kudret, celalet.

Cedd: Büyükbaba, dedelerden biri.

Cedde: Büyükanne, babanın ya da ananın anası.

Cedd-i Emced: En değerli cedd (ata).

Cedelleşme: Çekişme.

Cehâbize: Gerçeklerden haberi olanlar, mütehassıs âlimler.

Cehâlet: Ravinin iki yönden bilinmemesi demektir. 1. Zatı bilinmiyordu buna cehâletu'l-ayn denir; bu, kendisinden hadis alan râvinin bir kişi olmasıy hasıl olur. 2. Hâli bilinmiyordur, buna cehâletu'l-hal denir, bu sıfat ise kendisi den iki veya daha çok sayıda ravi hadis almış olsa bile, hakkında adâlet zabt durumlarını bildiren beyan gelmeme halinde hâsıl olur. Buna asâletu vasf da dendiği gibi, bu vasfı olanlara mestûr da denir.

Cehâlet râviyi zayıf kılan bir vasıftır. Bak: Meçhûl.

Cehd (Effart): Çalışma, çabalama, çok uğraşma.

Cehmî: Cehmiye mezhebine mensub.

Cehmiye: (10, 7) Ferdî iradeyi inkâr edip insanın, kader karşısında me bur olduğu inancına dayanan sapık bir mezheptir. Kurucusu Cehm İbnu Sa fan'a nisbeten Cehmiye denmiştir. Buna göre Allah'ın sıfatları ezelî değild cennet ve cehennem de ebedî değildir.

Celadet: Yiğitlik, bahadırlık.

Celâl: Nihayet derecede büyüklük, azamet, hiddetlilik, hışım.

Celb: Kendi tarafına çekmek, getirmek.

Celbî ervah: Ruhların getirilmesi.

Celb-i Lezzet: Lezzet kazandırmak.

Celd: Çıplak deri üzerine vurmak.

Celde: Suç işleyen birisine kamçı veya değnekle bir vuruş.

Cellâle: (10, 453) Necaset yiyen hayvanlar.

Celsetü'l-İstirâha: (8, 47) (Dipnot) Birinci rekatla ikinci rekat, üçüncü reka la dördüncü rekat arasında kıyama gitmeden yer verilen kısa oturuş.

Cem': (4, 458) Toplama, bir yere getirme.

Cem: Görünüşte aralarında zıtlık bulunan hadisleri te'vil vs. yollarla uza laştırıp her ikisiyle de amel edilebileceğini gösterme işi. Hami, telfîk, te'v teâruz, tesâkut, tevakkuf tabirleri de bu bahisle ilgilidir.

Cem kelimesi, lügat mânâsına yakın olarak, hadisleri muhtelif maksadla uygun olarak biraraya getirmek, eser ortaya koymak, yeni bir terkibde bulu mak mânâsında da kullanılır.

Keza muhtelif kitapları birleştirerek yeni ve tek bir eser vücuda getirme de cem denir. El-Cam'u Beyne's-Sahîhayn gibi.

Cemaat: Kullanılışa göre hadisçilerden (veya fakîhlerden...) bir grup mânâsında kullanıldığı gibi, Kütüb-i Sitte müellifleri için de cemaat denmiştir.

Bazı hususî kullanışlarda Ahmed ibnu Hanbel'in Müsned'inin de cemaate dahil edildiği unutulmamalı.

Cemâdât: Canlılardan ve bitkilerden gayri cisimler.

Cem'an: Toplanmış olarak, tümü birden.

Cem-î Te'hîr: (7, 441) Müzdelife'de akşamla yatsı vakti içerisinde beraber kılınması.

Cemîl: Çok güzel.

Cemre-i Akabe: Hacda bayramın 2. 3, ve 4. günlerinde en son taşlanan ve halk arasında "büyük şeytan" denen Cemre-i Kübra.

Cenâbet: (10, 50) Boy abdesti gerektiren manevi pislik.

Cenab-ı Bârî: Bir kalıptan döken gibi, düzgün, tertipli ve güzel yaşatan. Âza ve cihazları birbirine mütenasib ve kâinattaki umûmî nizama ve gâyelere yardımcı ve münasebettar olarak halk eden Cenab-ı Hakk.

Cenîn: (6, 225) Ana karnında, harekete başlayan çocuk.

Cennetâsâ: Cennet gibi.

Cennetü'l-Me'vâ: Cennet tabakalarından birinin adı.

Cerh-i Gayr-i Müfesser: Râvi'nin "zayıf" olduğu söylenmekle birlikte hangi sebepten zayıf olduğu belirtilmeyen cerh çeşididir. Bu çeşit bir cerh, büyük muhaddislerce yapılmamışsa umumiyetle makbul addedilmez.

Cerîde: Hurma dalı, çubuk, gazete.

Cerîha: Yara.

Cerh Elfazı: Râvi'nin kusurlarını beyanda kullanılan tabirlere denir. Yehimu, Muhtalitun, Deccâlun, Vaddâ'un gibi.

Cerh Lafızları: Bak: Cerh elfazı.

Cerh Mertebeleri. Bâzı muhaddisler, zayıf ravileri, zayıflıkların şiddetine göre mertebelere ayırmışlardır. Bu mertebeler Zehebî ve Sehâvi'ye göre 6, Zeynüddîn Irâkî'ye göre 5'tir. Bu mertebeler, kendilerine terettüp eden hüküm yönüyle ikiye irca olunur: Terk ve itibar. 5-6 mertebeye taksimi teânuz hallerinde birini diğerine tercihte işe yarar.

Cerh-i Mübhem: Gayr-ı Müfesser cerh demektir.

Cer-i Müfesser: Râvinin hangi sebeple adaletinin veya zabtının noksan olduğu belirtilen, açıklanan cerh. Mesela: "Lehu evhâmun", "Deccâlun" tabirleri müfesser cerhtir, zira birinci tabir râvinin vehim sebebi olduğunu, ilmini tabir de yalancı olduğunu ifade eder.

Cerh Sîgası: Cerh ifade eden elfaz demektir.

Cerh ve Ta'dil İlmi: Bu, hadis râvilerinin adâlet ve zabt yönlerini belirtmey gaye edinen bir ilimdir. Hadislerin sahîh, hasen, zayıf ve mevzu şeklind aldıkları değer, büyük ölçüde bu ilme dayanır. Râviler hakkında bilgimiz olma saydı hadîsleri değerlendirme imkanımız olmazdı ve sıhhatlarına itimad ede mezdik.

İslam âlimleri, râviler hakkında araştırmalar yaparak, lehte ve aleyhte n elde etmişlerse kitaplarında derlemişlerdir. Bu sahaya giren çok sayıda ve pe hacimli eserler te'lif edilmiştir. Ebu Muhammed Abdurrahman İbnu Ebî Hâtir er-Râzî'nin Kitabu'l-Cerh ve't-Ta'dîl'i en eskilerden ve meşhurlardandır.

Bu ilmin kendine has kaideleri ve kullandığı elfazları vardır.

Cemm Hey'eti: Kur'an-ı Kerim'i kitap haline getirmek için Hz. Ebu Bekr'i hilafeti sırasında Zeyd ibnu Sâbit başkanlığında teşkil edilmiş olan bu cemr hey'eti, dağınık haldeki Kur'an ayetlerini bir araya getirip ilk defa bir mushaf ha line koymuştur.

Cede-i Necmî: Yıldıza ait beden, yıldız gibi parlak nurânî beden.

Cevad: (7, 27) Cömert, ihsanı bol.

Cevami: Câmi'nin cemi.

Cevâmiu'l-Kelim: (16, 441) az sözle çok mânâ ifade eden kelimeler. B çeşit kelam sâhibi olmak Resulüllah'ın hususiyetlerinden biridir.

Cevârin: El, ayak gibi vücud âzâları.

Cevâz: Müsaade, ruhsat, izin, caiz olma.

Cevdet: Hadisin ceyyid olması, ceyyid ise hasen mânâsındadır.

Cevher: Bir şeyin özü, esası, kıymetli taş.

Cevn: (7, 159) Beyazlığı bulunmayan simsiyah at.

Cevr (Cevir): Cefa eziyet, sıkıntı, üzüntü.

Cev-i hava: Hava boşluğu, gök.

Ceyyidü'l-Hadis: Râvinin rivâyetlerinin umumî vasfının ceyyid olduğun gösteren bir tabirdir. Vasfı bu olan ravinin hadisleriyle itibar edilir.

Bak: İtibar.

Ceza': (6, 143, 376-77) Beş yaşına girmiş erkek deve yavrusu.

Ceza'a: (6, 378-386) Beş yaşına girmiş dişi deve yavrusu.

Cezâlet: Söyleyiş güzelliği.

Cezbetmek: Çekmek, ikna etmek.

Ceze': (4, 545) Ehlî hayvanların yavrusu.

Ceziretu'l-Arab: (13, 132) Arap yarımadası.

Cezm: Kesme, kesin karar verme. Arapçada sükûn ve hareketsizlil işareti.

Cezmetmek: Kesin karar vermek.

Cezmen söylemek: Kesin bir kanaatle, zandan uzak olarak söylemek.

Cezrî: Köklü, kat'î, köke ait ve müteallık.

Ci'a: (7, 52) Mısır'da, arpa veya buğdaydan yapılan bir şarap.

Cibâye: Gelir toplama, vakıf kirası toplama, vergi mânâsına da kullanılır.

Cibîlliyet: Asıl, maya, huy, tabîat.

Cibillet-i Nefs: Nefsin mayası, fıtrî yapısı.

Cibillî: Cibilliyet, yaratılıştan olan.

Cidal: (4, 183) Sözle mücadele, ateşli konuşma. Muharebe, cenk, kavga.

Cidar: Duvar. İki yeri birbirinden ayıran zar, perde.

Cîfe: Kokmuş et, ölü hayvan, leş.

Cihâd: (1, 93-94) Allah yolunda savaş.

Cihâd-ı Ekber: (7, 339) Nefse ve şeytana karşı gösterilen adâvet.

Cihât: Yönler, cihetler.

Cihâzât: Cihazlar, maddî, manevî aletler, lüzumlu edevat.

Cima: Cinsî münasebet.

Cîmâr: (4, 479) Cemrenin cemidir. Cemârat da denir.

Cinâyet: (4, 301) Cana kıyma. Bu ağırlıkta suç veya günah işleme.

Cinci: (7, 192) Gaybı bilme iddiasında bulunanlardan biridir. Resulüllah unlara gitmeyi yasaklamıştır.

Cinn: Melâike veya şeytanlardan olup zâhir duygularla hissedilmeyen ve ıuhtelif şekillere girebilen lâtif ve akıl sâhibi mahlûklar.

Cirim (Cirm): Cansız cisimler.

Cism-i Dünyevî: Dünyadaki maddî beden, maddî olan şey.

Cizye: (4, 93) Gayr-i müslimlerin mükellef olan erkeklerinden seneden eneye alınan bir şahsî vergidir. Buna haracü'r-rüûs da denir.

Cûd: Cömertlik, eli açık olma.

Cu'du İlâhi: İlâhî (Allah'a ait) cömertlik.

Cuhr: (10, 93) Yılan deliği.

Cumhûr: Lügat olarak, kalabalık halk mânâsına gelirse de ıstılah olarak, ıetindeki yerine göre, bir mezhebe mensûb âlimlerin ekseriyetini veya Hanefi ıezhebi dışında kalan âlimlerin toplumunu ifade eder.

Cülübân: (5, 101) Deriden mâmul bir kılıf.

Cülûs-Kuûd: Oturma demektir.

Cünûn: Delilik.

Cüruf: Maden posası.

Cür'et: Yiğitlik, cesaret, korkmayarak ileri atılmak.

Cürüm (Cürm): Kabahat, kusur, hata, isyan, günah.

Cûz-i Ced: (15, 474) Anne-baba bir amcalar, baba bir amcalar ve ter üzere bunların ilânihâye oğulları.

Cûz-i Eb: (15, 474) Ana-baba bir erkek kardeşler, baba bir erk kardeşler ve bu tertip üzere bunların ilânihâye oğulları.

Cüzzam: (6, 100; 10, 532) Bulaşıcı bir hastalık.

Çebiç: Oğlağın büyüğü.

Çeşm-i Œstikbâl-Bînî: Gelecek zamanı, istikbâli gören göz.

Dabbe: Alimlerin hadîs konusunda titizliklerini gösteren bir işaretlem Şöyle ki: Zâhiren sahîh bir rivâyetle gelmiş olsa da yanlış olduğu zannedil bir kelime veya noksan olduğu zannedilen bir ibâre üzerine yazılan başı "Sv harfine benzeyen işaret. Bknz. Tazbîb, temrîz, darb, dâd, muceme araştırm sonucu kelime ve ibârenin doğruluğu veya tamlığı ortaya çıkarsa sonuna "h eklenerek "sah" yapılır. Bknz. Sah. Bu işâretin, eski hadîs kitaplarında, senet birbirine atfedilmiş isimler arasında "vâv"la birlikte atıf (vasl) alâmeti olarak (kullanıldığı vâkidir.

Dâbbet-ül-Arz: (14, 143-45) Hadîs-i şerîfle âhir zamanda geleceği hab verilen ve âhir zaman alâmetlerinden olan bir nevî yürüyen mahlûk. (Cenal Hakk'a hakîkî itaat etmeyenleri içlerinden kemireceği ve yiyeceği bildiril dehşetli bir mahlûk taifesi).

Dâd Mu'ceme: Tazbîb alâmeti (dabbe) yerine bazen kullanılan "dâd" har

Dağarcık: (5, 101) Köylülerin, eşyalarını koymak üzere kullanılan bir t(ba, umumiyetle deriden yapılır.

Dağr: (11, 26) Boğaza parmakla basmak, dürtmek.

Dâî: Dua eden, duacı. Dâvet eden, mezhebine çağıran, militan.

Dâîlik:

Dâim: Devam eden.

Daire-i Külliye:

Daire-i Uzma:

Dakîk: Pek ince, nâzik.

Dalâlet: İman ve İslamiyet'ten ayrılmak, azmak.

Dalkavukluk: Çıkarları uğruna yağcılık, şarlatanlık yapma.

Dâll: Kur'an ve adâlet yolundan sapan. Dalâlete giden.

Damâm (zamâm, zeman): (10, 21) Başkasının üzerindeki vâcib bir hak iltizam etmek, bir şeyin misliyattan ise mislini ve kıyemiyâttan ise kıymetini ve mektir. O şeye de "mazmûn" denir. Damân kefil olmak mânâsınadır. Kefil iç

âmin, zâmîn tâbirleri de kullanılır ki, damân bu mânâda, "Kefâlet sâhibi" deıektir.

Dâne-i Hakikat: Hakikat tanesi.

Dâr: (6, 387; 13, 118; 17, 527) Yakınlarla beraber oturulan ev, bu evler ynı avluya açılan beytler halinde çoğu hep birbiriyle bitişik halde inşa edilir.

Darb-ı Mesel: Misâl olarak söylenen meşhur söz, ata sözü.

Dar-ı Harb (Daru'l-Harb): Harb yeri, küffar reislerinden birinin hükmünün ârî olduğu yerler, Müslümanlarla gayr-ı müslimler arasında henüz sulh akdeilmemiş memleket.

Dâr-ı Saadet: Saadetle kalınan yer, cennet.

Daru'l-Hadîs: Hadis okutulan medrese. İlk defa Şam'da Sultan Nureddin lahmud Zengi tarafından 569 yılında açılmış, Dâru'l-Hadîs'in-Nuriye denıiştir. İlk müderrisi İbnu Asâkir olmuştur.

Daru'l-İslam: Müslümanların emniyet ve huzur içinde, kendi kanun ve niamları ile yaşadıkları memleket. Müslümanların hâkimiyeti altında bulunan erler.

Daru'n-Nedve: Kureyş'in câhilîye devrinde, işlerini görüşmek üzere topındıkları ev. Bir nevi meclis binası. Kâ'be'nin yakınında idi.

Daru's-Sünne: Resulüllah'ın nübüvvet hayatının şaşalı geçtiği ve sünnetin ilen yaşandığı yer olan Medine'nin diğer adı.

Day'a (Çiftlik) (2, 44) Ağaç yetiştirilen ekin yapılan çiftlik.

Debbağlama: Deri işleme.

Deccâl: (2, 498; 6, 19; 14, 67-93) Yalancı demektir: Cerh'in en kuvvetli ıertebesini ifade eden tabirlerden biridir. Vasfı bu olan râvinin hadisi hiçbir urette alınmaz.

Defter-i Âmal: İnsanların amellerinin, iyilik ve kötülüklerinin meleklerce aydolunduğu manevî defter.

Dehâlet: Sığınmak, aman dilemek, medet, yardım isteyiş.

Dehr: (16, 379) Sınırsız zaman demektir.

Dekâik (Dekaik): Anlaşılması çok dikkat isteyen incelikler.

Delail: Delil'in cemidir. Hz. Peygamber'in peygamberliğini gösteren hallene, mucizelerine "delîl" denir. Mucizeleri toplayan bir kısım kitaplara isim lmuştur: Beyhâkî'nin Delâilü'n-Nübüvve'si gibi.

Delâil-i Rububiyyet. Cenab-ı Hakk'ın varlığını isbat eden deliller.

Delîl: Gerek delil ve gerekse beyyine bilinmeyen bir şeyi bilmeye, bilinen eyin de aslını faslını isbat etmeye yarayan madde, yazılı vesika, şahit, vesâir ;batlayıcı şeylerin hepsi.

Demagoji: Halkın hoşuna gidecek sözlerle insanların sevgisini kazanar kendi maksadını elde etmeye çalışmak. Halk avcılığı.

Demeviyet: Kana ait, kanla ilgili.

Denâet: Alçaklık, çok fena hakaret, zillet, kötü mîzaç.

Denânet-i tab: Tabiat âdiliği.

Derdest: Elde, elde etmek, yakalamak, tutmak.

Derecât-ı Kurbiyye: Yakınlık dereceleri.

Dereke-i Kelbiyet: Köpeklik mertebesi.

Dermeyan (Dermiyan): ortada, arada.

Derpiş: Önde olan, gözönünde bulunan.

Deruhte Etmek: Üstüne almak. Kendini vazifeli bilmek.

Desise-i Şeytaniyye: Şeytânî hileler.

Devâsâ: Dev gibi.

Devr-i Mihne: Abbasîler devrinde yaşayan işkence yılları.

Dibâce: Başlangıç, önsüz. Kitabın yaldızlanmış, işlenmiş, başlangıç sahifele

Dibâr: (8, 279) Bir şeyin vakitlerinin sonu.

Diide-i Huffâş: Yarasa gözü.

Dikkat-i Nazar: Bakış inceliği, ehemmiyet ve kıymet vererek bakma.

Dinî Musîbet: (6, 46) Uhrevî sorumluluğa sebep olacak haller.

Din-i Mübîn: Hak ile bâtılı ayıran, izâh eden din.

Din-i Mübîn-i İslam: Hak ile bâtılı en güzel şekilde ayırıp gösteren İslam dini

Dirâyet: Anlayış, şahsî kapasite.

Dirhem: (13, 254) Gümüş para, okkanın 400'de biri.

Diritnavt: Bir çeşit savaş gemisi.

Dispozisyon: Önceden hazır kılma.

Diyânet: Dindarlık, din buyruklarına uyma, başeğme.

Diyâr-ı Küfür: İslam diyarlarından gayrı yerler.

Diyâr-ı Şirk: Müşriklerin (Putperestlerin) yaşadığı memleket.

Diyet: (2, 166; 6, 140) Nefse ve herhangi bir uzva karşı işlenen cinâ mukabilinde câninin ödemesi gereken maddî ceza.

Diyet-i Kâmile: (6, 145) Katl edilen şahsın nefsine beden câniden ve câni ile beraber âkilesinden alınan tam diyettir. Hür bir erkek için bin dinar ve on bin dirhem-i şer'i gümüş veya yüz deve veya iki yüz sığır veya iki bin koy veya her biri iki parçadan ibâret olmak üzere iki yüz kat elbise.

Dövme: (7, 45) Vücudun belli yerlerine hususî metodlarla kaba nakış işleme.

Duâ: (5, 483) Talep etmek, davet etmek, iddia etmek mânâlarına gelen bir kökten gelir.

Duhûl: İçeri girme.

Durnuk: Bir çeşit kumaş.

Dübbâ: (7, 259) Su kabağı.

Düçar: Yakalanmış, çatmış, mübtelâ.

Dükkan: (8, 308) Divan, sedir gibi oturmaya mahsus yüksek yer.

Dûn: Alçak, aşağı, altta olan.

Dûnunda: Aşağısında.

E

Eamm: Pek şümullü, daha umûmî ve geniş.

Ebdâl: (13, 221) Evliya zümresinin, ziyâde bir nuraniyet kazanmış olanları.

Eblağ: En beliğ, daha beliğ, daha fasih.

Ebleh: Ahmak, budala.

Eblehçe: Budalaca, ahmakça.

Ebrâr: Özü sözü doğru hamiyetliler, sâdıklar, iyiler.

Ecel: Her mahlukun ve canlının Allah tarafından takdîr edilen ölüm vakti.

Ecîr: İşçi.

Ecîr-i Müşterek: Müste'cirinden başkasına işlememek şartıyla mukayyed olmayan ecîrdir (işçidir) hammâl, terzi, saatçi, köy çobanı gibi.

Ecnas-ı İnsan: İnsan çeşitleri cinsleri.

Ecr: Bir iş karşılığı verilen şey ücret, ahiret mükâfatı, sevap.

Ecr-i Misl: İşçinin çalışmasının veya ifâ ettiği işin belli esaslara göre takdir ve tesbit edilen piyasa değeridir. Bigaraz ehl-i vukûfun takdir ettikleri ücret diye de tarif edilmiştir.

Ecr-i Müsemma: Hîni akidde zikr ve tâyin olunan ücrettir.

Ecza: Cüzün cemi, Bak: Cüz.

Edâ: Bir hadîsi usûlüne uygun olarak başkasına nakletmek. Bknz. Rivâyet. Ahz, tahammül.

Edâ Sîgaları: alınan (Tahammül edilen) bir hadîsi başkasına rivâyet ederken kullanılan husûsî tabirler. Bu tabirler hadîsin şeyhten nasıl alındığını, alırken yanında başkası var mı, yalnız mı? Bu tâbirler belirtir. Mesela Haddeseni "Şeyhten dinleyerek aldım, yanımda başkası yoktu." demektir. Vecedtu bi-hatti flân... "Falan'ın hattı (yazısı) ile yazılmış olarak şu rivâyeti buldum." demektir.

Edhem: (7, 159) Koyu siyah olan şey.

Edille: Kanıtlar, deliller.

Ef'a: (11, 115) Bir yılan çeşidi.

Ef'al: Fiil'in cemi. Bak: Fi'l.

Efdal: Pek çok faziletli, derecesi yüksek.

Efdaliyyet: Daha faziletli olma, üstünlük.

Efkâr: Fikirler.

Efkâr-ı âmme: Umûmun fikri, kamuoyu.

Efkâr-ı Umûmî: Kamuoyu.

Efkende (Efgende): Yıkılmış, yıkık, düşkün.

Efrâd: Ferd'in cemi. Bak: Ferd.

Efzûn: Ziyade, çok, aşkın, taşkın.

Egoizm: Bencillik.

Egosentrik: Bencil.

Ehâdîs-i Kudsiyye: Mânâsı Resulüllah (a.s.)'a vahy ve ilham edilen, ke mesi kendisinden sudûr eden kudsî hadîsler.

Ehadiyet: Birlik.

Ehak: Daha haklı, pek haklı, daha doğrusu, en hakîkî..

Ehas: En bahis, en bayağı, daha hassas, daha husûsî, daha yakın, dah hâlis.

Ehl-i Bâdiye: Çölde yaşayan, göçebe köylü.

Ehl-i Bedr: Mekkeli müşriklerle Müslümanların Bedir nâm mevkide yaptı savaşa katılan. Bu ilk savaşta müşrikler 1500, mü'minler 300 kadar Teçhizatça da geri idiler. Buna rağmen, tam bir ihlas ve imanla savaştıkları iç Cenab-ı Hakk zaferi müyesser kıldı. İslam tarihinde taşıdığı ehemmiyet yüceliği sebebiyle bu savaşa katılanlar ayet ve hadislerle övülmüştür.

Ehl-i Bey'ati'r-Rıdvan: Bey'atu'r-Rıdvan'a katılan. Bak: Bey'atu'r-Rıdvan.

Ehl-i Beyt: Ev ehli, ahalisi, daha ziyâde Resulüllah (a.s.)'ın aile efradı b isimle anılır.

Ehl-i Bid'a: (16, 463) Dinde yeni uydurmalar icâd edenler, Ehl-i Sünn dışında kalan fırkalara denir.

Ehl-i Enzar: Görüş sahibi olanlar, akıl yürütenler.

Ehl-i Eser: Lügat olarak eser sahibi demek ise de ıstılah olarak muhadd mânâsına gelir.

Ehl-i Feraîz: Mirasdan pay sahibi olan.

Ehl-i Hadîs: Hadisçiler demektir. Ancak ıstılahta zayıf hadis varken kıyas gitmeyen bir cemaati ifade eder.

Ehl-i Harb: Müslümanlarla sulh muahedesi yapmamış bulunan gayr-i müslimlere denir.

Ehl-i Hibre: Derin ilim sahibi, bilirkişi.

Ehl-i İlm'z-Zahir: Maddî ilimlere vâkıf olanlar. "İlm-i Zahir"le fıkıh ve kelâm gibi, nassa dayanan ilimler de kast edilir.

Ehl-i Kıble: Kur'an'a inanan bütün Müslümanlar için kullanılan tabirdir. Mutezile, Şia, Hâricî, hepsine ehl-i kıble denir.

Ehl-i Kubur: Kabir ehli.

Ehl-i Lügat: Gramer bilenler, dil alimleri.

Ehl-i Meder: (13, 22) Meder toprak demektir. Ehl-i Mederle şehirliler, yerleşik ahali kast edilir.

Ehl-i Makd: Nakd, tenkid mânâsında ise ehl-i nakd tenkid eden, cerh ta'dil yapan âlim demektir. Nakd para mânâsına ise ehl-i nakd parayla meşgul olan kimse demek olur.

Ehl-i Nakl: Râvi demektir.

Ehl-i Rey: Bir konuda fikir yürütme yetkisine sahib olanlar. Fıkıhta zayıf hadîslerle ameldense kıyasa gitmeyi tercîh edenlere denir.

Ehl-i Suffe: Bak: Ashab-ı Suffe.

Ehl-i Sünnet Ve'l-Cemaat: Resulüllah (s.a.v.)'ın söz ve hareketlerine şüphesiz, kat'i ve sağlam delillerle uyan sahâbe ve onlara tâbî olan Müslümanlar. Bunlar Kur'an ve hadîsi anlamada olsun yeni hükümler koymada olsun, daima Kur'an ve hadîsin zahirinden delil ararlar. İhtilaflı meselelerde cemaatin (çoğunluğun) görüşünü iltizam ederler.

Ehl-i Tahkik: Araştırmacı.

Ehl-i Te'vil: (13, 337) Selefiye'den ayrı olarak, âyet ve hadîste gelen müteşâbih ifadeleri uygun mânâlarla yorumlayanlar demektir. "Yedullah! tabirini Kudretullah şeklinde yorumlamak gibi.

Ehl-i Veber: (13, 22) Veber deve günü demektir. Ehl-i Veberle çadırda oturanlar (göçebeler) kast edilir.

Ehl-i Velâyet: Velîlik makamına ermiş olanlar. Velîler.

Ehl-i Zâhir: Şeriatın zâhiriyle amel eden, batınî tevillerden kaçınan mânâsına geldiği gibi, Zâhiriye mezhebine mensup mânâsına da gelir.

Ehl-i Zimme: Zimmî demektir. Yani İslam devletinde yaşayan gayr-ı müslimler.

Ehlü'l-Âbad: Resulüllah (aleyhisselatu vesselam), Hz. Fatıma, Hz. Ali, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin.

Ehlü'l-Beyt: Resulüllah (aleyhisselatu vesselam) ve zevceleri ile Hz.

Fatıma, Hz. Ali, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin. Bknz. Al-i Muhammed.

Ehlü'l-Bide' Ve'l-Ehva: Bid'at sayılan görüş ve amel sahiplerine denir. B diğer ifade ile ehl-i sünnetin dışında kalan gruplar. Bak: Bid'at, Mübtedi.

Ehlü'l-Ehva: Ehlü'l-Bid'e Ve'l-Ehva mânâsındadır.

Ehlü'l-Eser: Bknz: Ashabu'l-Hadîs.

Ehlü'l-Hal Ve'l 'Akd: Halife seçiminde yetki sâhibi.

Ehlü'l-Kisa: Ehlu'l-Âba mânâsındadır. Bknz: Ehlu'l-Âbâ.

Ehlü'r-Rey: Bknz: Ashabu'r-Rey.

Ehlü's-Suffe: Mescid-i Nebevî'nin suffe denen kısmında yatıp kalkan, bc vakitlerinde hep ilim ve ibadetle meşgul olan ashâb. Resulüllah bunlara yardı için diğer mü'minleri teşvik etmiştir. Bunlar, fakir, evsiz barksız kimselerdi.

Ehven-i Şer: İki şerli işin daha az şerlisi.

Eimme: İmamlar.

Eimme-i Âlişan: Çok yüksek mertebe ve kıymeti olan imamlar. İmâm Âzam, İmâm-ı Şâfi'î vb.

Eimme-i Hamse: Buharî, Müslim, Ebu Dâvud, Nisaî, Tirmizî.

Eimme-i Metbûin: Kendilerine uyulan imâmlar, dört mezhep imamı.

Eimme-i Müctehiddiin: Müctehid imâmlar.

Eimme-i Selâse: Üç imam 1. Fıkıh kitaplarında ekseriyetle İmâm-ı Âzar İmâm-ı Şâfi'î, İmâm-ı Mâlik için söylenir. 2. Hanefi mezhebine dâir meselel bahsolunduğu zaman, İmam-ı Âzam, İmâm-ı Muhammed, İmâm-ı Ebû Yusı kast edilir.

Eimme-i Sitte: Buharî, Müslim, Ebu Dâvud, Nesaî, Tirmizî, İbnu Mâce.

El-Eimmetü'l-Erba'a: Bu tabirle Ebu Hanife, Şafiî, Ahmed ve Mâlik (rahin ehullah) olmak üzere dört mezhebin imamları kast edilir.

Ekâbir-i Sahâbe: Büyük sahâbeler.

Ekûle: (6, 386) Eti yenmek üzere hususî beslenen hayvanlar.

Elfaz: "Lafz"ın cemidir. Kelimeler, sözler mânâsına gelir. Elfaz-ı cerh, e faz-ı ta'dil, elfaz-ı eda gibi çeşitli terkiblerle kullanılır.

Elfaz-ı Lâzime: Cezm sîgaları demektir. Bak: Cezm sîgası.

Elfiyye: Bir mevzuyu, bir ilmi bin beyitte anlatan mevzun eser. Zeynü'l Din el-Irâkî Nazmu'd-Dürer fi ilmi'l-Eser adında bir eserde Usul-i hadîs a latmıştır.

Elkab: Lakabın cemi. Bknz: Lakab.

Elyak: Daha münasip, daha lâyık.

Emali: Şeyhin teşkîl ettiği imla meclislerinde imla ettirmesi suretiyle talı

benin yazdığı hadis mecmuası. Bknz. İmla. Bu yolla başka çeşit eserler de vücuda getirilmiştir ve hepsine de emâlî denir.

Emân: Eminlik, korkusuzluk, af ve yardım dileme.

Emân Vermek: Semniyet, bağışlamak.

Emânet: (2, 223; 6, 50) Emânet, dilimizdeki örfî mânâdan başka ıstılah olarak "Güven verme" mânâsında kullanılır. Sahib-i emânet güven veren demektir. Muhafazası için verilen şeye de emânet denir. Bütün dinîni tekliflerde emânet kabul edilmiştir.

Emârât: Emareler, nişanlar, işaretler, ipuçları.

Emârâtu'l-Melahim: Savaş belirtileri.

Emîn: Doğru, müstakîmu'l-hal, kendisine emniyet ve itimad olunan kimsedir. Emânet olan devlet dâirelerinin başkanı, emî-i kaadı, hâkimin bir işe vekil tayin ettiği kimse emîndir.

Emîru'l Mü'minîn Fi'l-Hadîs: Hadis ilminde herkesin müracaat edeceği seviyede ilmini artırmış bulunan hadis üstadı. Bknz. Muhaddîs.

Emlah: (4, 538) Alacalı (koyun).

Emmâ Ba'd: Bundan sonra.

Emr-i Bi'l-Mâ'ruf Ve'n-Nehy-i An'il-Münker: (6, 339) İyiliği, İslamî hususları emretmek ve teşvik etmek, kötülüğü men edip yaptırmamaya çalışmak.

Emr-î Bi'l-Yed: (11, 152) Boşamada kullanılan bir tabirdir. Erkeğin, boşanma kararına kadına bırakması "İşin kendi elindedir" demesidir.

Emr-i Velîyyîlemr: Yetkilinin (Devlet temsilcisinin) emri.

Emrullah: Allah'ın emri.

Emval: Mallar.

Emvâl-i Bâtına: (6, 350) Nakit paralarla, evlerde mağazalarda bulunan paralara denir.

Emvâl-i Zâhire: (6, 350) Saime denen hayvanlar, madenler, gümrüğe uğrayan ticaret malları, arazi mahsulatı gibi bir kısım mallardır.

Emvât: Ölüler.

Enbicaniyye. (8, 120) Sert, çizgisiz sade bir kumaş.

Encâm: Son, nihayet.

Enfa-ı Ulûm: İlimlerin en faydalı olanı.

Enfüsî: Bir kimseye mahsûs görüş ve düşünüş, subjektif olarak.

Enmât: (5, 34) Nemâtın cemi, renkli yünden mamul yaygı demektir.

Ensâb: Soylar, nesebler, baba tarafından hısımlar, dikili taşlar, müşriklerin yanında kurban kestikleri putlar.

Ensarî: Ensara mensup.

Ensâr: Yardımcılar, müdâfiler, Resul-i Ekrem (a.s.) ve diğer Müslüma muhacirlere kucak açan Medineli Müslümanlar.

Enseb: En lâyık, çok münasib, tam yerinde.

Enva': Nevîler, çeşitler, türler, yıldızlar.

Envâru'l-İlm: İlim nurları.

Erâcif: (7, 181) (Dipnot) Uydurma söz, yalan haber mânâsını taşıya urcûfenin cemi.

Erba'a: Ebu Dâvud, Nesaî, Tirmizî, İbnu Mâce. Bak: Sünenu Erba'a.

Erbaûn: Kırk veya buna yakın sayıda hadis ihtiva eden eser. Erbaûn Hadîsen veya el-Ehâdîsu'l-Erba'a da denir. Bu çeşit te'lîfat, kırk hadîs ezbe lemeye Hz. Peygamber'in teşvik edici sözlerinin sonucu ortaya çıkmıştır. İl Erbâûniyat te'lîf edenin İbnu'l-Mübârek Hanzelî olduğu söylenir.

Erbaûniyyât: Kırk hadisler.

Ercah: Daha üstün, daha râcih (görüş, fetva).

Erguvan: (6, 37) Koyu kırmızı renge dair.

Ersele: Hadisi mürsel olarak, yani bir veya birkaç râvi atlayarak rivâye etti. Bak: İrsâl.

Ersem: (7, 159) Hayvanın üst dudağındaki beyazlık.

Erş: (6, 152) Yaralanan ve kesilen uzuvlardan dolayı verilmesi lâzım ge len diyet.

Ervah-ı Habîse: Habîs, kötü ruhlar, Allah'a isyan eden, itaati sevmeye anarşist ruhlar.

Erzel-i Ömür: Yaşlılığın sonları, bunaklık halleri.

Esahh (Görüş): İhtilaflı olan bir fıkıh mes'elesinde tercih edilen görü "Esahh olan", "ezher olan", "muhtar olan", "ercah olan" gibi tâbirlerle ifade ed lir. Hepsi de hemen hemen aynı mânâya gelen bunlar ve benzeri tabirlere ila veten şu tabirlere de rastlanır: Ve aleyhi'l-fetvâ, ve bihi'l-yüftâ, (fetvâ bunun verilir) ve bihi' ne'huzu, ve aleyhi'l-i'timâd, ve aleyhi ameli'l-ümme, ve hüve' e'şbeh (rivayet yönüyle, nasla gelene, dirâyet yönüyle de ercah olmaya dah muvâfık, daha çok benzerlik arzeden), ve hüve'l-evceh, ve hüve'l-muhtâr, v hüve'ahvat (ihtiyâta uygun olan budur).

Esahhu: İki hadîsten birinin diğerinden sıhhatça üstün olduğunu belirtme için kullanılan bir tabirdir.

Esahhu'l-Esânid: En sîka râvilerin teşkil ettiği sened mânâsında kullanılı Her müellifin, her Fakîh'in esahhu'l-esânidi farklı olabilir.

Essahhu'l-İsnad: Senedlerin en sahibi.

Esânid: İsnadlar, senedler.

Esbab-ı: Sebepler, bir şeye vasıta olanlar.

Esbâb-ı Maddiye: Maddî sebepler.

Esbâb-ı Nüzûl: (2, 310) Kur'an âyetleri çoğu kere bir sebeple binaen nâzil ılmuştur. Bu sebeplere esbabâı nüzûl denir.

Esbâbu Vürûdi'l-Hadîs: Resulüllah'ın (aleyhisselatu vesselam) herhangi ıir sözü söylemesine veya bir fiili yapmasına yol açan sebep, vesîle ve haller. ƒir başka ifade ile sünnetin söyleniş, yapılış veya tahrîr edilişiyle ilgili kıssa. ƒunun bilinmesi, hadîn anlaşılmasında, ondan hüküm çıkarılmasında yardımcı ılabilir. Bir kısım hadîslerde belli ise de, belli maksadlarla özetlenerek, tahtî ›uretinde yapılan rivâyetlerde esbab-ı vürûd kaybolmuştur. Mesela: Tirmizî ba- .en hadîn sonunda "Ve fihî kıssatun tavile" diyerek dikkat çeker. Özetleme 'apmak Ebu Davud'un da prensibidir. Şu halde başka mecmualarda rivâyetin ıikayesini bulmak mümkündür. Bu ihtiyacı duyan âlimlerimiz bazı te'lîfatta bu- ınmuşlardır. el-Beyan ve't-Ta'rîfî Esbab-ı Vürûdi'l-Hadîsi'ş-Şerîfi İbnu Hamza ›l-Hüseynî. Esbabu Vürûdi'l-Hadîs evi'l-Lüma'fî Esbâbi'l-Hadis, es-Suyûtî.

Esbat: (12, 312) Torun mânâsına gelen sıbtın cemidir.

Eserî: Muhaddis demektir, ancak az kullanılmıştır.

Eser-i Hîmayet: Koruma sonucu, korumanın varlığını gösteren alâmet.

Esfel-i Sâfilîn: Cehennemin en alt tabakası.

Eslâf: Selefler, evvelkiler, geçmişler.

Eslâf Uleması: Geçmiş âlimler.

Eslaf-ı Œzam: Evvelce gelmiş olan büyük zatlar, (emam-ı A'zam, İmam-ı Şafiî gibi).

Eslem: Daha sağlam, en sâlim, en selâmetli.

Esma: İsimler.

Esnâ: Ara, aralık, sıra, vakit.

Esrâr: Sırlar, gizli hikmet ve mânâlar. Keyif veren zehir.

Eşcar: Ağaçlar.

Eşkâl: Şekiller, kılık.

Etba: Tâbi olanlar.

Etbauttabiîn: Tabiilerden bir veya birkaçı ile karşılaşmış olanlar. Bunlar ›elef denen altın neslin son tabakasını teşkil eder. Bknz. Tabiî, selef.

Etnolog: Kavîm ve milletlerin has vasıflarını, terakkîsini ve kültürlerini in- ›eleyen.

Etnolojik: İnsan cemiyetleriyle ilgili.

Etraf (Kitapları): "Etraf", taraflar demektir. Hadîsin baş tarafından -veya

tamamına delalet eden- bir kısmını vererek, arkadan hadîsin senetlerini ve muayyen bazı kitaplara bağlı kalarak onlarda geçtiği yerleri, senedlerine işaret ederek veren kitaplar. Bu çeşitten birçok te'lîf vardır. Etrafu'l-Garâib ve Efrad, Muhammed İbnu Tâhir, el-Makdisî, Tuhfetu'l-Eşrâf bi-Ma'rifeti'l-Etr Ebu'l-Haccâc Yûsuf el-Mizzî gibi.

Etvâr (Tavır): Tavırlar, haller, davranışlar.

Evail Kitapları: Evâil evvelin cemi, ilkler demektir. Bazı âlimler, "ilk"l araştırarak, onlar hakkında eserler vermişlerdir. Bu eserlere umumiyetle ev denir. Keşf'z-Zünûn'a evâil maddesine bakılsa birçok örnek görülecektir.

Ayrıca, hadîsçiler, müteaddit hadîs kitaplarının ilk hadislerini bir araya to lamak suretiyle te'lîfler vücuda getirip, bunlara da evâil demişlerdir. Bu çe te'lîfler, muhtevalarını hazırlamada başvurulan kitapların rivâyet hakkına sah olan hoca veya hocalardan sema edilerek, mevzubahis olan kaynak kitapla ilk hadîslerinin rivâyet hakkı elde edilmiş olurdu. Geri kalan hadîslerin rivâyeti için icâzet alınınca bu kitapların rivâyet hakkına kısmen sema (b kısım), kısmen de icâzet yoluyla sahip olunmuş olur ve bu şekilde rivâyet edil lerdi.

Evâmir-i Şerîyye: Dinin emirleri.

Evâmir-i Tekviniyye: Fıtrî kanunlar ve Âdetullah'ın tazammun ettiği emirler.

Evfâk: Daha muvafık. En uygun.

Evhe'l-Esânid: Zayıflık yönünden en alt mertebede bulunan hadîsle rivâyet edildiği senedler. En zayıf râvilerin teşkil ettiği senedleri için de bu ta kullanılmıştır. Bu tabir "Falan muhaddisin ehve'l-esânidi şeklinde kullanıld gibi falan raviden gelen ehve'l-esânid şeklinde de kullanılabilir.

Evkat-ı Salavât: Namaz vakitleri.

Evlad-u İyâl (ayal): Çoluk çocuk.

Evleviyet: Öncelik, üstünlük.

Evsaf: Vasıflar, sıfatlar.

Evsâk: En çok inanılan, ziyade sağlam, en çok güvenilen.

Evsaku'n-Nas: İnsanların en çok güvenileni.

Evtanu'r-Ruvât: Râvilerin doğup büyüdükleri yerler demektir. Daha ç "Ma'rifetu Evtani'r-Ruvat ilmi" terkibiyle kullanılır. Anlaşıldığı üzere bu il râvilerin doğduğu, büyüdüğü, uğradığı, ikamet ettiği yerleri araştıran bir ili Cerh ve Ta'dil de muhaddislerin, râvilerin lika durumlarını tesbitte gereklidir.

El-Evvel: (5, 545) Cenab-ı Hakk'ın isimlerindendir. Bütün eşyadan ön var olan demektir.

Evvelü's-Sened: Senedin müellif tarafı. İbtidau's-Senet, Sadru's-Sened t

birleri de bu mânâda kullanılmıştır.

Evza': Haller, durumlar.

Eyyamcı: Menfaatçi, gününü gün edinen, menfaatperest.

Eyyâm-ı Ma'dûdât: (4, 460) Sayılı günler demektir. Haccla ilgili olarak Kur'an'da geçen bir tabirdir.

Eyyâm-ı Mina: (5, 68) Zihhice'nin 9, 219-20, günleri ki o günlerde Mina'da şeytan taşlanır.

Eyyâm-ı Nahr: (4, 489) Kurban kesilen günler: Zilhicce'nin günleri.

Eyyâm-e Teşrîk: (4,460; 4, 489) Teşrî günleri: Zilhicce'nin 11, 12, 23. günleri.

Eyyâmu'l-Arab: Arap tarihi.

Eyyâmu'l-Asr: Asrın günleri.

Eyyâmu'l-Bîz: (9, 121) Kameri ayın 13, 14, ve 15. günleri en aydınlık günler olduğu için eyyâmu'l-bîz denmiştir. Bîz beyaz demektir.

Eyyâmu'l-Herç: Fitne zamanı.

Ezâ: Sıkıntı, eziyet, zulüm, ayrıca sıkıntı veren her şey.

Ezd: (13, 153) Yemen'de bulunan bir kabile adı.

Ezdâd: Zıdlar, mukabil ve muhalif olan şeyler.

Ezfar: (11, 372) Siyah buhur parçası tırnağa benzer.

Ezher (Olan): Bak: Esahh (Görüş).

F

Fâcir: Hakk'tan sapmış, haram ve günaha dalmış kötü insan.

Fâdıl (Fazıl): Fazîletli.

Fahîl: (4, 538) İğdiş edilmemiş erkek hayvan.

Fâhişu'l-Galat: Fuhşu'l-Galat denen ve râvinin zabt yönünde şiddetli zaafını ifade eden hâle musab olan râvi demektir. Böyle bir râvi, rivayetlerinin yarıdan fazlasın da hata yapmakta olduğundan "şiddetli" zayıf kısmına girer ve bir kısım muhaddisler, terki gerektiren sıfatlardan kabul ederler. Bak: Fuhşu'l-Galat.

Fahl: (6, 386) Hayvanların erkeğine, hususan damızlık olarak döl almak üzere beslenenlere denir.

Fahr: Öğünme, öğünülecek şey.

Fâide: Kazanç, kâr, menfaat, işe yarama.

Fail: İşi yapan, fiili işleyen.

Fâil-i Kasd: İsteyerek, niyet ederek bir işe giren.

Fakîh: Fıkıh âlimi.

Fakr: (6, 466) Zenginliğin zıddıdır. İhtiyacı duyulan şeyin yokluğudur.

Fânî: Muvakkat, gelip geçici, ölümlü.

Farak: (7, 230; 10, 329) Büyük kap, küp.

Farazî: (13, 113) Tahmine dayanan.

Fâriğ: İşini bitirmiş, boş kalmış, alâkasını kesmiş, rahata ermiş.

Fartu'l-Gaflet: Râvi'de gaflet (dalgınlık, dikkatsizlik) hallerinin büyi ölçüde mevcudiyeti demektir. Bu hâle musab olan râvi, rivâyetlerinin yarıda fazlasın da hata yapacağından bunun da rivâyeti alınmaz, terkedilir.

Farz-ı Ayn: Herkesin ifasına mecbur olduğu farz.

Fasd: (11, 51) Yarma mânâsına gelir.

Fâsık: Dinin emirlerini yerine getirmeyen, haramlarını alenen işleyen kin sedir. Bir başka ifade ile fısk ile muttasıf olan kimsedir. Bknz: Fısk.

Fasık-ı Mütezâhir: (12, 120) Açıktan açığa, kimseden sıkılmadan güna işleyen, işlediği günah ile sevinen (Böylesinin aleyhinde konuşmak gıyb sayılmaz).

Fâsıku't-Te'vil: Fısk'ın itikada giren kısmına düşen kimseye denir. E bakıma ehl-i bid'at demektir. Ancak küfrü gerektiren sapıklığa düşmem kaydıyla. Bknz: Fısk.

Fâsıla: Kısım, bölüm, durak, mebhas.

Fasîh: Hatasız olarak söylenen. Açık ve güzel konuşan.

Fasîl: (6, 142) Memeden ayrılmış deve yavrusu.

Fâş: Meydana çıkmış yayılmış. Anlaşılmış olan.

Faşistlik: Irkçı ve milliyetçi diktnatörlük rejimi.

Fazîha: Rezâlet, ayıp, alçaklık, edepsizlik.

Fazıl: Âlimlere yakışır olgunluk. İman, cömertlik, ihsan, kerem, ilim, ma fet, üstünlük.

Fecâat: Merak edilecek hâl, kederlenecek kötü durum, felaket.

Fecr: Sabahın çok erken vakti, tan zamanı.

Fecr-i Sâdık: (2, 179; 9, 137-38) Sabah'ın hakiki aydınlığının ilk belirdiği an.

Fedâil (Hadîsleri): Öncelikle bir kısım amellerin faziletlerini beyan ede hadîsler anlaşılır. Ancak, bazı şahısların, kabilelerin, beldelerin.. vs. Faziletl riyle ilgili hadîsler de vardır. Daha umûmî kullanışlarda, ahkâm ve tefsîre girr eyen, şerî bir hüküm ifade etmeyen, ahlak, âdâb, rikâk vs. bahislerine gire hadîsler de bu tabirle ifade edilir.

Fedâkârâne: Her türlü zahmetlere göğüs gererek davası uğurunda seb

etmek.

Feddâdîn: (13, 282-83) Çiftçi köylü, öküz, saban, çok bağıran, çölde yaşayan.

Fehm: Anlayış, zihnî kavrayış.

Fe'l: (11, 212) Dilimizdeki fal kelimesinin aslıdır.

Felek: Gök, gök katı. Dünya, âlem.

Fem-i Mübârek: Mübarek ağzı.

Fena: (9, 547) Yok olma, fanilik demektir.

Ferâiz: (13, 113) Allah'ın farz kıldığı ibadetler. Ayrıca mirasta pay, miras payı mânâsına da kullanılmıştır.

Feraset: (2, 471-73) Anlayışlılık, çabuk seziş.

Ferç: Ud yeri. Kadının tenâsül organı.

Ferd: Senedin herhangi bir tabakasında râvi sayısı bire düşen hadîs.

Aslında çok kimse tarafından rivâyet edilse bile, herhangi bir hocadan yalnız bir râvinin rivâyet edilmiş olduğu veya yalnız bir bölge ahalisinin rivâyet etmiş olduğu hadîs. Bknz: Garîb, Efrâdu'l-Büldân: Garîb.

Ferda: Yarın. Bugünden sonraki gün. Tek olarak.

Ferd-i Muhalif: Bir râvinin diğer râvilerin rivâyet ettikleri hadîse veya hadîslere zıt olarak tek başına rivâyet etmiş olduğu hadîs. Bknz: Şâzz.

Fere': (10, 508) Bir sürü içinde ilk doğan yavru. Cahiliyede bu vesile ile kurban kesildiği için bu kurbana fere' kurbanı denmiştir.

Fer'î: Esasa ait olmayan, kollara ve süslere ait ve müteallık.

Ferzendâne: Evlad gibi. Evlada yakışır surette.

Fesûd: (13, 169-70) Bozukluk, karışıklık, çürüme, çürüklük.

Fesâhat (Fasâhat): Bir dili doğru olarak, kolay ve düzgün söylenişi, yazılışı. Yabancı ve az kullanılır kelimeler bulunmaması.

Feshetmek: Kaldırmak, hükümsüz bırakmak, yürürlükten çıkarmak.

Fetânet (Fatânet): Zihin açıklığı, anlayış, çabuk kavrama.

Fetha: Arapça'da harfleri "E, A" diye okutan hariki, işaret.

Fetk: (13, 488) Lügatte yaralamak demektir. Ancak, hadîste, eman verilen adamın, veren tarafından ihanetle aniden öldürülmesi mânâsında kullanılmıştır.

Fetvâ: Bir hadise, bir muamele hakkındaki hükm-ü şer'iyi ehil olanın haber vermesi ve o hükme dair verilen malûmat, bilgi.

Fevâid: Cüz'ün bir çeşididir. Bir râvinin, bazı rivâyetlerini, notlarını ihtiva eden kitabı.

Fevc: Dalga, bölük. İman kalabalığı, cemaat.

Feverân: Maddi ve manevi, kaynayıp fışkırmak. Köpürmek, coşmak.

Fevk: Üst taraf, yüksek derece, yukarı.

Fevkalâde: Adetin fevkinde, müstesna ve yüksek bir sûrette.

Fevrî: Birdenbire gelen zorlu bir duygu etkisiyle düşünülmeden yapıla (hareket).

Fevt: Ölüm, kaybetme, elden çıkarma, kaçırma. Bir şeyin bir daha e geçmeyecek şekilde kaybedilmesi.

Fey': (4, 105; 4, 309-10) Ganimet, harbde elde edilen mal.

Feyz: Bolluk, bereket. İlim, irfan, şan, şöhret.

Fezail: Bak: Fedâil: Faziletler.

Fezleke: Hülasa, netice, öz, icmal, hesap listesinde netice.

Fıkhu'l-Hadîs: Hadîsten çıkarılabilecek mânâlar.

Fırâk-ı Dâlle: Dalalete gitmiş fırkalar. Dalalette kalmış gruplar.

Fıtrat-ı Selîme: Kusursuz sağlam huy. Ahlâk, din. Haram ve çirkin işlerde uzak ahlâk.

Fıtrî: Doğuştan, yaradılıştan, hayat kanunlarına uygun.

Fidye-i Necât: Can kurtarma fidyesi.

Fîhi Cehale: Râvi meçhûl demektir. Rivâyeti itibar için alınır.

Fiili Sünnet: Resulüllah (a.s.)'ın yaptığı iş ve hareketler. Amelî sünnet.

Fi'l: Resulüllah'tan (aleyhisselatu vesselam) sadır olmuş iş ve hareket.

Finâ-yı Hâne: Evin civarı.

Firak: Ayrılık, ayrılmak. Hicran.

Firdevs: (14, 238) Cennet mertebelerinden birinin adı.

Fi's-Sahîh: Hadîs'in Buharî veya Müslim'de bulunduğunu beyan eden t ifade.

Fiten İlmi: Resulüllah'ın (aleyhisselatu vesselam) vefadından sor kıyamete kadar cereyan edecek fitneleri haber veren hadîsler.

Fitne: (13, 165-66) Müslümanlar arasında meydana gelen dâhilî ihtilafla kavgalar, savaşlar, huzursuzluklar ve çeşit çeşit menfi durumlar.

El-Fetnetü'l-Kübra: Büyük fitneler.

Fiyasko: Kesin başarısızlık elde etme. Yenilgi.

Fuâd: Kalb, gönül, yürek.

Fuhşu'l-Gaflet: Fartu'l-gaflet mânâsınadır.

Fukaha: Fıkıh âlimleri.

Furkan: Hak ile batılı birbirinden ayıran. Kur'an-ı Kerim ve 25. sûresinin ismi

Fücûr: (9, 219) Günah, zina, namusları pay-i mal etmek gibi şeytani iştiha. Dinsiz ve ahlâksızların durumu.

Fünûnu'l-Hadîs: Metin ve senedle ilgili muhtelif ilim dalları.

Fürû': Bir kökten ayrılmış kısımlar. Dallar budaklar. Bir sülaleden gelen torunlar.

Fütûr: Yeis: Ümidsizlik, usanç. Zaaf. Kader, gevşeklik.

G

Gabn: Alış-verişte hile ile çok kazanmak. Haram olan alış-veriş. İki çeşittir Gabn-ı Yesîr ve Gabn-ı Fâhîşdir.

Gadab: Hiddet, öfke, kızgınlık, dargınlık.

Gadâb-ı İlâhi: Cenab-ı Hakk'ın öfke ve kızgınlığı.

Gaddar: Kahredici, öldürücü. Hain, zalim, çok zulmeden. Ahdine vefa etmeyip hıyanet eden.

Gadr: (12, 143) Vefasızlık demektir, vefasıza gâdir denir.

El-Gaffâr: (5, 543) Cenab-ı Hakk'ın isimlerinden olup, günahları örten, affeden, mağfireti bol mânâsına gelir.

Gaffâru'z-Zünub: Günahları örten, affeden Allah.

Gaflet: Gaflet örtünmek, bürünmek mânâsına gelen gayn kelimesiyle de açıklanmıştır. Gaflet (Gayn), Resulüllah'a nisbet edilince bunun nurdan bir perde manevî terakkisinde sonrakine nazaran önceki mertebe olarak açıklanmıştır (6, 116). Hadîs ıstılah olarak, râvinin rivâyette yaptığı dikkatsizlik ve dalgınlığı ifade eder. Rivâyetlerin yarısından fazlasında gaflet olursa buna Fevtu'l-Gaflet denir. Bu hadîsi münker kılar.

El-Gafûr: (5, 543) Cenab-ı Hakk'ın isimlerindendir. Çok bağışlayan demektir.

Gâib: Gözönünde bulunmayan, hazırda olmayan. Kaybolmuş olan. Görünmeyen âlem.

Gâile: Dert, sıkıntı, baş belası. Tasa, zor iş. Düşünce.

Gâli (Şiilikte): İfrada kaçan, Hz. Ali'ye muhalefet edenleri tekfir eden, ve Gulüvvu maddesinde belirtilen tekfir-i mûcib itikadlara sapan kimse. Bu Şiî grubuna Râfizî de denir. Bunların hiçbir surette rivâyşeti alınmaz.

Galiz: Çirkin. Yoğun. Kaba. Terbiye dışı. Kokmuş madde.

Gâmız: Lügat olarak anlaşılması güç, mübhem şey demektir. Hadîste illet halini bildirir. Mesela aslında munkatı olduğu halde muttasıl görünen hadîs için bu tabir kullanılır.

Gammazlamak: Birisine iftira ederek zarar veren münafık fitne(Başkalarının ayıplarını arayıp gizli şikayet eden.

Ganîmet: (4, 66, 105) Savaşta düşmandan ele geçirilen mal.

Garabet: Hadîsin garîb olması.

Garâib: Acaib şeyler.

Garaz: Kötü niyet. Kasıt. Kin.

Garet: Yağmacılık. Düşman malını yağmalamak. Göbek.

Garîb: (17, 548) Lügat olarak yalnız yurdundan uzak yabancı, benzeyeı olmayan mânâsına gelir. Istılah olarak 1. Hangi tabakada olursa olsun, sened nin bir veya birkaç tabakasında râvi adedi bire düşen hadîse denir, ferd'ı müterâdifidir. 2. Sîkalardan, bir tanesinin zayıflar gibi rivâyette bulunması, b hadisi herkesten biraz farklı rivâyet etmesi.

Çok az kullanılan, mânâsı açık olmayan kelimelere de garîb denir, bu kel melerin açıklanmasıyla uğraşan ilme Garîbu'l-Hadis İlmi denir.

Garîb İsnaden: Metni birçok kimse tarafından bir veya birkaç râvidє rivâyet edilmekle meşhur iken sonradan bir râvinin bunlardan başka kimsede tek başına rivâyet ettiği hadîs. Tirmizî böyle bir hadis için garîb min haze'l-vec tabirini kullanır.

Garîb Min Haze'l-Vech: Tirmizî'ye hastır. Garîb isnâden mânâsında ku lanır.

Garîbu'l-Meşhur: Aslında bir veya birkaç tabakada tek bir ravi tarafında rivâyet edilmiş olmasına rağmen sonradan her tabakada pekçok râvi t rafından rivâyet edilen hadis. Bunun en meşhur örneği "Ameller niyetleı göredir..." hadisidir. Bunu Sahâbe'den Hz. Ömer, ondan Alkame, ondan Mı hammed İbnu İbrahim, ondan Yahya İbnu Said rivâyet etmiş iken, Yahya'da sonra her tabakada pekçok kimseler rivâyet etmiştir.

Garîb-i Mutlak: Ferd-i mutlak demektir.

Garîb-i Nısbî: Ferd-i nısbî demektir.

Garîrî: Yaradılışla ilgili:

Gasb: (12, 113) Başkasına ait birşeyi zorla, rızası olmadan almak.

Gâsıb: Gasbeden, zorla alan.

Gâsîk: (4, 428; 6, 74) Gecenin ilk karanlığı.

Gayb Âlemi (Âlem-i Gayb): Zahir duygularımızla bilinemeyen ve âlem-i e vah ve meleklere, cinlere mahsûs âlem. Mâzi ve müstakbeldeki mahlûkat manevî hayatlarının âlemi.

Gayb-aşina: Gaybi bilen. Gaybdan haberi olan. Gelecekten veya âhirette haberi olan.

Gaybet-i munkatı'a: Gaybet, kaybolma, başka yerde bulunma mânâsına gelir. Gaybet-i munkatı'a bizzat metinde: "Üç günlük mesafede bulunma" şeklinde tarif edilmektedir.

Gaybî: Hazırda olmayan, görünmeyenlere ait, Ahirete âit.

Gaybûbet: Gayıblık, hazırda olmayıp başka yerde olma.

Gaybu'l-Gayb: Kalbde olmayan şey. Hiç ortada eseri, varlığının, geleceğinin izi ve nişanı olmayan. Gaybında gaybı olan.

Gayl: (15, 509) Hamile kadından çocuğun emdiği süte denir.

Gayle: (7, 50; 11, 392; 15, 509) Zevcin emzikli hanımıyla teması.

Gayretkeş: 1. Çalışkan, 2. Bir tarafı tutan, gayretli, 3. Hamiyetli, 4. Kıskanç.

Gayr-ı Dinî: Dini olmayan.

Gayr-ı İlmî: ilmi olmayan.

Gayr-ı İrâdî: İrade dışı.

Gayr-ı Me'mun: Cerhin 3. mertebesinde bulunan bir râvi hakkında kullanılan bir sîga. Vasfı bu olan râvinin rivâyeti alınmaz.

Gayr-ı Meşru: Allah'ın rızasına uymayan, şerîat harici, kanunsuz iş.

Gayr-ı Mümeyyiz: İyiyi kötüden ayıramayan.

Gayr-ı Mümkün: İmkansız. Mümkün olmayan.

Gayr-î Mütenahi Feyz: Sınırsız bir ilim. Sonsuz bereket, bolluk.

Gayr-ı Sâbit: Zayıf râvileri ve mevzu hadîsleri inceleyen kitaplarda hadîsin mevzu olduğunu ifade edici bir tabirdir.

Gayr-ı Sâbit Hadîs:

Gayr-ı Sîka: Gayru Me'mûn mânâsında.

Gazve: (11, 391) Lügat olarak kasdetmek mânâsına gelir. İslam -tarihini hususen Resulüllah'ın siyerini- ilgilendiren bir tabir olarak Resulüllah'ın şahsen hazırladığı bir ordu ile küffara karşı "kasd"ını ifade eder.

Gazvetü'l-Usre (12, 93) Sıkıntı, zorluk gazvesi yani Tebük Gazvesi.

Ger: Eğer, şâyet.

Gıyâb: Görünmemek, gözönünde olmamak.

Gıybet: (12, 117) Arkadan çekiştirmek. Hazır olmayan birisinin aleyhinde konuşmak.

Gıyle: Bak: Gayle.

Gubeyrâ: (7, 236) Habeşlilerin mısırdan yaptıkları bir şarap çeşiti.

Gudüvv: (8, 334) Günün başından zevâl'e (öğle'ye) kadarki yürüyüş.

Gûl: (11, 213) Cahiliye arabının varlığına inandığı bir cin nevi.

Gulam: (2, 505; 10, 112; 13, 550) Genç, delikanlı. Bıyığı henüz bitmemi genç. Esir, köle.

Gulat (-ı Şia): Gulâat, gâlî'nin cemidir. Aşırılar mânâsına gelir. Istılaht daha ziyade gulat-ı şia (şianın aşırıları) şeklinde kullanılır. Bununla ehl bid'anın tekfîri gerektiren aşırılıklara (yani gulüvv'e) düşenleri kastedilir v hiçbir surette rivâyetleri alınmaz. Bknz: Gulüvv, Rafıza.

Gulül: (1, 469) Devlet ve ganimet malında hıyanet etmek.

Gulüvv: (Şiilikte) aşırılık. Yani Hz. Ali sevgisi ve Hz. Ali'nin efdaliyetine ir anmakla yetinmeyip başta şeyheyn (Hz. Ebu Bekr ve Hz. Ömer (radıyallah anhüma) olmak üzere, Cemel ve Sıffın savaşlarında Hz. Ali'ye muhalefe edenleri tekfîr etmek. Gulüv bundan ibaret değildir. Allah'ı insan gibi telakki e mek, Hz. Ali'yi hulül ettiğine inanmak, ruhun bir bedenden diğerine geçmesin (tenâsuh) inanmak, haramları helal addetmek, kıyamete kadar başka peygam berlerin geleceğine inanmak, Peygamberliği Hz. Ali'ye, oniki imama isnad e mek, Cibril-i Emîn'i itham etmek gibi her biri küfür olan inançlar." Bunların b kısmı Hıristiyanlık bir kısmı Yahudilik ve hatta Zerdüşlükten alınma inançlardır

Guraf: (3, 506) Gurfe'nin cemi, odalar demektir.

Gurre: (6, 169; 7, 186; 10, 175; 13, 132; 15, 507) Lügat olarak parlaklı sakar, ayın ilk günü gibi mânâlara gelir. Hadislerde köle mânâsında daha ço kullanılmıştır.

Gusl: (10, 273) Yıkanmak demektir. Büyük hadesten temizlenmek içi ağız, burun dahil bütün vücudun, zerre miktar kuru yer kalmayacak şekild yıkanmasıdır.

Günâgûn: Türlü, çeşitli nevilerde olan, çeşit çeşit, renk renk.

Günah: (5, 309; 6, 42) Allah'ın razı olmayacağı bir fiil yapmaktır.

Gürûh: Bölük, cemaat. Takım. Kısam. Fevc.

Gasaku'l-Leyl: (2, 485) Gece karanlığı.

H

Habâset: Murdarlık, pislik, kötülük.

Habat: (4, 318) Kuruyan ağaç yaprağından yapılan hayvan yemi.

Habelu'l-Habele: (1, 544) Hamile develerin hamile kalması.

Haber: 1. Rivâyet mânâsına, Resulüllah (aleyhisselatu vesselam) Ashât Tabiîn ve Etbatu't-Tabiîn'den gelen merfu, mevkuf, maktu her çeşit bilgi, Bazıları sadece mevkuf ve maktu hadîslere yani sahâbe, Tabîn ve Etbau Tabiîn'e ait rivâyetlere haber der, 3. Horasan fakihleri Hz. Peygamber'e a rivâyetlere haber; Sahâbe, Tabîûn ve Etbau't-Tabiîn'e ait rivâyetlere de ese demişlerdir.

Haber-i Vahid: Haber-i Ahâd mânâsınadır.

Haberu'l-Ahad: 1. Her tabakada birden fazla kişi tarafından rivâyet edilmiş olsa bile mütevatır derecesine ulaşamayan haber. Bu mânâda meşhur, müstefiz, azîz, ferd, hadisler, haber-i âhâd'ın kısımlarını teşkil eder, 2. Daha az kullanılan mânâda bir kişinin yaptığı rivâyet demektir. Selef, ferd, garîb, vâhid, şâzz kelimelerini aynı mânâda kullanmıştır.

Habîr: (5, 543) 1. Haberli, haberdar. Âlim, Ârif-i billah. el-Habir: Her şeyi bilen Allah (c.c.), 2. Taze ve yeni şey.

Habîs: Fesadçı, hilekâr. Alçak tabiatlı. Kötü.

Hablullahi'l-Metin: Allah'ın sağlam ipi Kur'an-ı Kerim.

Hac Mîkatı: Doğrudan Harem bölgesine veya Mekke'ye gelen âfâkîlerin ihramsız geçemeyecekleri sınırları belirleyen noktalardır.

Hacâletâver: Utandırıcı, utanç veren.

Hacamat: (11, 45) Kan aldırmak.

Hacca: (4, 195) Arafat'ta vakfe ve Kâ'be'de tavaf esasına dayanan İslam'ın temel rükünlerinden biridir.

Haccâm: (14, 328) Hacamat yapan kimse.

Hacc-ı Ekber: (2, 407) Hacc-ı Ekber normal hac demektir, hacc-ı asgar da umre demektir.

Hacc-ı İfrad: (4, 311) Umresiz yapılan hac.

Hac ayları içinde, hac'dan önce umre yapmayıp, hac niyetiyle ihrama giren ve sadece hac menâsikini eda edenler ifrad haccı yapmış olurlar.

Hacc-ı Kıran: Aynı yılın hac aylarında ikisine birden niyetlenerek, umre ve haccı bir ihramda birleştirmektir. İhrama girerken her ikisine de niyet ederek, hac ayları içinde önce umre yapıp, ihramdan çıkmadan hac menâsikinin ifa edilmesidir.

Hacc-ı Tatavvu (taâvvu): Farz ve vâcib olmadığı halde nâfile olarak yapılan hac ibadeti.

Hacc-ı Temettu: Aynı yılın hac ayları içinde umre ve haccı ayrı ayrı niyyet ve ihramla eda etmektir. Hac ayları içinde umre yapıp ihramdan çıktıktan sonra, hac günlerinde yeniden hac için ihrama girilip hac menâsiki eda edilir.

Haccu'l-Asgar: (4, 195) Hacc-ı Ekber'e bakınız.

Haccu'l-Veda: Resulüllah'ın (aleyhisselatu vesselam) hicrî 10. yılda yaptığı son haccı. Hacc hac menâsikini tesbitten başka, bu sırada irad ettiği Veda Hutbesi'yle de ehemmiyet taşır.

Hacefe: (5, 211) Bir nevi kalkan.

Hacer: (4, 373) Taş.

Hâcet: İhtiyaç, lüzum,muhtaçlık.

Hâcîs: Tasa, keder, gam, hüzün.

Hacr: (10, 64) 1. Menetmek. Bir şeyi birisine yasak etmek. Malını kullan maktan men etmek, 2. Kucak, âğuş.

Hadd: (5, 129) Lügat olarak sınır, derece, gerçek gibi mânâlara gelir ise de ıstılah olarak, bizzat Kur'an-ı Kerim tarafından belirlenen bazı cezaların müşterek adıdır: Hadd-i şürb, hadd-i kazf, hadd-i zina, hadd-i sirkat gibi.

Haddesena: İmla, sema, kıraat icâzet, münâvele, mukâtebe yollarından biriyle alınan bir hadîsi başkasına edâ (rivâyet) ederken kullanılabilen bir sîga. Bu sîga sema'yı yani doğrudan doğruya hocadan işitmeyi ifade ettiği için sema bulunmayan tahammül yollarıyla alınmışsa bunlara delalet eden bir ibare ilave edilmektedir. Haddesenâ münâveleten, haddesenâ kitabeten, haddesenâ icâzetten gibi.

Haddesenî: Haddesenâ için yapılan izahlar aynen bunun hakkında da mu teberdir. Tek fark bu tabir, rivâyeti yapan râvinin hadîsi tahammül sırasında yalnız bulduğunu belirtir.

Hadd-i Kazf: Namuslu bir kadına zina isnad edene verilen şer'î ceza.

Hadd-i Zina: Zina suçu işleyene verilen ceza.

Hades: (8, 104) Gözle görülmeyen manevî pislik, abdest ve gusulle gideri lir. Su olmazsa teyemmümle giderilir.

Hadım Etmek:

Hâdim: 1. Hizmet eden, İslam'a ve millete faydalı olmaya çalışan, 2. Yıkıc olan lezzetleri mahveden.

Hadîn(e): 1. Dost, yol arkadaşı, 2. Yaşdaş.

Hadîs: Lügat olarak söz demektir. Istılah olarak çeşitli mânâlarda kul lanılır, 2. Mutlak olursa Hz. Peygamberle ilgili her çeşit rivâyeti ifade eder; söz fiil, tahrîr, şemaîl, ahval, etvar. Muhaddiscilere ait olan bu telakkîye Re sulüllah'ın peygamberlikten önceki haberleri de girer, 3. Bu kelime baz kayıtlarla kullanılınca, Sahâbe, Tabiîn ve Etbaut'tabiîn'in söz, fiil ve tahrîrlerin de ifade eder, 4. Mevkuf hadis: Sahâbe'ye ait olanları, maktu hadîs Tabiîn ve Etbau't-Tabiîn'e ait olanları ifade eder. Ayrıca takihler, peygamberlikten öncek rivâyetlere hadîs demezler, 5. Hadîs birçok durumlarda sünnet, haber, ese kelimeleriyle müşterektir. Hadîs sadece methiyle değil, senediyle birlikte hadis tir. Asıl maksad, metinde ifade ediliyorsa da, o metnin Resulüllah'la irtibatın kurup, onu hadîs kılan tek şey senettir. Senet olmazsa o rivâyet hadisilikten çıkar ve bir söz olur.

Hadîs İlimleri: Ulûmu'l-Hadîs maddesine bakınız.

Hadîs İlmi: 1. Kabul ve red yönlerinden sened ve metni yani hadîsi inceleyen ilim dalı. Bu bir bakıma usul-u hadîs veya rivâyetu'l-hadîs'tir. Mutlak kullanılırsa bu mânâa kastedilir, 2. Resulüllah (a.s.)'ın söz, fiil ve takrîrleriyle ahvalini bildiren ilim, yani rivâyetu'l-hadis ilmi, 3. Bu ıstılahla, beyan hem Dirayetu'l-Hadîs hem de Rivâyetu'l-Hadîs ilmi kastedilir.

Hadîs Nevebî: Mânâ ve lafzı Resulüllah'a (aleyhisselatu vesselam) ait olan hadîs. Mutlak olarak hadîs denince bu anlaşılır.

Hadîs Ricali: Râvi, muhaddis gibi hadîsle meşgul olan kimseler. Bir hadîsin senedinde yer alan râviler.

Hadîs Tarihi: Hadîs, Resulüllah zamanından günümüze kadar nasıl intikal etti. Bu yolda ne gibi çalışmalar yapıldı tedkîk eden bir ilmdir.

Hadîs Usulu: Kabul ve red yönünden senet ve metni inceleyen bir ilimdir. Bu incelemeyi belli prensiplere ve kaidelere göre yapar. Bu kaideler esas itibariyle âyet ve hadîslerden çıkarılmıştır.

Hadîs-i İlahî: Hadîs-i Kudsî mânâsına kullanılır.

Hadîsin Mahreci: Mahrecu'l-Hadîs maddesine bak.

Hadîs-i Rabbanî: Hadîs-i Kudsî demektir.

Hadîs'in Tedvîni: Tedvînu'l-Hadîs'e bakınız.

Hafâ: Gizlilik, saklılık, gizli olmak.

Hafaza Melekleri: Muhafız melekler.

Hafî: 1. Gizli. Açıkta olmayan. Saklı, 2. Sigasından değil bir arızadan dolayı mânâsı kapalı kalan lafız.

El-Hâfid: (5, 543) Allah'ın isimlerindendir. Cebbârları ve firavunları alçaltan demektir.

Hafizun: Ta'dil ifade eden bir tabirdir, hakkında bu tabir kullanılan râvinin rivâyetiyle ihticâc edilir.

Hâil, Haile: Korku ve dehşet veren. Trajedi.

Hâin: (5, 219) emaneti inkar eden.

Hâiz: Bir şeye sahip olma. Sahip, malik.

Hâiz-i te'sir: Te'sir edebilen.

Hakaiki Kainat: Kainat ile ilgili gerçekler, hakikatler.

Hakaîk-i Œmaniye: İman hakîkatleri.

El-Hakem: (5, 543) Cenab-ı Hakk'ın isimlerindendir. Hâkim demektir.

Hakîbe: (10, 314) Bir nevi çul (deveye serilir).

Hakîkat-ı hayâtiye: Hayati hakîkatler.

Hakîr: Küçük. Ehemmiyetsiz. Kıymetsiz. İtibarsız. Kudretsiz.

Hakk: Yazıda yapılan bir yanlışlığın kazınmak suretiyle yok edilmesi.

Hakkâniyet: Hakdan ve doğruluktan ayrılmamak. Adâlet üzere bulunmak

Hakk-ı Hayat: Yaşama hakkı.

El-Hakku: (5, 544) Cenab-ı Hakk'ın isimlerindendir. Varlığı ve vücuc gerçek olan demektir.

Hal': Kaldırma. Kal' etmek. Hükümdarı tahttan indirme. Karısını boşama Evladını evladlıktan reddetmek.

Halef: Etbau't-Tabiîn'den sonra gelenler, müteahhirin de denir.

Halel: Bozukluk. Eksiklik. Başkası tarafından verilen zarar.

Haleldâr: Bozma, bozulma.

Hâlet: Sûret. Hal. Keyfiyet.

Halet-i Ruhiye: Ruhî durum.

Hâlık: Yoktan yaratan, yaratıcı. Allah.

Hâl-i Maraz: Hastalık hali.

Hâl-i Sıhhat: Sağlık hali.

Halife: Şer'î hükümlerin tatbik ve icrası için Peygamber (a.s.)'e vekîl olan zat

Halîl: (12, 262) Samimi dost demektir.

Halîm: Yumuşak huylu. Hoş muamele yapan.

Hâlis: Hilesiz, katıksız, saf, duru. Saffetli.

Halîsa: (6, 237) Kurdun ağzından alınmış olup kesilmezden önce öl hayvan.

Halita: Karışık halde olan, karma. Madenlerin birbiriyle birleşmelerind hasıl olan mürekkep madde.

Halk (Traş) (4, 498) Hacc menasikinden biridir. İhramdan çıkarken oldu ları traş'a denir.

Halûk: (7, 50) 1. İyi huylu, herkesle geçimli olan, 2. Kırmızı renkli l sürünme maddesi, zaferanla karıştırılarak elde edilir.

Halvet: 1. Tenhaya çekilme, 2. Yalnızlık, gizlilik.

Hâm:1. Pişmemiş, çiğ, 2. Olmamış, 3. Kat, büklüm, 4. Kemer, yay, Bükülmüş, kemerli.

Hamâle: (13, 413) İhtilaflı iki kabileden birinin sulhü temin için addedd meblağ.

Hamâsî: Yiğitlikte ilgili.

Hamd: (6, 70) Kişide bulunan güzel sıfatlar ve yaptığı iyilik sebebiyle ifa edilen övgü, şükür de böyledir, ancak sadece iyilik için ifade edilir.

Hamdele: Elhamdülillah demenin kısaca ismi.

Hâme: (11, 213) Baş, baykuş gibi mânâlara gelir.

Hamele-i Arş: İsrafil, Cebrail, Mikâil, Azrail (a.s.).

Hâmid: 1. Cenab-ı Hakk'a hamdü sena eden, 2. Alevi sönen ateş. Ölü gibi habis olan.

El-Hamîd: (5, 544) Cenab-ı Hakk'ın isimlerinden olup, fiiliyle hamde layık olan demektir. Lügat olarak da senaya, övülmeye layık olan mânâsına gelir.

Hamîl-i Kur'an: (9, 384) Hâfız-ı Kur'an demektir.

Hamîsa: (8, 120) Yün veya ipekten mamül benekli kumaş.

Hâmiş: Kitabın kenarına yazılan açıklama. Mektubun yanına katılan ek.

Hamiyet-i Diniye: Œman ve İslamiyeti ve Hz. Peygamber'in sünneti seniyyesini, din ve mücâdele kardeşlerini muhafaza ve müdafaa etme gayreti.

Hamletmek:

Hamr: (5, 229; 7, 231) Aklı örten her şey, daha ziyade alkollü içkilere ve bilhassa şaraba ıtlak olunur.

Hamse: Kütüb-i Sitte'nin İbnu Mâce dışındaki beş kitabı.

Hâne-i Risaletpenahi: Resulüllah (a.s.)'ın evi.

Hâne-i Saadet: Peygamberimiz (a.s.)'in evi.

Hanîf: (5, 544) Hz. İbrahim'e mensup. Hakk'a teslim olmuş gibi mânâlarda kullanılır.

Haniflik: (12, 482): Cahiliye devrinde Hz. İbrahim'den kalan din, bu dine uyanlara hanîf denir.

Hânis: Yeminini bozan, ahdinde durmayan.

Hannân: Rahman ve Rahim olan, çok merhametli olan Allah (c.c.).

Hantem: (7, 259) Topraktan mamül küp.

Hanût: (10, 331) Cenazenin kefenine konan koku maddesi.

Harac: (4, 98) Vaktiyle Müslüman olmayan vatandaşlardan alınan vergiye denirdi.

Harac-ı Tavzîf: Zımnîlerin arazisinden dönüm başına alınan vergidir.

Harbe: Kısa mızrak, süngü.

Harem: (4, 229; 13, 505) Sınırı Hz. İbrahim tarafından çizilen, bir kısım yasakların câri olduğu hacc mıntıkası.

Haricîler: (13, 295-301) Hz. Osman'ın şehadeti ile ortaya çıkan bir fitne grubudur. Büyük günahların küfür olduğuna inanır. Hz. Ali ile mücadele etmişlerdir.

Hâriç: Bir anlaşmaya dahil olmayan. Dışardan kimse.

Harîm: (13, 481) Bazı yasakların câri olduğu yer. Kuyunun harîmi, ağacın harîmi vardır.

Harîs: Bir şeye fazlaca düşkün. Hırslı.

Harkâ: (4, 548) Kulağı yuvarlak oyulan hayvan.

Hars (Hazr) (6, 395) Tahmim ve takdîr demektir. Bilhassa ağa(başındaki meyvenin takdirinde kullanılır.

Harûrî: (2, 513; 10, 359) "Haruriyye"ye bakınız.

Haruriyye: Hz. Ali'nin (radıyallahu anh) hakem kabul etme görüşüne kar olup O'ndan ve Hz. Osman'dan ayrılarak onlarla çarpışan Hâricîlerin bir diğ ismi. Bu isim onlara, bu hareketi ilk başlattıkları yer olan Harûra köyünden gelir.

Hârut ve Mârut: Kur'an'da adı geçen iki melek. Büyü ile uğraştıkları için cez landırılmış, kıyamete kadar kalmak üzere Babil'de kuyuya hapsedilmişlerdir.

Hasaîl: Hasletleri.

Hasais: Cenab-ı Hak tarafından sadece Rusulüllah'a bahşedilen bir kısı hususî haller, imtiyazlar, mucizeler. Bunların bir kısmına hadislerde bizzat R sulüllah (aleyhisselatu vesselam) dikkat çeker. Resulüllah'ın bizler için tatb mümkün bir kısım sünnetini de "hasâis"e dahil eden âlimler olmuştur.

Hasâis üzerine yapılan te'liflerden biri Suyûtî'nin el-Hasâisu'l-Kübrâ'sıdır

Hasbilik: Karşılıksız. Allah rızası için.

Haseb: (15, 482; 16, 363) Baba yoluyla veya insanların mefahird saydığı şeyler sebebiyle elde ettiği şeref.

Hased: (5, 273; 9, 329) Kıskanma, çekememe.

Hasen: Tirmizî tarafından çokça kullanılmış olan bir tabirdir. Onun tarifi göre, senedinde adalet yönünden kusuru olmayan, ancak zabt yönünden k suru bulunan râvinin şâzz ve illetten hali olarak rivâyet ettiği ve benzeri başka tariklerden gelen rivâyettir.

Hadîse hasen denirken her zaman ikinci bir tarik aranmamıştır. Şâzz ve let olmamak kaydıyla adâlet sahibi ve tek başına rivâyeti münker sayılmayac râvinin rivayetine de hasem denmiştir.

Hasen'in tarifinde âlimler tam bir ittifaka ulaşmazlar. Hatta Tirmizî bile h "Hasen" dediğinde geçerli bir tarif koyamamıştır.

Hasen Garîb: Bir râvinin tek başına rivâyet ettiği rivâyetinde teferrüd ett hasen hadîs.

Hasen Sahîh: 1. Senedleri çoğalıp sahîh derecesine ulaşan hadîs, bir bakım sahîh li-gayrihi, 2. Birden fazla senedi olup da bunlardan bazısı hasen, bazı sahîh olan hadîs, 3. Bazılarınca hasen, bazılarınca sahîh kabul edilen hadîs.

Hasen Sahîh Garîb: 1. Senedleri çoğalıp sahîh derecesine ulaşan anc bazı senedlerde râvinin teferrüd etmiş olduğu hadis, 2. Tek senedle rivâyet edile ve bu senediyle sahîh garîb mi, hasen garîb mi olduğu kestirilemeyen hadîs.

Hasene: Güzellik. Sevaplı ve hayırlı amel.

Hasenu'l-Hadîs: Râvinin rivâyetlerinin itibar için alınabileceğini gösteren bir ta'dil elfazı.

Hasenu'l-İsnad: Metni değilse de senedi hasen hadîsin şartlarını taşıyan hadîs.

Hasf: (6, 236) Ay tutulması, ışığı sönmek, yere batmak.

Hâsıd: Ekin biçen.

Hasım: Muhalif, karşı taraf.

El-Hasîbu: (5, 544) Allah'ın sıfatlarındandır. Kâfi demektir, hesab gören mânâsı da vardır. Lügatte kendisinde değer olan mânâsına da kullanılmıştır.

Hasîm: Husumet eden, düşmanlık eden.

Haslet: Huy, ahlâk. Yaradılıştan olan tabiat.

Nasr-ı Nazar: Sadece bir şeye bakıp dikkat etmek. Yalnızca bir mevzu veya meslek üzerinde çalışıp onda mütehassıs ve muvaffak olmaya gayret etmek. Bütün fikri çalışmayı bir şey üzerinde toplamak.

Hassâten: Bilhassa.

Haşefe: (13, 369) Erkeklik organının tepesi.

Haşerât: (10, 454) Küçük hayvanlar.

Haşiye: Bir kitaba yapılan açıklama ve ilaveler. Bu şekilde ortaya konan kitap.

Sayfanın kenarına yazılan bir açıklamanın, kitabın aslından olmadığını belirtmek için konan kelime veya harfe de denir.

Haşr: Toplanmak, bir yere birikmek, kıyametten sonra bütün insanların toplanması.

Haşyet: (6, 42) Tazimle beraber olan korku.

Hatem-i Süleyman: Süleyman (a.s.)'ın mührü.

Hâtırât: Hatıralar. Hatırda kalan şeyler.

Hatîme: Son. Nihayet. Son söz.

Hatîra: (4, 360) Hicr de denen, Kâ'be'nin dışında kalan kısım, Hatîm denen duvarla çevrilmiştir.

Havâle: 1. Bir işi veya bir şeyi başka birine bırakmak. Ismarlama, 2. Baygınlık veren bir hastalık.

Havarî: (12, 178-296) Hz. İsa'ya inananların ismidir.

Havâriç: (13, 209) Hâricîler demektir.

Havâss: Dindarlık ve doğruluğuyla, ilmi ile âmil olup manevîyat mertebelerinde yükselmekle makbûl ve müteber olan zatlar. Zenginler sınıfı. Evliyaullah. Büyük zatlar.

Havâss-ı Bâtına: Kalbe bağlı beş duygu. Hayat, akıl, vahîme, hafıza, mutasarrıfa.

Havâss-ı Zâhire: Beş duyu, görme, işitme, dokunma, tad alma, koklama.

Havâyic-i Aslîye: Mesken ile eve lüzumlu eşyadan ve kışlık yazlık elbise ile lüzumlu silahtan, aletten, kitaptan ve binek ile hizmetçi ve bir aylık -bir diğer kavle göre ise; bir senelik- nafakaya mahsûs erzaktan ibarettir.

Havl: (6, 125-26) Hareket ve iş yapmada muhtaç olunan güç, kuvvet.

Havra': Gözü iri, karası pek kara, beyazı da pek beyaz olan kız. Âhu gözlü.

Havsala: (6, 540) Kuşlardaki kursak, dilimizde taşlık denir.

Hayâ: (5, 287) Utanma korkusuyla kişinin kendini tutması.

Hayat-ı İctimaiye-i İslamiye:

Hayîy: (5, 509) Çok haya eden.

Hayretengiz: Hayretler içinde bırakma.

Hayrül Beriyye: (12, 155) Yaratılmışların en hayırlısı.

Hays: (10, 482) Hurma, keş ve yağdan yapılan bir yemek.

Hayşe: Kaba keten ipliğinden yapılan bir bez.

Hayt-ı Nuranî: Nuranî rabıta, bağ, ip.

Hayy: Diri, canlı, sağ.

Hayz: Lügatte akmak demektir. Kadınların belli dönemlerdeki kan akıntılarına denir.

Hazâkat: İhtisas, maharet. Peyda etmek.

Hazer: Çekinme, korunma.

Hâzık: Maharetli, işin ehli, mütehassıs.

Hâzır: Hazırda olan. Âmade ve müheyya olan. Gaib olmayan.

Hazıyre-i Kuds: (6, 9) İnsan ruhlarının cazibesine kapılarak gittikleri yer.

Hazine: (6, 400) Eski milletler tarafından yer altına saklanan altın, gümüş gibi kıymetli madde defîne de deriz.

Heba Etmek: Ziyan etmek. İsraf etmek.

Hedm: Yıkmak, harab etmek, parçalamak. Birisine vurup belini kırmak.

Hedy: (4, 524; 12, 332) Cenab-ı Hakk'a kusurunu affettirmek ricasıyla, keffaret olarak Kâ'be'de Harem-i Şerîfe götürülen veya parası gönderilen kurban.

Helâk: Yıkılma, bitme, mahvolma. Azab, korku, havf. Fakr.

Helik: Râviyi şiddetle cerheden tabirlerdendir, rivâyeti alınmaz.

Hempa: Arkadaş, yoldaş.

Hengâme: Seslerin birbirlerine karışmasından çıkan gürültü. Şamata, kavga.

Henien Leküm. "Size afiyet olsun", "Helal olsun, şifa olsun", "Tebrik ederiz."

Herc: (13, 170-71; 14, 113) Kısaca fitne demektir.

Herc-ü Merc: Darmadağınık, karmakarışık. Allak bullak.

Herise: (10, 80) Dövülmüş buğday ve etten yapılan bir yemek.

Heva: İstek. Nefsin isteği düşkünlük. Gelip geçici olan hevası.

Hevâm: (6, 51) Bit, pire, tahtakurusu gibi zararlı böcekler.

Hevazin Kabilesi:

Hevdec: (5, 105) Deve sırtında taşınan kadınlara mahsus hücre, mahfe.

Hey'et: (5, 505) 1. Şekil, sûret, 2. Birlik teşkil eden şahısların mecmuu.

Hey'et-i Cedîd:

Hey'et-i Umumiye: Genel kurul.

Hezl: (3, 2n17) Mânâsız, gayesiz söz.

Hıfş: (11, 368) Tamam çok kasık, dar küçük oda.

Hıfz: Hadîsi sağlam bir şekilde bellemek, ezberlemek, hadîs hakkında bilgi sahibi olmaz, hâfız olmak.

Hıfzu's-Sihha: Sihhatını korumak.

Hıkd: (13, 259) Kin.

Hıkka: (6, 140-141, 376-77) Dört yaşına girmiş dişi deve.

Hılâf-ı Asl: Gerçeğe zıd, karşı.

Hılf: (9, 379) Yemin.

Hıllet: 1. Bir yere konup istirahat eden cemaat, 2. Yorgunluk, kırgınlık, 3. Boşanmış kadının iddetinin son bulması, 4. Samimi ve can-ı gönülden olan dostluk, arkadaşlık.

Hısân: Aygır.

Hışm: Öfke, hiddet, kızgınlık.

Hıvân: (10, 393-94) Tantana, gösteriş taşıyan sofra sehpası.

Hıyânet: Hainlik, vefasızlık. İtimadı kötüye kullanmak.

Hıyâr: Hayırlılar.

Hıyâru'l-Ayb:

Hıyâru'l-Şart:

Hıyâru'r-Rûye:

Hibe: Bağış. Bağışlanan şey, parasız ve karşılıksız verme.

Hibe-i Meçhûl: Kaynağı belli olmayan bağış.

Hicab: Perde, örtü. Utanma. Kendini kusurlu bilip insanlar arasından çekilme.

Hicâbe: Utanan kadın.

Hicretân: İki hicret demek olup, sahâbelerden bazılarının önce Hab şistan'a sonra da Mekke'den Medine'ye yaptıkları hicretler kastedilir.

Hidâb: (6, 539) Saç ve sakaldaki beyazlığın rengini değiştirmek.

Hidâne: (5, 263) Çocuğun temyiz yaşına (takriben 7-8 yaşlar) kadar bakım, himaye ve terbiyesi.

Hidâyet: (6, 111) Doğruluk, İslamlık. Hakkı hak, batılı da batıl olarak görü doğru yola girmek, dalâletten ve batıl yoldan uzaklaşmak.

Hikemiyyât: Hikmet ve felsefeye ait sözler. İbret verici hadisler bildire yazılar.

Hikmet: (7, 293) Lügatte doğru, hakka mutabık söze denir. Kur'an'da "K tap"la birlikte geçen bu kelime İmam Şafiî ve başka âlimlerce "Sünnet" olara te'vil edilmiştir.

Hılaf-ı Edeb: Ahlâka uymayan. Edep dışı.

Hilaf-ı Vâki: Gerçeğe uymayan, olmamış şeyler.

Hilallemek (Tahlil): (10, 173) Abdest ve gusül esnasında parmaklar arasını, saç ve sakalın aralarını parmaklarla oğuşturmak, aralardan parma geçirmek.

Hil'at: Yüksek makamdaki zatların beğendikleri kimseye ve takdir edile zevata giydirdikleri kıymetli, süslü elbise. Kaftan.

Hîle: 1. Aldatacak tertip. Düzen, 2. Sahtecilik, oyun, dolap.

Hill: (4, 230; 13, 505) Harem bölgesi ile Mikad arasında kalan kısma denir.

Hilm: Doğuştan olan huy yumuşaklığı. Zorluklara tahammül. Vakar. Sükûn.

Hilye-i Şerîf: Resulüllah'ın (aleyhisselatu vesselam) hassaten fizikî tavsi ni yapan eser.

Hımâr: (16, 441) Örtü.

Himâye: Koruma. Muhafaza etme.

Himâyekâr: Himâye edici.

Himâyet: Koruma.

Himmet: Kalbin bütün kuvveti ile Cenab-ı Hakk'a ve sair mukaddese yönelmesi. Kalb isteği ile gösterilen ciddî gayret.

Allah indinde makbûl ve mübarek bir kimsenin manevî yardımı ile birisi koruması, yardım etmesi. Lûtuf, yardım.

Hîn-i Hâcet: İhtiyaca göre, ihtiyaç vaktinde.

Hipnotizma: Telkin kabiliyeti olan birinin söz ve bakışla karşıdakini uyu ması. Uyuşukluk, iradesizlik hali.

Hısân: 1. Güzel kadın ve kızlar, 2. Aygır, at.

Hiss-i Kable'l-Vuku: Bir şeyi vukuundan önce hissetmek.

Hiss-i Karabet: Yakınlık hissi.

Hissiyât-ı Ulviye: Yüce duygular.

Hiyerarşi: Silsile-i merâtip.

Hizbu'ş-Şeytan: Allah'ın kanun ve nizamına tabi olmadan nefis ve hevalarının arzularına uyanlar.

Millet, mukaddesatı memleketi yıkmaya çalışan, ahlâksızlığa alıştıran dinsizler topluluğu.

Huble: (6, 510) (Dipnot) Asma (Üzüm ağacı).

Hubve: (8, 373) Kişinin kalçaları üzerine oturup dizlerini dikmesi ve kollarını dizler üzerinden kenetlemesi.

Hudûd: (5, 129; 16, 63) Sınır mânâsına gelen hadd'in cemi. Cezası Kur'an ve Sünnetçe belirlenen suçlar: Zina. Kazf (İftira), içki, hırsızlık, yol kesme, irtidat suçları.

Hudûs: (9, 547) Sonradan meydana gelmek.

Hukne: Bur uzuva ilaç koymaya yarayan alet, şırınga, şırınga edilen ilaç.

Hul': (5, 475; 11, 155-200) Kadının talebi ile gerçekleşen boşanma.

Hulefa-i Râşidun: İlk dört halife: Hz. Ebu Bekr, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali (Radıyallahu anhüm ecmain). Bunlar, Ümmet-i Muhammed'in en efdalleridirler.

Hulel: (5, 34) İki parçalı elbise mânâsına gelen hulle'nin cemi.

Hulf: Vaadinden, ahdinden dönmek.

Hulk: (5, 239) Huy, tab', seciye.

Hulkî: Huy ile alakalı.

Hulle: (4, 538) İki parçalı giyecek, takım elbise.

Hullel (Halîl): (12, 157-262) Sadakat, meveddet, samimi destek demektir. Bu duygu ile sevilene halîl denir. Bak: Halîl.

Hulûd: Bâkîlik, ölmezlik. Kalma. Durma.

Hulûl: Girme. Dahil olma. Vukû bulma. Zahir olma.

Hulûs: Saf, halis olma. İçten davranma. Her hayırlı işi ve ameli Allah rızasını niyet ederek yapma.

Hulûs-i Kalb: Kalbden, gönülden, içten, samimiyetle.

Humasiyyat: Sahâbî râvisinden hadisleri kitabına alan müellife kadar râvileri beş kişi olan hadîsler.

Humma: (11, 40) Ateşli hastalıklar, sıtma.

Hummalı: Ateşli, kızgın. Çok faaliyetli, harâretli.

Hummara Kuşu: (6, 294) Serçeye benzeyen, başı kızılca olan kaya kuşu.

Humra: (10, 354) Secde edilen, küçük secde.

Hums: (4, 449) Hamasetten gelir, cahiliye devrinde Kureyşliler kendilerine hums diyerek Arafat vakfesine çıkmazlardı. Bu vakfeye çıkmayan başka kabileler de vardı, hepsine birlikte hums denirdi.

Humus: Beşte bir ganimetten beşte bir devlet reisinin tasarrufuna bırakılırdı.

Hûr: (14, 243) Siyah gözlü.

Hurûfât: Aslı esâs olmayan batıl rivâyetler. Hurafeler.

Hurûfe-Vâri: Hurafeye benzeyen, hurafe gibi.

Hurmet: Riayet, ihtiram. Haysiyet, şeref. Haram olma. Haramlık. Irz, namus gibi başkasına helal olmayan husus.

Hurmet-i Musâhara: Sıhriyyet sebebi ile hasıl olan haramlık. Yani evlenmek suretiyle meydana gelen akrabalık, dolayısıyla hasıl olan haramlıktır.

Hurûf-u Heca: 1. Elif, vav, he, ye harfleri, 2. Alfabe harflerinin hepsi.

Husûmet: Düşmanlık.

Husye: Erkeklik bezi. Haya. Erkeğin yumurtalığı.

Huşû: (6, 101) 1. Alçak gönüllülük. Hayâ etmek. Mütevâzî olmak, 2. Korku-sevgi karışımından gelen edep hali. Sükûn ve tezellül.

Huvar: (6, 142) Süt emen yavru deve.

Huzûr: Hadîs alma yaşı sayılan temyiz yaşından önce teberrüken, ehliyet kesbinden sonra rivâyet için izin almak vs. maksatlarla hadîs meclisinde bulunmak.

Temyiz yaşından önce hadîs meclisinde bulunarak yapılan tahammüle sema değil, huzûr denir.

Hüccetü'l-İslam: İslam'ın delili.

Hüdây-ı Nâbit: (12, 525) Kendiliğinden biten ot, ağaç.

Hükemâ: Âlimler. Çok bilgili kimseler.

Hükmen Merfu: Görünüşte mevkuf veya maktû hadîs (yani sahâbe veya tabiîn sözü) olduğu halde, ifade ettiği meseleyi ancak vahye mazhar bir peygamber söyleyebilecekse o hükmen merfudur. Ahiret âlemiyle ilgili açıklamalar gibi. Bunu, sahâbe de söylese Tabiî'de Resulüllah'tan çıkmış kabul edilir. Yeter ki, gerek sahâbî, gerek Tabiî ehl-i kitap'tan rivâyette bulunan biri olmasın. Bu durumda rivâyet, İsrailiyyattan olabilir.

Hükümetin Adl: (4, 306) Miktarı hey'etin takdirine bırakılan cezaya denir.

Hülâsa: Kısaca, özet olarak.

Hülle: (17, 206) Üç talakla boşanan kadının eski kocasına tekrar helal olması için uygulanan muamele.

Hünsa: Erkek veya kadın olduğu belirsiz olan.

Hürriyet-i Hayâtiyye: Hayat hürriyeti. Yaşama hürriyeti.

Hüsn: Hadîsin hasen olması.

Hüsn-i Nazar: İyi gözle görme.

Hüsn-i zan: İyi fikirler besleme.

Hüsn-ü Kabûl: İyi karşılama. Güzellikle kabul etme.

Hüsnü'l-Hâtime: Sonu selamette olmak. İmanla dünyadan gitmek.

Husuf: (8/539) Hüruf ve küsuf ay ve Güneş'in tutulmasıdır. Küsuf güneş tutulması diyen alim olmuştur. Bu iki kelimenin müteradif olması esastır.

Hüsuf ve Küsuf Namazı: Ay ve Güneş tutulması anında kılınan namaz.

Hüşyâr: Uyanık, akıllı, zekî. Ayık. uslu.

Hüviyet-i Aslî: Asıl mahîyeti.

I

Irdebb: (13, 254) Bir ölçek adı.

Irz: (9, 381) Kişinin manevî şahsiyeti (şeref, haysiyet, itibar).

Islah-ı Hâl: Nefsini düzeltmek.

Itlâk: 1- Salıverme. Bırakma 2- Cezadan kurtulmak. 3- Boşama, boşanma..

Ittılaâ: Haberli olmak. Öğrenmek. Haberi malûmatı bulunmak.

Izdibâ: (4/363) Hacının ridasını, bir ucunu sağ koltuk altından geçirip, sol omuz üzerine atıp sağ omuz ve kolu ihramın dışında bırakma suretiyle örtünmesidir, remelde sünnettir.

Izdırab (Istırab): Sıkıntı, büyük üzüntü.

Izdırâr: (6/466-67) Çaresizlik.

İ

İâre: Lügatte ödün vermek demektir. Istılah olarak okuması veya îstînsah etmesi için hadis kitabını birine ödünç vermek.

İârefen: Ödünç olarak.

İâşe: Yedirip içirme.

İbâd: Kullar.

Ibâdât-ı Bidaiyye: Başlangıçta yapılan ibadetler.

İbâhe: Mübahlık, kullanımını serbest ve caiz kılma.

İbâre: Metin, yazı parçası.

İbaziyye: Hz. Ali'nin hakem kabul etmesine karşı çıkıp O'ndan ve Hz. Osman'dan ayrılarak onlarla çarpışan Haricilerin pek aşırı olmayan kolu.

İbdal: Bak. Kalb.

İbham: Lügatte kapalılık demektir. Istılah'ta hadisin sened veya metnind‹ bir şahsın ismini çok olarak söylemeyip, "Falanun", "reculün", "imreetün" gib bir kelime kullanarak mübhem bırakmak. Bu durum senette inkıta eder ve hadi si zayıflatır.

İbka: Devamlı kılmak, ebediyet vermek.

İbka-i Vücut: Varlığını devamlı kılmak.

İblis: Şeytan.

İbnu Lebun: (6/140-41, 376-77) Üç yaşına girmiş erkek deve.

İbra (etmek): Bir kimsenin bir şahsı, zimmetindeki bir haktan vey müteaddid haklardan veya ona müteveccih bir veya müteaddid davalarda beri kılması, ondan bu hakkı taleb etmemesidir.

İbraz: Açığa çıkarmak, ortaya koymak.

İbret-i Müessire: Tesir edici ibret, ders.

İbtida: Başlangıç.

İbtidâu's-Sened: Sened'in müellife bakan tarafı. İlk kaynağına (Resulülla tarafına) bakan kısmına da müntehası denir. İbtidâya Sadru's-Sened, evvelü's Sened tabirleri de kullanılmıştır.

İbtilâ: Düşkünlük.

İcâb ve Kabul: Bir akitte (mesela nikahta meşru olan şartın teklif ve kabul manasına gelir.

İcâbet: Dua veya daveti kabul etmek.

İ'cam: Şeklen benzerleri olan noktasızlardan ayırmak için noktalı harfle noktalamak.

İcar: Kiraya verme.

İcâre: Kiralama.

İcâz: Vecizlik, özlülük.

İcat Li-Gayri muayyen: Belirsiz kimselere hadîs rivayeti için izin verme İcâzet-i âmme de denir.

İcâzet Li-Muayyen Bi'l-Meçhul: Belirli kimse veya kimselere, bilinmeye kitap veya hadisleri rivayet etmeleri için izin verme. Meçhul kitap veya hadisle karîne ile bilinirse caiz değilse batıldır.

İcâzet Li'l-Ma'dum: Henüz mevcut olmayanlara (dünyaya gelmemi çocuklara) hadis rivâyeti için izin verme cevazı ihtilaflıdır.

İcâzet Li'l-Meçhul Bi'l-Meçhul: Bilinmeyen kimse veya kimselere, bilinmey en kitap veya hadisleri rivâyet etmeleri için izin verme. Batıl bir icâzettir.

İcâzet-i Li-Âmme Mukayede: İcâzet-i umumi şekilde yaptıktan sonra bi bölgede, bir şehir, bir mezhep vs. ile kayıtlamak.

İcâzet-i Âmme Mutlaka: Bir şehir bölge, mezhep ile kayıtlı olmaksızın verilen icâzet-i âmme.

İcâzet-i Meçhul: Bilinmeyen kimse veya kimselere verilen rivâyet izni. Cevazı ihtilaflıdır.

İcâzet-i Muallaka: İznin verilip verilmemesi, kimlere verileceği belirli veya belirsiz kimselerin arzusuna bırakılması şeklinde rivayet için izin verme. Cevazı ihtilaflıdır.

İcâzet-i Mutlaka: İcazet-i Mücerrede manasındadır.

İcâzet-i Mücerrede: Kitap veya hadisleri talebeye elden vermeksizin onların rivayet iznini talebeye verme. Makbul bir icâzettir.

İcâzetü Bi-Muayyen Li-Meçhul: Belirli hadisleri veya kitabı, rivayet etmesi için bilinmeyen kimselere izin verme. İcazet verilen kimse karine ile de belli değilse batıldır.

İcâzetü Ma Lem Yetehammelhu'l-Mucîz: Şeyhin henüz elde etmediği fakat ilerde elde edebileceği hadisleri rivayet etmesi için şimdiden birine icazet vermesi caiz değildir.

İcâzetu'l-Umum: Rivayet hakkına sahip olunan kitap veya hadisleri rivâyet etmeleri için umûma izin verme, icâzet-i âmme de demektir.

İcbâr (etme): Mecbur, zorunlu kılma.

İcbârî: Mecburî:.

İchar (etmek): Sesle okumak, meydana çıkarma.

İclâl: Tazim, büyükleme.

İcmâ (etmek): Bir araya gelmek, dinî bir meselede bütün âlimlerin aynı görüşü ortaya koymaları.

İcra (etmek): Tatbikata koymak.

İctihâd: (13, 449) Bir alimin kıyas yolu ile yeni bir hükme ulaşması.

İctîmâî: Cemiyete ait, sosyal.

İçtimâiyyât: Cemiyetle ilgili olan şeyler, sosyoloji manasında da kullanılmıştır.

İ'dâl: Hadis'i senedinden peşpeşe iki veya daha fazla râviyi düşürerek rivâyet etmek.

İdbâr: İtibarını kaybetme.

İddet: (11, 153- 11, 342) Vefat veya müfârekatten (boşanma) sonra, bâki kalan nikâh ârının inkızâzı için şer'ân muayyen olan bir ecel (müddet) demektir ki, bu müddet dolmadıkça karı veya koca başkasıyla ve bazı ahvâlde birbirleriyle tekrar evlenemez. Bu tariften iddet'in hem erkek ve hem de kadın için câri olduğu anlaşılır.

İddihar: Biriktirme.

İdğam: Arapçada birbirine yakın iki harften birincisinin ikinciye dâhil (ması.

İdhal (etmek): Sokma, dahil etme.

İdrac: Resulullah'ın (aleyhissalatu vesselam) sözlerine veya hadisin h rhangi bir kısmına aslında olmayan söz ve unsurların karıştırılması. Bu çe hadislere müdrec denir.

İdrak: Anlama, kavuşma.

İfâ: Yerine getirme, ödeme.

İfâkat (bulma): Şifa bulma, ayrılma.

İfâza: (4/449) Kelime olarak suyu taşırarak dökmektir. Hacıların Araf vakfesinden sökün etmelerine de ifâza denmiştir.

İfaza tavafı: (3, 454) (4, 403) Arafat vakfesinden sonra yapılan tav Buna ziyaret tavafı da denir.

İfk: İftira.

İfrâd: Ferdlerine ayırma.

İfradu'l-Hadîs: Sahâbe ve Tâbiîn'in söz ve fiilleriyle karışık bir halde bul nan Hz. Peygamber'in (aleyhissalatu vesselam) hadislerini ayırma faaliye Keza sahîh'i zayıftan ayırma işine de ifrâd denmiştir.

İfrâdu's-Sünne: Hadisleri mevzularına veya sıhhat durumlarına gö tasnîf.

İfrat: Aşırılık.

İfrâtkâr: Aşırı davranan.

İfraz etmek: Salgılamak.

İfrâzât: Salılar.

İfrit: Cinlerden şerli bir cins.

İfsad: Bozma, fesad verme.

İfşa: Açığa vurma.

İğbirar: Kin tutma.

İğdiş Etme: Husyelerini burarak, kadınlaştırma.

İğfâl etme: Aldatma.

İğfalât: Aldatmalar.

İğrab: Hadisi Garîb veya Ferd olarak rivâyet etmek. Garib hadis nakletmek.

İğtîsa: Yıkanma.

İğva: Aldatma, saptırma.

İğvicâc: Eğrilik.

İhâm (etmek): Vehim vermek, zannettirmek.

İhâta: Kuşatma.

İhbar Cümlesi: Haber vermeye müteallık cümle.

İhbâr-ı Gaybî: Gaybtan haber verme.

İhbarat-ı Dîniye: Dine mahsus haberler, bilgiler.

İhdâ etmek: Hediye etmek.

İhdad: (11, 368) Mâtem, kocası ölen kadının süsten uzak bir kıyafet taşıması manasında kullanılır.

İhdâs: Ortaya koyma.

İhkâk-ı Hak: Hakkı yerine getirme.

İhlak (etmek): Helak etmek.

İhlas (6/327) Allah'a mahsus kılma, amelde Allah rızasını arama.

İhlas-ı Etem: Eksiksiz, tam ihlas.

İhlîl: Erkeklik organının deliği.

İhmal: Noktasız harf yazmak.

İhrac: 1- Rivâyet asrı denen ilk üç asırda bir müllifin tahkikle bir hadisi senetli olarak kitabına alması. Ta'lihler ihrac sayılmaz. 2-Keza, râvilerini zikrederek bir hadisi ilk kaynağına götürmek, zikretmek, rivayet etmek.

İhrâk: Yakma.

İhram: Hacının giydiği hususi kıyafet.

İhrazz etmek: Elde etmek.

İhsan (1, 53): Bağış, iyilik demek ise de Cibril hadisinde, Allah'ı görürmüşcesine ibadet edebilecek gibi yüce bir mertebe manasında kullanılmıştır.

İhsâs: Duyurma, Hissettirme.

İhsâr: (5, 41) Hac veya umrede, kişinin herhangi bir sebeple tavaf ve vakfe yapamamasıdır.

İhtibâ: (1, 501; 15, 52) Sarınıp, bürünme.

İhtibar: (2, 40) Hadîsin sabit olup olmadığını bir aslının bulunup bulunamadığını araştırmak.

İhtifâ: Gizlenme.

İhtikâr: Ticarette, fiyatların artması için malı piyasadan çekmek, sunî darlık hasıl etmek.

İhtilaf: Anlaşmazlık.

İhtilâf-ı Kadîm: Eskiden beri süregelen anlaşmazlık.

İhtilâfu'l-Hadîs: Hadîsler arasında hakiki değil de zâhirde, görünüşte bir zıtlık bulunması. Buna teârız, muhtelifu'l-hadîs de denir.

İhtilak: Hadîs va'zetme, uydurma.

İhtilas: (8, 158) Kapıp kaçma.

İhmâm: İlgi alaka.

İhtirâ': Keşif, icad.

İhtiram: Saygı hurmet.

İhtirâsât-ı Hayvaniye: Hayvanî ihtiraslar.

İhtirâzî: Sakınmayla ilgili.

İhtisâ: (2, 210) Husyelerini aldırma, iğdiş olma.

İhtisâb: Hesab sorma.

İhtisâm: Düşmanlık, muhâsama.

İhtisar: (1, 111) Lügatte özetlemek demektir. Istılahta hadisin anlatmak i tediği manayı eksiksiz olarak kısaca ifade etmek. Ayrıca uzun bir hadisten b parçayı almak manasına da kullanılır. Namazla ilgili hadislerde (7, 527) elleri böğre koymak manasına da kullanılır.

İhtiyâr: Seçme, irade.

İhtizâr: Can çekişme.

ihtizaz: Deprenmek, titremek, haz duymak.

İhvân: Kardeşler.

İhya: Hayat verme, diriltme.

İhya-ı emvat: Ölülerin diriltilmesi.

İhzâr: Hazırlama, getirme.

İhzâriye: Hazırlığa ait.

Îka: Meydana getirmek.

İka: (8, 46) Kalçaları yere dayayıp bacaklarını dikerek oturma.

İkab: Ceza, cezalandırma.

İkâb-ı İlahî: Allah'a ait ceza.

İkâle: (1, 432) Akid süresi dolmadığı halde tarafların karşılıklı anlaşma i akdî vaktinden önce sona erdirmeleridir.

İkrah: Tiksinme, zorlama, dayatma.

İkrâr: Kararlaştırma, dil ile söyleme, kabûl etme.

İkraz: Borç verme.

İkta: (14, 326) İmtiyaz verme.

İktibas etmek: Bir şeyden bir kısmını almak.

İktida: Uyma.

İktifâ: Yetinme.

İktisab etme: Kesbetme, kazanma.

İktisar etme: Yetinme.

İktiza (etme): Gerekme.

Îla: (1, 271-17, 234) Yemin, muayyen bir müddet için hanımını kendine haram kılma (boşama) Resulullah hanımlarıyla bir ay müddetle ayrı kalmıştır bu da îlâ hadisesi diye geçer.

İlâc: Sokma.

İlahî Hadîs: Bak. Hadis-i Kudsî.

İ'lak: (11, 26) Boğazı şişen çockukların, şiş kısmına bastırarak şişi indirme.

İ'lal: Hadisin sened ve metninde bir kusur bulunduğunu söylemek.

İ'lam: (2, 65) Hocanın, rivayet edilmesine izin vermeden, falanca hadis veya kitabı tahammül etmiş olduğunu, rivayet hakkına sahip olmuş bulunduğunu talebeye bildirmesidir. Talebenin bunu rivayet edebileceği kabul edilmiştir, aksini söyleyen de var.

İlcaât: Zorlamalar, mecbur kılmalar.

İlel: İlletler, sebepler, hastalıklar.

İlel Kitapları: Hadislerdeki illetleri gösteren kitaplar.

İlelu'l-Hadis: Hadiste herkesin göremeyeceği sıhhat bozucu unsurlar.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz: Ey aziz kardeşim bil ki!.

Îlga: Hükümden kaldırdı.

İlhâd: Dinden çıkmak.

İlhak (etmek): Kendi mülküne katmak.

İlim: Lügatte bilmek demektir. Başlangıçta bütün İslam alimleri, daha sonraları kısmen hadis alimleri arasında "ilim"den maksad "Hadis ilmi" idi.

İlliyyin: (8, 446-13, 47) Cennetteki en yüce makamın ismi.

İlm-i Bâtın: Gizlinin, aybın ilmi.

İlm-i Cedel: (4, 183) Muhalif tarafın fikrini çürütüp, kendi fikrini benimsetme ilmi.

İlm-i Ledün: Allah'a manhsus gaybî esrarın ilmi.

İlm-i Maâni: Kelamın ifade ettiği manaları mevzu edinen edebiyata ait bir ilim.

İlmî Muhtariyyet: İlmî hürriyet.

İlm-i Simyâ: Eski hükemanın meşgul olduğu bir nevi kimya ilmi.

İlm-i Yakîn: Reddi mümkün olmayan kesin ilim. Bknz. Yakin.

İlm-i Zahire: Daha ziyade fıkıh ilmi kastedilmiştir.

İlm-i Zannî: Kesinlik ifade etmeyen ilim.

İlm-i Zarurî: Araştırmaya, kesbe gerek olmaksızın delilsiz hâsıl olan ilim.

Nazrî, aklî veya naklî yollardan biriyle insanda hasıl olan zarurî bilgi. İki kere ikinin dört etmesi gibi. Vahiy bilgisi de buraya girer.

İlmu'l-Ahbar: Hususen Resulullah'ın (aleyhissalatu vesselam) umumen sahabe ve tabiin'in söz fiil ve takrirlerinden bahseden bilgi kolu.

İlmu'l-Âsar: Sahâbe, tabiin ve Etbau't-Tabiîn'in ve diğer büyüklerin söz, fi ve görüşlerini araştıran ilim kolu.

İlmu'l-Gayb: Gaybın bilgisi.

İlmu'l-Hadîs: Bknz. Hadis ilmi.

İlmû'l-Yakîn: Vahye veya tevatüre dayanan kesin ilim.

İlmu'r-Rical: Hadis râvileri ile ilgili ilim.

İktibas (etme): Giydirme. Karıştırma suretiyle hata yapma.

İltica: Sığınma.

İltifat (8, 158) Namazda gözleri sağa sola kaydırma.

İltikaf: Bulma, toplama.

İltiam: Yaranın kaynaması.

İltizam: Uyma, kendine gerekli kılma.

İlzam: Başkasına gerekli kılmak, kabule mecbur etmek.

İmâ: Söz veya fiile işaret etmek.

İmâle: Meylettirme.

İmâl-i Fikir: Yeni fikirler ortaya koymak.

İmam: Lügat olarak önde olan, delil, rehber, devlet reisi gibi manalara ge lir. Hadis ıstılah olarak tıpkı hakîm, hüccet, hâfız gibi muhaddisin müteradifid (eş manalısı). Ayrıca hadis ilminde üstad-ı kâmil mertebesini bulan kimseye d imam denir.

İmâmet: (1, 121) Devlet reisliği.

İmam-ı Dar'il Hicre: Hicret diyarı (Medine)'nin İmamı. Bununla İmam Mali kastedilir.

İmamu'l-Haremeyn: Bununla Cüveynî kastedilir.

İm'ân-ı nazar: Dikkatle, derinlemesine bakmak.

İmâte: Öldürme.

İmkân-ı Aklî: Vukûu aklen mümkün olan.

İmkân-ı Zâtî: Vukûu zatında mümkün olan.

İmkân-ı Zihnî: Vukuu hariçte değil zihinde kabul edilebilen.

İmla: Lügatte doldurmak. yazı yazmak manasına gelir. Istılahta Şeyhin ta lebeye hadis yazdırması (dikte ettirmesi). Bu sema yani üstün bir tahammı yoludur. Bu yolla ortaya çıkan kitaba da imla denir. Ancak bu manada emâ diye cemi olarak kullanılması daha yaygındır.

İmsâk: Tutmak, oruç esnasında, bozucu şeylerden kaçınmak.

İmtina: Kaçınma.

İmtisâl: Uyma.

İmtizaç: Kaynaşma.

İn'am (etmek): Nimet vermek.

İndenâ: Hadisçiler "Bize göre, hadisçiler nezdinde manasında kullanırlar.

İndelhâce: İhtiyaç olduğu zaman.

İndinde: Yanında.

İndîrâs: Yok olma.

İnfak: Nafaka vermek.

İnfâz: Ceza hükmünü yerine getirmek.

İnfîrad: Yalnız kalma, ayrılma.

İnfira: Alt.

İnhîlal: Çözülme.

İnhirat: İstikametten ayrılma, sapma.

İnhisar: Daralma, sınırlama.

İnhızam: Basılıp ezilme, bozguna uğrama.

İnkâr-ı Gayr-ı Kabil: İnkar edilemez.

İnkıta: Senedde ravi düşmesi, ravi atlaması, irsâl, de denir. Bu çeşit hadisere munkatı denir.

İnsiyak: Sevkolunma, gönderilme, (İçgüdü).

İnsîyaki: Dahilden gelen manevi bir sevke ait.

İnsiyatif: Teşebbüs gücü.

İnşâd: Şiir okuma.

İnşikak: Parçalanma dağılma.

İntâc etmek: Netice, sonuç vermek.

İntehâ: Bir başka kitaptan veya bir başka şahıstan iktibas veya nakil yapıldığı zaman iktibas veya nakil sona erince, bugünük imlada kapayıcı tırnak işaretinin yerine geçmek üzere intehâ (nakil bitti" manasında) denir.

İntibâ: Görüş, anlayış.

İntibah: Uyanış.

İntidah: (10, 113) Su ile istinca manasına geldiği gibi, abdest aldıktan sonra elbiseye su serpmek manasına da gelir.

İntihâb: Seçme.

İntikâd: Tenkid.

İntikal: Geçme, naklolma.

İntikal Tekbiri: Namazın bir rüknünden diğerine geçerken okunan tekbir.

İntikasu'l-Ma: (7, 30) Suyun noksanlaşması.

İntisab: Kendini bir başkasına nisbet etmek.

İnzal: İnme, meninin gelmesi.

İnzâr: (Ahirette) Korkutma.

İnzimam: Dahil oldu, katıldı.

İrâd: Gelir, beyan.

İrâde: İstek.

İrâde-i Hassa: (Allah'ın) kendi irâdesi.

İrade-i İlâhiyye: Allah'ın irâdesi.

İrâde-i kün: Allah'ın "ol" deme isteği.

İrâde-i Rabbani: Allah'ın iradesi.

İrca: Lügatte gönderme demektir. Istılahta Kelâmî bir fırkanın inancı ifade eder. Buna göre, büyük günah işleyenin cehennemlik olup olmadığır dair hüküm verilemez, onu Allah bilir. Kurtuluş için asıl olan imandır. Amil' imanla ilgisi yoktur. Bu itikatta olanlara mürcie denmiştir.

Ayrıca, amellerin imandan cüz olmadığına, imanın artıp eksilmeyeceğin mü'minlerin durumlarının Allah'a raci olduğuna, bu dünyada onların cennetl veya cehennemlik olduklarına dair kesin hüküm verilemeyeceğine inanma İmam-ı Azam Hazretleri bu inançta olduğu için mürcie denmiş ve bid'at ola önceki ircâ ile kasten iltibas edilerek itibardan düşürülmeye çalışılmıştır. Halbı ki bu ircâ ehl-i sünnet inancına muvafıktır.

İrca etmek: Geri çevirmek, indirgemek.

İrfak: Fayda vermek, kolaylıkla tutmak.

İrhas: Ucuzlatma, hayırlı iş Peygamberimiz'in geleceğini haber veren hadise.

İrsad: Gözetleme.

İrsal: 1- Senette bir veya birkaç ravinin düşürülerek hadisin rivayeti irsâ bu manada inkıta demek olur. 2- Ravinin görüşmediği muasırından ve görüştüğü kimseden dinlemediği hadisi rivayet etmesi. 3- Tabiin'in Sahabe atlayarak, doğrudan doğruya Resulullah'tan (aleyhissalatu vesselam) hadis ı vayet etmesi. Bu çeşit hadislere mürsel denir.

İrsal--i Zahir: İrsâl-i celî demektir.

İrsâlu's-Sahabe: Sahabeler birbirlerinden aldıkları hadisleri bazan, kimde aldığını belirtmeden, Resulullah'tan (aleyhissalatu vesselam) dinlemiş gibi rivaye eder. Buna Sahabe irsali denir. Hadis uleması Sahabe irsalinin hadisi zayıflatma yacağı hususunda müttefiktir. Nitekim İbnu Abbas Müksirun'dan olduğu halde, biz zat müşahede ve mesmuatına dayanan rivayetleri kırkı bulmaz.

İrşâd: doğru yola götürme.

İrşadat: İrşadlar.

İrticâlî: Ezberden.

İrtîdad: (5, 138) Dinden çıkma.

İrtihâl: Göçme, ölme.

İrtikab: Cürüm işleme.

İşar: Başkasını, nefsine tercih etme,

İsbâğ: (4, 464) Abdesti mükemmel şekilde alma.

İskâl: Ağır bir şey yükleme.

İskat: Düşürme.

İsmet: Günahtan korunma.

İsm-i Azam: Allahu Teala Hazretlerinin en yüce ismidir. Bu isim kesin olarak bilinmez. O isimle yapılan duanın makbul olduğu rivayetlerde gelmiştir.

İsm-i Hass: Belli bir şahsa ait isim.

İsm-i Tasgir: Küçültme ismi.

İsm-i Zâti: İsm-i has gibi şahsa ait isim.

İsmid: (11, 28) Sürme yapılan taş.

İsnad: Anlatılan söz veya ameli, kendine has tabirler kullanarak, söyleyenine veya yapanına nisbet etmek. Bu, bir rivayeti, Hz. Peygamber'den (aleyhissalatu vesselam) ilk duyandan müellife kadar araya giren ravileri hoca-talebe düzeni içerisinde tarihi sırayla zikretmekle olur. Senette kullanılan tabirler, hadisin hocadan talebeye ne suretle intikal ettiğini yani tahammül ve eda şeklini belirtir.

İsnad ilmi: Ravilerin durumları, kullanılan eda sigaları vs. yönlerden hadisi sahihlik ve zayıflığını araştıran ilim.

İsnad-ı Adlî: Hadisi ilk kaynağa -başka rivayetlere nisbetle- daha az sayıda ravi ile ulaştıran isnad'a denir. Daha çok ravi ihtiva eden senede ise nazil denir. Buhari'nin en ali isnadında 3 ravi yer alır. En nâzil isnâdında ise 9 dokuz râvi yer alır. Ali isnâd ise nazile nazaran daha kıymetlidir. Râvi yer alır.

İsnad-ı Mu'an'an: İçinde eda sigası olarak an edatının kullanıldığı isnad.

İsnad-ı Nazil: Bir isnâdın diğerlerine nisbetle ilk kaynağa daha az sayıda ravi ile ulaşmasıdır.

İspirizma: Ölülerin ruhlarıyla temasa inanan görüş.

İsrailiyat: Beni İsrâille ilgili kıssalar.

İstiab (etme): İçine alma.

İstiare: Ödünç almak, ariyet istemek. Edebiyatta bir benzetme sanatı: Bunda bir kelimenin manası muvakkaten başka bir manada kulanılır.

İstiare-i Temsiliyye: Temsile yer verilerek yapılan istiare.

İstiba: (16, 350) Esir etme.

İstib'âd (etmek): Akla, imkâna uzak görmek.

İstibdâd: Despotluk.

İştibak-ı Nücum: (16, 593) Yıldızların örülmesi (gökte çoğalıp cıvıldaşmaları maksuddur).

İstibra: (11, 353) Temizlenme demektir. Küçük abdestten sonra sızıntıdan temizlenmede kullanıldığı gibi, boşanan kocası ölen kadının hamile olup olmadığının anlaşılması için geçirdiği iddete de istibra denmiştir.

İsti'cal: Acele etme.

İsticmâr: (10, 170) Abdest bozunca, taş kullanarak istinca etmek. (Temizlenmek).

İstîdat: Kabiliyet, yetenek.

İstidlâl: Delillerden hareketle akıl yürüterek neticeye gitmek.

İstidrac: (11, 484) Veli olmayan insanlardan sadır olan kerâmetvâri harika haller.

İstidrat: Saded dışına çıkma.

İstifaza: Bir rivayetin tevatür derecesine ulaşamayan şöhrete ulaşması çok sayıda tarikden rivayet edilmesi.

İstifham-ı Takrîrî: Te'yid ettirici sual.

İstifrâş: Yatağa alıp yatma.

İstiftah: Açış yapma.

İstiğfar: (11, 289) Af taleb etme, tevbe etme.

İstiğna: İhtiyaç duymama, gözü gönlü tok olma.

İstiğrab (etmek): Lügatte: Hayret etmek, ıstılahta Hadisi garib saymak.

İstiğrak: Boğulma.

İstihâle: (6, 128) Bir halden başka bir hale gelmek.

İstiham: Ok ile fala bakma.

İstihâre (duası): (9, 31; 10 365; 13, 377) Hayır taleb etme (duası).

İstihbab (etmek): Güzel bulmak.

İstihbâbî: Beğenilen sınıftan.

İstihdaf: Hedef edinme.

İstihdam: Hizmetlenme, kalkınma.

İstihfaf (etmek): Hafife almak.

İstihkak: Hak etmek.

İstihkar: Hakaret etme, küçük bulma.

istihlaf: Yerine halef bırakmak.

İstihlâk: Eşyayı kullanıp harcamak, tüketmek.

İstihlâl: Helal addetmek, Küçük çocuğun ağlaması.

İstihrac: Bir kitabın hadislerini, bu kitabın senedlerinden başka olan senedlerle, sözkonusu kitabın müellifiyle, müellifin şeyhinde veya daha yukarlarda birleşmek şartıyla, tesbit etme, bir kitapta toplama. Bir kitaba ilaveler yapma.

İstihraç: Bir şeyden bir şey çıkarmak. Bir kitapta bulunan hadislerin kaynaklarını bulmak.

İstîhsal: Ürün elde etmek.

İstihsân: Lügat olarak güzel bulma, beğenme demektir. Edille-i şer'î'yyeden biri olarak ifade ettiği ıstılahi manayı anlamak için, önce "kıyas"ı hatırlayalım: Kıyas, yeni mes'eleler karşısında Kur'an ve hadiste gelmiş olan nasslara dayanarak hükme gitmeye diyoruz. Eğer yeni bir mes'ele karşısında, Kur'an, sünnet gibi aslî kaynaklardan ziyade örf, adet, maslahat, umumi belva gibi durumlar gözönüne alınarak hükme gidilirse buna istihsan denir. Aynı mes'ele hakkında kıyasen verilen hükümle istihsânen verilen hüküm farklılıklar arzedip, değişik neticelere ulaşabilir. Hanefi fıkhı, bu durumda -meşhur ve muayyen bazı mes'eleler dışında- istihsân'la amel etmeyi umumi bir prensip edinmiştir. Kitabımızda bu çeşit hükümlere açıkça rastlarız.

Bu vesile ile bir iki prensibi daha kaydetmede fayda var: Bir mes'elede üç görüş var ise, birinci veya sonuncu ile amel edilir, ortanca ile değil. Keza bir meselede İmam Â'zam'ın görüşü var ise ona uyulur. Sadece zarûrî hallerde imameyn'in müşterek görüşüne veya sadece birinin görüşüne uyulur. Fıkıh kitaplarında belirtildiği üzere, Ebu Yusuf ve İmam Muhammed, esas itibariyle hiç bir mes'elede Ebu Hanife'ye muhalefet etmemişlerdir. Onların İmam'a muhalif düşen görüşleri, İmam'ın rücu etmiş bulunduğu eski görüşü olmaktadır. Bu mühim hususu teyid eden rivayetler mevcuttur.

İstihza: Alay etme.

İstikbal: Gelecek.

İstikrah: İğrenme.

istikraz: Borçlanmak.

İsti'lam: (4, 295. 363; 5. 72-73) Hac'da Hacerü'l-Esved'i selamlama, öpme.

İstima: Kulak kabartma, dinleme.

İstimal: Kullanma.

İstimla: 1- İmla meclisinde hocanın yazdırdığı hadisleri yazmak. 2- Kalabalık olan imla meclislerinde hocanın yazdırdıklarını uzaktakilere nakletmek.

İstimnâ: (2, 211) Meni getirme.

İstimta: Menfaatlenme.

İstinbat: Bir şeyden mana veya hüküm çıkarma.

İstinbâten: Hüküm çıkarma suretiyle.

İstinsah: Nüsha çıkarmak, çoğaltmak.

İstinsar: (10, 169) Abdest alırken burna su çekip dışarı atma.

İstinşak: (10, 169-170) Abdestte ağıza su çekip dışarı atmak.

İstirdad: Geri almak.

İstiska: Su isteme.

İstiska Namazı: Yağmur duası.

İstîskal: Soğuk davranmak.

İstismar: Meyve elde etmek, menfaatine kullanmak.

İstişâre: (16, 39) Lügat olarak işaretten gelir, işaret istemek demektir. Ancak insanlar arasında fikir alış-verişi, müzakere, danışma vs. hep bu kelime ile ifade edilir. İslamda istişârenin mahiyeti uzunca tahlîl edilmiştir. (16, 40).

İstişhad: Lügat olarak şahid getirmek manasına gelir. Istılahda bir hadisin, bir başka tarikden gelen benzerini kaydetmek.

İstişrâf: (9, 483) Gözünü dört açarak bakmak, seyretmek.

İstîtâ'a: Muktedir olma.

İstitab: (7, 221) Tevbe talebi.

İstitale: Uzanmak.

İstîtar: Gizlenmek.

İstitrad: Saded dışına çıkmak.

İstiva: (10, 8) Lügatte müsavi oluş, istila etme, yükselme, kuşluk vakti gibi manalara gelir. Allah'ın Arşa istivası müteşâbih ayetlerdendir.

İsti'zan: (9, 388) İzin talebi.

İşa: (9, 46) Gece kararlığının başlangıcı.

İş'ar: (4, 551) Anlatma, bildirme. Kurbanlık devenin hörgücünden çizilerek kanatılmasına da işar denmiştir.

İşâri Mana: Açık olmayan işaret yoluyla ifade edilen mana.

İşkâl: Müşkil ile aynı asıldan gelir. Hadiste anlaşılması güç, yanlış anlaşılmaya kabil açıklanması gereken husus. Ayrıca belirtilen bazı zorlukları kaldırmak, yanlış okumaları önlemek için hareke ve nokta koymak manasına gelir.

İşkillenmek: Vehimlenmek, şüphelenmek.

İşmâm: Hissettirmek, koklatmak, hafif duyurmak.

İştibah: Şüphelenmek, benzemek.

İştigal: Uğraşmak, bir işle meşgul olmak.

İştişhar: Şöhret bulma, Ün kazanma.

Îştimâl: Kuşatma, sarma.

İştira: Satın almma.

Îştiyak: Şiddetli arzu ve şevk duymak, özlemek.

Îtab: Azarlamak, tekdir etmek.

Îtbâ: (11, 25) Sözgelimi manayı teyiden kullanılan ikinci kelimeye ıtba denir.

İtham (etmek): Suç kabahat nisbet etmek.

İstidlâl: Orta hal üzere olmak.

İt'îkâdî: İnançla ilgili.

Î'tîkaf: (1, 257) (Ramazanda) bir yere çekilip sadece ibadet etmek.

İtimâd: Güven, dayanma.

Îtîyad: Alışkanlık.

İ'tizâd: Zayıf bir hadisin başka yollarla desteklenmesi. Buna itibar da denir.

İtkan: Lügatte sağlam, pürüzsüz yapma. Istılahta ravinin zabt hususunda titiz ve fazlaca sağlam olması. İtkan sahibine mutkın denir.

Îtlaf: Ziyan etme, yoketme, öldürme.

İtmâm: Tamamlama.

İtminân: Emniyet içinde olma.

İttefekâ Aleyhi (ş-şeyhân): Buharî ve Müslim bu hadisi kitaplarına almakta ittifak ettiler.

İttihâmu'r-Râvi Bi'l-Kizb: Herhangi bir ravinin Resulullah hakkında yalan töhmetine maruz kalması. Kizbu'r-Râvi kadar değilse de râvinin terkini gerektirecek şiddette bir cerhtir. Adaleti seb eder.

Îttîkâl: Dayanma, güvenme.

İttir'a: Dolma, solma.

Îttisâf: Sıfat sahibi olmak, vasıflanmak, sıfat kazanma.

İttisâl: Lügatte bitişiklik. Istılahta hadisin senedinde, raviler zincirinde kopukluk olmaması, ilk kaynağından, müellife kadar yer alan raviler, her birini görerek teselsül etmesi. Bu çeşit senedlere muttasıl veya mevsûl denir.

Îvaz: Bedel.

Îyâte: (11, 213) Kuş falı.

İyâl: Bakımında olan kimseler.

Îyâs: (10, 343) Adet halinin kesilmesi.

El-İyâzubîllah: Allah'a sığınırım.

Îz'ac: Taciz etme, rahatsız etme.

Îzale: Nisbet etmek.

Îzâfî: Nisbî.

İz'an: İdrak, basiret anlayış.

Îzar: (1, 447; 10, 237) Belden aşağıyı örten giysi.

Îzhâr etmek: Göstermek, ortaya koymak.

Îzhâr-ı Sürûr: Memnuyniyetini, sevincini göstermek.

Îzhîr: (10. 72; 12, 543) Temizlikte kullanılan bir ot.

İzinli (mez'un, me'zunleh): Baba, vasî, kaadı gibi velilerden biri tarafında kendisine ticaret yapma hususunda izin verilmiş bulunan çocuk, köle ve ma'tûh gibi hacr altında bulunan kimseye denir.

İzzet: Lügatte değer, üstünlük, ıstılahta hadisin aziz olması.

K

Kaani: Kanaat eden.

Kabâtî kumaş: (5, 33; 15, 55) Mısır'da ketenden yapılan ince beyaz kumaş.

Kâb-ı Kavseyn: İmkân ve vücûb arasında bir makam. İki yay uzaklığı m safesi.

El-Kabız: (5, 543) Allah'ın isimlerindendir. Kulların rızkını lütuf ve hikm tiyle tutan demektir.

Kabih: Çirkin, fena, kötü, yakışıksız.

Kabl-el-Vücud: Olmazdan evvel.

Kabûl: Bak: İcab.

Kabz (etmek): Bir malı teslim almak, muhafaza veya tasarruf etmek üze mes'uliyeti altına almaktır.

Kabza-i Tasarruf: Harcama, kullanma, yetkisi elinde olmak.

Kader: (13, 347) Mu'tezile'nin iddia ettiği: "Şerri, kulun yarattığı" inan Mu'tezili yerine bedevî dendiği de olur.

Kader-i Muallaka: Bazı şartlara bağlı kader, şartlar gerçekleşmezse kad vaki olmaz. Bu kadere melekler muttali olabiliyor.

Kaderiyye: (16, 467) Kaderi inkar edip kulun tam irade sahibi olduğu inkar eden sapık mezhep.

Kadh: Raviyi adalet veya zabt yönünden cerh etmek, eksikliğini iddia e mek. Ta'zîf, ta'n, cerh de aynı manaya gelir.

Kâdı Mübâşiri: Davalarda kâdının istihdam ettiği tebligat memuru.

Kadîm: Eski, eski zaman, eskiden beri var olagelen.

Kadir: Kudret sahibi, her şeye güç yetiren.

Kadîr-i Ezelî: Ezelî kudret, güç sahibi, Cenab-ı Hakk.

Kafiz: (13, 252) Irak'ta kullanılan bir ölçük çeşidi.

Kafûr: (10, 327) Cenaze yıkanırken suya katılan kokulu bir maddedir. Hindistan'da yetişen bir ağacın zamkından yapılır.

Kahhâr: Galib-i Mutlak ve her an kahretmeye muktedir. Cenab-ı Hakk'ın esmâ ve sıfatlarından biri.

Kâhin: (8, 145) Gelecekte olacak şeyleri bildiğini iddia eden kimse.

Kâhir: Üstün gelen. Yenen. Galip gelen, Zorlayan.

Kahr: Zorlama. Cebir. Ezme. Mahvetme.

Kâil: Söyleyen, anlatan. Nakleden. Söz sahibi, inanmış.

Kâili: Söyleyeni.

Kâim: Ayakta duran. Mevcut. Baki. Vaktini ibadetle geçiren.

Kalansüve: (3, 520; 15, 45) Başa konan serpuş, fes, takke, külah diyenler olmuştur. Üzerine sarık sarılarak giyilen bir gayr-ı müslim kıyafeti olduğu tahmin ediliyor, tek başına giyilmiyor.

Kalb: Hadisin sened ve metninde meydana gelen takdim ve tehirler. Takdim-tehir (yer değiştirme) sened veya metinde olabileceği gibi kelimelerde de olabilir, cümlelere de, meydana gelen kalb çeşidine göre hadisin ismi değişir: Kalb-i mürekkeb, serikat, ma'hus...

Kalb, hocanın talebelerini imtihan niyeti ile yapması caizdir. Halkı aldatmak için yapılırsa haramdır.

Kalb-i Selim: Sağlam kalb (Huzura selamete ermiş kalb).

Kalbolmak: Başka hale gelme, değişme, alt üst olma.

Kâle: Sema yoluyla alınan bir hadisi eda ederken kullanılabilen en düşük sîga. Talebe ile şeyhin likası biliniyor ve talebe de gayr-ı müdellis ise semaya delalet eder. Ayrıca vicade yoluyla alınan hadisleri eda ederken de kullanılmıştır.

Kalellahu Te'âla Fi Mâ Revâhu Anhu Resulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem: Kudsî hadisleri rivayet ederken kullanılan sîga.

Kale Lena Bi-Kırâatî: Bu siga, râvinin hocasına bizzat, -ezberden veya kitaptan- okuyarak hocadan bunu rivayet iznini aldığını ifade eder.

Kale Lenâ Kırâaten Aleyhi: Şeyhe okuyan tashih edilmeksizin, kıraat yoluyla alınan hadisleri eda ederken kullanılan bir sîga.

Kale Lenâ Lî: Daha ziyade müzakere ve münazara esnasında sema yoluyla alınan hadislerin edasında kullanılır...... Lenâ şeklinde hoca ile talebenin yalnız olduğu ifade edilir.

Kale Resulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem Fi-Mâ Yervi'an Rabbihi: Selef alimlerinin kudsî hadisleri rivayet ederken kulandıkları sîga.

Kalîlu'l-Hadis: Az rivayette bulunulan kimse.

Kalûs (Bekra): (6, 143) Dişi devenin küçüğüne denir.

Kâm: İstek, Arzu,. Maksad, Murad, Dilek.

Kamer: (6, 71) Hilali çıktıktan sonra, ayın dördüncü geceden itibarenki ha line denir.

Kamer-i Takvim: Ayın durumuna göre uyarlanmış takvim.

Kamet-i Himmet: Himmetin boyu (derecesi).

Kâmil: Tam, olgun, eksiksiz. Kemâlde olan, Kemâl ve fazilet sahibi.

Kâmil İman: Eksiksiz bir îman.

Kan Ortaklığı: (4, 330) Kurban'da deve veya sığır için tecviz edilen oı taklığa denir. Bu hayvanlardan birine yedi kişi ortak olabilirler.

Kânitîn: Taat, ibadet, dua manasına gelen kunut'tan gelir, Allah'a çok zik reden demektir.

Kanun-i Esasî: Esas kanun, Anayasa.

Karâbet: Yakınlık, akrabalık.

Karâtis: Kağıtlar, kırtasiye.

Kara'tu Alâ Fülan: Kıraat yoluyla alınan bir hadisin eda sîgası.

Kara'tu Bi-Hattı Fülan: Vicâde yoliyle alınan bir hadisin eda sîgası.

Kara'tu Fi Kitabı Fülan: Vicade yoliyle alınan bir hadîs için kullanılır. Ar cak râvi, hattın kitabı te'lif eden müellife ait olmasında şüphelidir.

Kârî: (6, 489) Okuyan emektir. Kur'an okuyan kastedilir.

Karin: Yaş, tahsil ve ilim yönüyle birbirine yakın olanlar. Cemil kurena'dır.

Karine: Bilinmeyen bir şeyin anlaşılmasına yarayan ip ucu. Anlaşılma: zor olan hususun hak ve hakikatına dair cuz'î delil olan şey. İşâret.

Karn: (12, 209) Asır, zaman, devre, boynuz. Bir insanın ortalama ömr olan 60 sene; bir asırda yaşayan muasırlar cemaati gibi manalarda ku lanılmıştır.

Karnu'ş-Şeytan: (6, 335) Lügat olarak şeytan boynuzu manasını taşıya bu tabirle her çeşit kötülüklerin ifade edildiği belirtilmiştir.

Karrâ: (6, 335) Kıraatı güzel olan demektir, cemi karraûn gelir.

Karz: Borç, ödünç.

Karz-ı Hasen: Sadece Allah rızası için verilen borç. Faizsiz verilen borç.

Kasâme: 14, 7) Kaatili meçhul olan ve üzerinde katl eseri bulunan b maktulün (öldürülmüş kimsenin) bulunduğu mahal ahalisinden elli kimseni vech-i mahsus üzere yemin etmelerine kasâme denir.

Kasâvet: Kalb katılığı, gaflet, kaygı, tasa, üzüntü, keder.

Kasd-ı mahsus: Bile bile isteyerek bir tertib hazırlamak.

Kasem: Yemin. Ahd.

Kâsır: Zorla yaptıran. Hukuki yetkileri eksik olan. Kusur işleyen.

Kâsıt: 1- Kasdeden, Zulmeden ve hakdan sapan. 2- Haklı olan. 3- Kısımlara bölen.

Kâsiyât: (16, 422) Giyinmiş kadınlar.

Kasr: (8, 385) Yolculuk sırasında dört rekatlı farz namazın iki rek'at kılınmasıdır.

Kâss: (16, 469) Doğruluk ve yanlışlıklarına bakmada halka hikayeler, haberler, israilliyat, megâzi vs. anlatan. Bunlar dikkat etmeden bir kısım hadisleri de yalan yanlış anlatırlar, bazan uydururlar da. Hadisciler bunlarla uğraşmak zorunda kalmıştır.

Kassî: (7, 53) Mısır ve Şam'da imal edilen yol yol ipek bulunan bir kumaş.

Kat': Hadisin senedinden bir veya daha çok râviyi atıp munkatı rivayette bulunmak.

Kat-ı Rahîm: (9, 268) Sıla-i rahm denen yakınlarımıza karşı ifa etmemiz gereken vazifeleri yerine getirmemek, yakınlarla ilgiyi kesmek, onları gücendirmek gibi manalar ifade edilmiştir.

Kâtil-i Müteammide: Taammüden adam öldüren. Bile bile önceden hazırlayarak adam öldüren.

Kattât: Nemmâm, koğucu.

Ka'ûd: (7, 139) Binek devesi, en az iki yaşındadır.

Kavaid-i mukarrere: Kesinlik kazanan kaideler.

Kavanîn-i Adetulah: Allah'ın alışılmış kanunları.

Kavî: Sağlam, metin, kuvvetli, güçlü, Istılahta: Makbul hadis.

Kaviyyen: Kati olarak. Kuvvetle. Şüphesiz olarak.

El-Kaviyyu: (5, 544) Kuvvetli manasına gelir. Allah'ın isimlerindendir, gücü tam, hiçbir şey aciz bırakamaz demektir.

Kaviyyu'l-Hadis: Sîka ravi demektir.

Kavl: Resulullah'tan Kur'an dışında sadır olan söz, hadis. Ayrıca bir alimin herhangi bir meseledeki görüşü, re'yi manasında da sıkca kullanılır. Cemi akvâl gelir.

Kavlî: Sözle, konuşarak.

Kavl-i Cedid: Yeni söz, İmam Şafiînin hayatının sonlarında söylediği eski görüşlerine muhalif fetvaları. Eski sözlerine kavl-i kadim'i denir.

Kavl-i İhtiyârî: İrâdeye tabi olarak söylenen söz.

Kavl-i Kadim: Bak: Kavl-i Cedîd.

Kavlî Sünet: Resulullah'ın sözleriyle beyan ettiği hadisleri.

Kavlî Müselsel: Bknz: Müselsel bi'l-kavl.

Kaylule: (16, 90) Kerahet vakti olmayan kuşluk vakti uykusu. Öğle uykusu.

Daha ziyade, nısfı nehar denen öğleden önce icra edilir.

Kayyîm: Vasî, mütevelli gibi bir vazifeyi yürüten kimse.

Kayyûm: Başlangıç, nihayet ve yeniden oluş gibi hallerden münezzeh ve ezelden ebede kaim, daim ve var olan Allah (c.c.)

Kaza: (7, 10; 13, 347; 13, 425) Lügat olarak hükmetmek ise de başka manalarda da kullanılmıştır: 1- Allah'ın ezelde verdiği küllî icmâlî hükmü. 2- Mahkemede hakim ve kâdı tarafından verilen hüküm.

Kazâen: Hukuki açıdan, hukuken.

Kaza-i hacat: İhtiyaçların giderilmesi. Büyük abdest bozmak.

Kazf: (6, 236); 11, 315-317) Muhsan olan kadına iftira edip zina ithamında bulunmak.

Kazurat: Pislikler, süprüntüler, insan pisliği.

Kebâs: Dağlarda yetişen ve meyvesi yenebilen bir çalı, karamukta olduğu gibi meyvesini insanlar, hayvanlar ve deve yemektedir.

El-Kebîru: (5, 544) Allah'ın sıfatlarındandır. Celal ve şanının yüceliğ sıfatlarını taşır demektir.

Keennehu Mushaf: Tevsik tabiri, ihticac ifade eder.

Kefalet: Başkasına ait olan bir şeyin yerine getirilmesini (ifasını) üzerine almak. Daha teknik ifadesiyle: Bir şeyin mütâlebe hakkında zimmeti zimmete zam etmektir. Kefâlete zeâmet, kabâle, hamâle ve zaman da denir. Çeşitleri vardır.

Kefalet-i Bi'n-Nefs: Bir kimsenin şahsını mahkemeye veya muayyen saat bir yere izhar ve teslimi iltizam etmektir.

Kefalet-i Bi'l-Mâl: Hariçte mevcut veya zimmette sabit bir malın edasına kefil olmaktır.

Keffâret (9, 172) Lügatte örtmek manasına gelir ise de. Istılahta işlenen bazı günahların örtülmesini sağlayan ibadete denir.

Keffâret-i Yemin: Bozulan yemini affettirmek gayesiyle Allah için yapılması gereken şey; oruç, sadaka v.s.

Keffâretu'z-Zıhâr: (1, 32) Zıhârda bulunan kimsenin ödemesi gereken ceza zaya denir. Varsa köle azadı, yoksa üst üste iki ay oruç tutmak veya altmış fakir doyurmaktır.

Keffâretu'z-Zünûb: Günahların keffareti mü'minlerin başına gelen çeşit hastalık ve musibetlere denir. Çünkü günahların affına vesile olabilirler.

Kefîl: Kefâlet eden kimse.

Kehanet: (7, 189) Gaybı bilme iddiası.

Kelâle: (13, 137) Varisleri arasında babası ve oğlu olmayan kimse. Başka yorumda yapılmıştır.

Kelâm: Bir manayı, bir maksadı anlatan ifade eden söz. Anlam ifade eden cümleler. Allah'ın konuşma sıfatı. İslam akidesiyle ilgilenen ilim.

Kelam İlm: İtikad esaslarıyla meşgul olup, onları izah ve ispat etmeye çalışan ilimdir. Bu ilimle meşgul olanlara mütekellim veya kelamcı denmektedir.

Kelâmullah: Allah Kelamı, Kur'an-ı Kerim.

Kelb-i Akûr: (4, 286; 6, 302; 13, 506) Azgın, saldırgan köpek.

Kelef: (10, 379) Kızılla siyah arası bir renk.

Keler: Bir nevi iri kertenkele.

Kelime-i Tayyibe: Allah ve Resulullah kelamı. Dua niyaz ve salavatlar gibi kelamlar.

Kemâl-i Bâri: Cenab-ı Hakk'ın kemâli, her çeşit noksanlıktan uzaklığı.

Kemâl-i Suhulet: Büyük bir kolaylıkla.

Kemiyet: Miktar, sayı, az veya çok oluş.

Kenz: (6, 357-58) Define hazine yer altında saklı kalmış kıymetli eşya.

Kerâhet-i Tahrimiyye: (13, 29) Harama yakın olan mekruhluk.

Kerâhet-i Tenzihiyye: Haramdan ziyade helale yakın olan mekruhluk, yasaklık.

Kerâmet: (7, 188) Allah indinde makbul bir kulun Lütf-u ilâhî ile gösterdiği hârika iş. Aynı iş peygamberden husule gelse mucize denir. Benzer bir iş sıradan bir insanda görülse istidrac denir.

Kerem: Nefâset, izzet, şeref, cömertlik, Allah'ın ihsanı.

Kerhen: İstemeyerek, tiksinerek, zorla.

Kerih: İğrenç, tiksindirici.

Kerim: (7, 27) Lügatte her şeyin iyisi, faydalısı, kıymetlisi, ihsan ve inayet sahibi, şerefli ve izzetli; muhterem. Cömert gibi manalara gelir. Cenab-ı Hakkın sıfatlarındandır. Hayrı çok, lütfu bol ihsanı hadsiz demektir.

Kerm: (16, 378) Üzüm asması ve üzümden yapılan şarap.

Kerru Ferr: Muharebede, geri çekilip tekrar hücuma geçmek.

Kesâfet: Kesîflik, koyuluk. Bulanıklık, Yoğunluk.

Kesb: (14, 295) Kazanç, çalışmak, Sa'y ve amel ile kazanmak.

Kesb-i ilim: İlim öğrenmek.

Keser: (5, 217) Hurma ağacının ortasından çıkan yenilebilir bir yağ maddesi.

Kesif: Çok sık ve sert. Şeffaf olmayan.

Kesra: Arapçada harfin altına konan ve harfi 'i' diye okutan hareke.

Kesret: Çokluk, sıklık. Bolluk.

Kesretu'l-Galat: Fuhşu'l-Galat gibi zabt'taki aşırı bozukluğu ifade eder.

Keş: Çökelek de denen yağsız peynir.

Ketem: (6, 540-542) Saçları siyaha boyamada kullanılan bir bitki.

Ketm: Saklama, Gizlemek. Sır tutmak.

Ketûm: Sır saklayan. Herkese herşeyi konuşmayan.

Kevn: Var oluş. Alem. Kainat, mevcudiyet.

Kevnî: Oluşa ait, kâinat ilmine dair.

Kevser: (14, 217; 15, 354) Ahirette Muhammed Ümmetinin etrafında tc lanacağı büyük havuzdur.

Keyfiyyet: Bir şeyin esası ve iç yüzü. Nasıl olduğu.

Keys: (7, 117) Akıl, hazer (sakınma), rıfle iyi teenni gibi değişik mana ifade eder.

Keyy: (11, 11) Dilimizde dağlama dediğimiz tedavi metodudur.

Kezzab: Ravinin rivayette yalana tevessül ettiğini bildirir. Vasfı bu ol ravinin hiçbir surette rivayeti alınmaz.

Kıdem: (9, 547) Öncelik, eksiklik. Evveli bulunmamak. Ezeli olm: Cneab-ı Hakk'ın sıfatı: Ezeli ve ebedi oluşu.

Kılade: (7, 57) Takılan şey, takı.

Kıraat: 1-Okuma, Düzgün ve çabuk okuma. 2- Kur'an-ı Kerim'den bir m tar okuma.

Kırâm: (7, 63) Nakışlı ince kumaş.

Kırân: (4, 311; 10, 407) İki şeyin arasını birleştirmek.

Kîrat (Kırat): (9, 544) Lügatte beş arpa ağırlığı veya yarım dânik ve şeyin yirmi dörtte biri gibi bir manaya gelir ise de kelime muayyen olmayan miktar manasında da kullanılmıştır.

Kırn: Karîn manasındadır. Cemi akrân gelir.

Kırtâs: Kağıt.

Kisâ: Yün elbise. Seccade, halı.

Kisâru'l-Mufassal: (8, 7) Kısa olan mufassal sureler sonuncusu Nâs sur sidir. Başlangıcı ihtilaflıdır: Saffat, Tebareke; Sebbaha, Duhâ.

Kısas (2, 166; 13, 521) 1- Kıssalar, fıkralar, hikayeler, 2- Cinayetle öde mek. Bir suç işleyenin aynı şekilde cezalandırılması.

Kıssa: (14, 21) Hadisin vürûduna sebep olan vak'a, durum.

Kıst: (9, 549) Tartı, rızık manalarında kullanılmıştır.

Kıstâs: Mizan, Terazi, Ölçü. Manevi değer ve kıymet ölçüsü.

Kıtrî: (10, 158) Bahreyn'de bulunan Kıtr adındaki köyde imal edilen kumaş çeşidi.

Kıyam: 1- Ayakta durmak. 2- İsyan. 3- Ölümden sonra tekrar diriliş.

Kıyam bi Nefsihi: (9, 547) Allah'ın selbi sıfatlarındandır. Varlığı ker

zatındandır, varolmak, varlığını devam ettirmek için bir başka şeye muhtaç değildir, demektir.

Kıyamet: (14, 65) Alemin günün birinde sona ereceğine inanan dinimiz sona erme hadisesini bu kelimeyle ifade etmiştir.

Kıyamu'l-Leyl: Gece kalkışı. Gece namazı.

Kıyas: (13, 436) Bak: İstihsan.

Kıyas-ı Maalfârık: Birbirine benzemeyen şeyler arasında yapılan kıyas. Yani doğru olmayan ve hakikate uymayan mukayese.

Kıyem: Kıymetler.

Kibarü't-Tabiin: Tabiinin büyükleri.

Kibriyâ: Azame, Cenab-ı Allah'ın azameti ve kudreti, her cihetle büyüklüğü.

Kîl ve Kâl: dedi-kodu.

Kîle: Kile, ölçü.

Kinaye: Dolaylı yollardan maksadın anlatılması. Üstü örtülü dokunaklı söz.

Kîrat: (1, 493 ; 17, 126) Bir dinarın onda birinin yarısı. Kelime bazan muayyen bir miktar kastedilmeden de kullanılmıştır.

Kiryâs: (10, 95) Mısır'da İslam'dan önce kullanılan, yerden yüksekçe yapılmış hela.

Kitab: Kitabları teşkil eden ana bölümlerden her biri. Ayrıca, hadisin vicade yoliyle alındığını gösteren bir tabirdir.

Kitab-ı Mübin: Kur'an-ı Kerim kastedilir. Her şeyi açıklayan, kendisi de açık olan kitap demektir.

Kitâbu'l-Cenaiz: Cenazelerden bahseden bölüm.

Kitabu'n-Nafakât: Nafakalardan bahseden bölüm.

Kitabu's-Sayd: Av ile ilgili bölüm.

Kizb: Lügatte yalan demektir. Hadis rivayetinde bilerek yalan söyleme, Resulullah'a yalan nisbet etme. Bu râvi hakkında vaz'etmeye müsâvi en ağır cerhtir. Kizbi bilinen râviden hiçbir surette rivâyet alınmaz, tevbe etse bile. Kizb, yanılma, hata yapma, yanlış anlama manasında da bidayette kullanılmıştır. Sahâbeden sahabeye bazan görülen kizb ithamı bu manada anlaşılmıştır.

Kizb ale'r-Resul: Ravinin Resulullah hakkındaki yalanını ifade eder.

Kodifikasyon: Taknin, kanunlaştırma.

Kozmoğrafik: Gök ilmiyle ilgili.

Kuba: (13, 13) Şimdilerde Medine ile birleşen, Resulullah zamanında iki mil mesafede bir köy.

Kubatî: Bak: Kabatî.

Kuddûs: (5, 542-619) Cenab-ı Hakk'ın isimlerindendir. Ayıplardan temi demektir.

Kudemâ: Kadimler. Eski büyükler. Eski adamlar. İleri gelen büyükler.

Kudemâ-i Hanefiyye: Hanefilerin büyükleri.

Kudret: 1-Güç, takat, 2. Her yeri kaplayan Kudretullah.

Kudsî Hadis: Hadis-i Kudsî'ye bakınız.

Kuhul: (12, 280; 16, 478) Kehl'in cemidir. Otuz veya kırk ile elli bir yaş arasındakilere denir. Olgunluk yaşıdır.

Kutle: (9, 538) İkiyüzzelli rıtl veya daha fazla su alan büyük küp.

Kur'an-ı Mübîn: Beyanı açık Kur'an.

Kurbet: 1- Yakınlık 2- Allah'a (c.c.) manevi yakınlığa sebep olan amel-i salih.

Kurb-i isnâd: Sened yakınlığı Senetteki ulviyet.

Kurbiyet: Yakınlık.

Kurbiyet-i Zaman: Zaman itibariyle yakınlık.

Kurfusâ: (16, 87) Çileye giren sûfi'nin oturması: Kabalarını yere kor, uyluk larını karnına yapıştırıp dizlerini havaya diker ellerini kemer yapıp inciklerinde kacaklar.

Kurie Ala Fulanin Ve Ene Esmau: Kıraat ala'ş-Şeyyh yoliyle tahammülü ifade eden bir sîga. Şeyhin hadislerini Şeyh'e, ravinin dışında birisi okurke ravinin hazır bulunduğunu ifade eder.

Kurû': (11, 176) Ezdaddan olan bu kelime hem temizlik devresi, hem d hor devresi manasına gelmektedir.

Kusâme: (14, 347) Taksimcinin aldığı taksim ücreti.

Kussâs: Kâss'ın cemi.

Kust (Küt, Küşt): (11, 372) Bedevilerin kullandığı bir buhur çeşidi.

Küttâb: (1, 440) Çocuklara mahsus mektep (ilkokula tekabül eder).

Kutta-i Tarık: (13, 209). Yol kesici.

Kuud: Oturmak. Namazın oturarak kılınan kısmı.

Kuvve-i Bâsıra: Görme duygusu.

Kuvve-i Ha'yaliyye: Hayal gücü.

Kuvve-i Kudsiyye: Cenab-ı Hakk'ın yardımına mazhar olan kuvvet. Evliya kuvveti.

Kuvve-i Vahime: Vehim ve hayal duygusu.

Kuvve-i zaika: Tad alma duygusu.

Kuvve-i Dâfiâ: Zararlı şeylerden korunma hissi.

Kuzât: Kadının cemidir, kadılar demektir.

Küfüv: Arkadaş, denk, benzer. Bilhassa evlenme bahsinde geçen tabir ev

eneceklerin yaş, zenginlik, güzellik, mevki-i içtimaiye gibi bazı hususlarda birbirlerine denk olmasını ifade eder.

Küllî Kâide: Umûmi kaide.

Külliyen: Kâmilen, tamamen. Toptan, büsbütün.

Kültürel Teraküm: Kültür birikimi.

Kümeyt: (7, 159) Kızıl siyah arası renk.

Küna: Künye'nin cemi. Künyeler demektir. Bak: Künye.

Küna mücerrede: Hangi şahsa delalet ettikleri bilinmeyen künyeler. Böyleleri mübhem sınıfına girer, nazar-ı itibara alınmaz.

Künh: Bir şeyin aslı, cevheri, miktarı. Özü, nihayeti.

Künnâ Nef'alu Kezâ: Bu söz sahâbeye aitse rivayet hükmen merfudur. Sahâbe zamanında tâliken Tabiin tarafından söylenmişse hükmen mevkuftur.

Künuzul-Hikem: Hikmet hazineleri.

Künye: (17, 4, 98) Arap örfünde bir tesmiye çeşidi. Eb (baba), Ümm (anne) İbn (oğul), bint (kız) uht (kızkardeş) ve benzeri kelimelerle başlayan isim, lakab ve nisbet dışındaki alem, ayırdedici isim. Ebu Bekr, Ümmü Abdillah, İbnu Abbas gibi pek çok râvi ve âlim, isminden ziyade künyesiyle meşhur olmuştur. Bu maksadla hususî kitaplar telif edilmiştir. Rical kitaplarının son kısmında umumiyetle Kitabu'l-Küna adıyla bir bölüm vardır. Orada künyelerin delâlet ettiği isimler açıklanır.

Kürsü: (5, 332) Lügatte sandalye demek ise de Allah'ın Kürsü'sünden bahsedilmesi, O'nun hakimiyetinin anlaşılması için başvurulan teşbihten ibarettir.

Küsuf: (8, 539) Güneş (veya Ay) tutulması. Bak: Hüsuf.

Kütüben Kesireten: Çok kitap.

Kütüb-i Erbaa: Kütüb-i Sitte'nin Sahihayn dışında kalan dört süneni. Muhtevaları ve sıhhat durumları birbirine yakın oldukları için beraber mütalaa olunurlar. Bunlara sünen-i Erbaa denir.

Kütüb-i Hamse: Sahihayn (Buharî, Müslim) İle Ebu Dâvud, Nesâî ve Tirmizî'nin Sünen'lerinin müşterek ismi.

Kütüb-i Seb'a: Kütüb-i Sitte'ye Darimi'nin Sünen'i ilave edilerek Kütüb-i Seb'a denmiştir. Ancak yedinci kitab olarak Muvatta'yı kabul edenler de var.

Kütüb-i Selase: Buharî ve Müslim Sahihleri ile, sıhhatça üstün olan Muvatta'ya denmiştir.

Kütüb-i Sitte: Altı kitaplar demektir. En başta hadisler, İslam âlimleri nazarında mergûb olan şartları azami ölçüde taşıyan makbul hadisleri cemeden mecmuaların teşkil ettiği hadis kitapları takımı. Sahîhayn. Ebu Davud, Nesâî ve Tirmizî'den müteşekkil ilk beşi üzerinde bütün alimler müttefik ise de altıncı

kitap hususunda üç ayrı görüş mevcuttur. Hâl-i hazır çoğunluğa İbnu Mâce'n Sünen'i; mağribli alimlerin ekserisine, Razîn el-Abdevî ve Mecdüddin İbnu Esîr'e göre İmam Malik'in Muvatta'ı, diğer bazılarında Dârimî'nin Sünenidir.

L

La Arifu Lehu Aslen: La arifu manasınadır. Ancak La asla leh tabirinde (olduğu üzere, vaz hükmünde ihtiyat gerekebilir. Zira bazı tahkikler "asl" kelim siyle "sahih bir asl"ın kastedilmiş olabileceğini ortaya çıkarmıştır. Böyle olunc "Zayıf" veya "Hasen" bir aslın varlığı mümkündür manası çıkar. Ayrıca, bu tat ri kullanan zat bilmiyorsa da bir başkası bilebilir. Nefiy mutlak olmadığına gör vaz hükmünde de ihtiyatlı olmak gerekir.

La A'rifu: "Bu hadisi (veya râviyi) Tanımıyorum" demektir. Bu cerh ifa(eden tabirdir. Bir otorite söylemiş, muhalefet de görmemişse rivayet mev; sayılır.

La Asle Leh: Bilinen veya "sahih" bir senedi yoktur demektir. Bu tabiri, h seferinde "hadisin mevzu olduğunu ifade ediyor" şeklind etevil caiz değildir.

Lafzen Mütevatir: Bak: Mütevatir lafzî.

Lafziyye: Kur'an'ın telaffuz ettiğimiz lafzının mahluk, aslının ise gay mahluk olduğunu söyleyenler.

Lağv: (2, 214; 8, 337; 9, 524) Fıkhî bir hükme sebep olmayan boş söz.

Lağvetmek: Kaldırmak, hükümsüz kılmak.

Lahd (Lahid): (5, 283; 17, 132) Ölüyü koymak üzere, kabrin içinde kıble (hetinde açılan hususi oyuk.

Lâhik: Yetişen, ulaşan. Eklenen. Katılan.

Lâhika: Ek, ilave.

Lahzâ: Göz açıp kapayacak kadar kısa zaman.

Lakit: (13, 154) Yolda, sahrada veya cami ve kilise gibi umuma ait t yerde bulunan sahipsiz çocuk.

Laisize (etmek): Laikleştirmek.

Lakab: Ravinin asıl adından başka, onu övmek veya yermek veya -bariz b hususiyeti sebebiyle- iyice tanıtmak için bu kişiye verilen tanıtıcı tarif edici isin Hz. Ebu Bekr'e Sıddık, Hz. Hamza'ya Esedullah denmesi gibi. Lakablar üzerin de kitaplar te'lif edilmiştir. el-Elkabu'l-İslamiyye fi't-târih, Dr. Hasan el-Bâşâ.

Lakha: (11, 383) Doğumu yakın sütlü deve.

La'net: (5, 238-39; 9, 317) Her çeşit kötü söz sarfetmek hem de Allah' rahmetinden uzak kalma manalarında kullanılır. La'net kelimesi kullanmakta kaçınmak İslam'ın edeblerinden biridir.

Lât: (4, 281) Cahiliyye putlarından biri.

Latîf: (5, 543) Mülayim, yumuşak. Nazik. Güzel. Şirin. Küçük ve hoşa giden manalarına gelir. el-Latif Allah'ın isimlerinden biridir. "Arzusunu sana rıfkla ulaştıran" mahiyeti idrak edilmeyecek kadar latif olan" manalarını ifade eder.

Lâyezâl: Zeval bulmaz. yok olmaz, ebedî.

Lâzûrd: (10, 542) Süs eşyası yapımında kullanılan lacivert bir taş.

Lemha: Bir öz atma. Şimşeğin bir defa çakışı.

Lemme-i Melekiye ve Şeytaniye: (2, 239) Lemme, inme, yaklaşma değme manalarına gelir. İnsan kalbinden şeytan ve meleğin telkinde bulunduğu birer (manevi) cihaz'ın varlığı hadislerde bildirilmiştir. Bu lemmeyi maddî bir şey telakki etmek yanlıştır.

Letâfet: Hoşluk, lâtiflik. Cisimden alakayı kesip bir nevi nûrâniyet kesbetmek.

Letâif: Latif duygular manevi hisler.

Levâkıh: (6, 77) İlkah (döllenme) kelimesinden gelir. Bitkilerin döllenmesini sağlaması sebebiyle rüzgara levâkıh denmiştir.

Levâzım: İhtiyaç maddeleri. Lüzumlu maddeler.

Levh-i Mahfuz: Her şeyin hayatının ind-i İlâhî'de yazıldığı levha. İlm-i İlâhî'nin bir unvanı.

Levm: Çekiştirmek. Birisinin yüzüne karşı kötü söz söylemek.

Levm etmek: Kötülemek.

Leyse bi Umde: "Sika (güvenilir bir kimse değildir)" demektir.

Lezâiz-i Mat'ûmat: Taamların, yiyeceklerin lezzetlileri.

Li'ân: (2, 540; 11, 151) Bir boşanma şekli olup, karısının zina ettiği iddiasında bulunan koca ile bunu inkar eden karı arasında cereyan eder. Bunlardan herbiri doğru söylediğini ifade ettikten sonra, yalan söyleyene Allah'ın la'netini dörder sefer dilerler. Ondan sonra hakim bunları ayırır.

Li-Aynîhî Haram: Zatı, yaratılışı yönüyle haram olan şey, domuz gibi.

Libâs: Giyilecek şey, elbise.

Likâ: Kavuşmak. Görüşmek. Rast gelip buluşmak, Şeyhle karşılaşıp, doğrudan kendinden hadîs alma.

Lisân-ı Hâl: Hal dili.

Lisân-ı İslam: İslamın dili.

Lisân-ı Nübüvvet: Peygamberlik dili.

Lisânî: Lisana ait.

Livâ: (13, 159) 1- Bayrak. Sancak. 2- Eskiden, kazadan büyük vilayetten küçük yerleşim merkezlerine denirdi.

Livâta: (5, 261) Lûtîlik, yani Lût kavmini helak eden ahlaksızlık ki za-

manımızda homoseksüellik denen cinsî sapıklıktır.

Lîvâu'l-Hamd: Hz. Peygamber'in (a.s.) bayrağı. O'na inananlar kıyametten sonra bu bayrağın altında toplanacaklar.

Liyakat: İktidar. Ehliyet, Hüner, Layık olmak.

Lügavî: Lûgata ait.

Lümme: Nişan, alamet. Vesvese. Damga. Nokta.

Lütf-i İlâhî: İlâhî Lütuf. Allah'ın ikramı.

Lûtî: Lût kavminin işlediği cinsî sapıklığı işleyen, homoseksüel.

Lütuf: Rıfk ve iltifat, ikram, bağış, iyilik.

M

Maarif: Tahsil ile elde edilen ilim, mâlûmat bilgi.

Maden: (6, 401) Yeraltında mahluk ve medfun olan ve kıymetli bir cevhe ihtiva eden toprağa denir.

Mâdud. Hesabedilen, sayılan, addedilen. Muayyen. Belli.

Mâdun: Alt , aşağı, emir altında bulunan.

Mafsal: Vücuttaki kemiklerin ekli olan oynak yerleri.

Ma'füvv: Suçu affedilmiş. Bağışlanmış olmuş.

Mağribler: Bknz: Meğârib'e.

Muhcûr (mahçurunaleyh): Bak: Hacr.

Mahdud: Sınırlanmış, çevrilmiş, hududlanmış.

Mahfi: Gizli, saklı.

Mâhız: (6, 386) Hamile hayvan.

el-Mâhî: (15, 344) Allah'ın isimlerindendir. Yokeden demektir.

Mahiyet-i Eşya: Eşyanın içyüzü.

Mahlût: Karıştırılmış. Katılmış, karışık.

Mahmil: (2,553) Deve üstüne yerleştirilen insan taşımaya mahsus hücre.

Mahmud: Öğülmüş. Medh olmaya müstehak.

Mahmûm Kalb: (17, 621) Mahmum üzüntülü demektir. Tabir hadiste Allah'tan korkan tertemiz kalb manasına gelmiştir.

Mahreci Maruf: (Beldesinin hadislerini rivayet etmekle tanınan bir ravinin naklettiği o bölgenin hadisi. Bu tabir senedin muttasıl oluşunu ifade eder. Söz gelimi, Katâde, Basralıların hadislerini rivâyetle tanınmıştır. Şayet Basralıların hadislerini Katade rivayet ederse, bunların mahreci ma'ruf olmuş olur.

Mahrem: Akrabalıktan (karâbetten) dolayı nikahı haram olan kimsedir, bir kıza nazaran kardeşi gibi. Mukabili gayr-ı mahrem veya nâmahrem diye ifade edilir. Mahrem, hürmet, ihtiram manasına da gelir, cemi mehârimdir.

Mahremiyet: Mahremlik. Bak: Mahrem.

Mahrûtî: Mahrut (Koni) şeklinde olan.

Mahsûd: Hased edilen kıskanılan kimse.

Mahsulat: Hasıl olan şeyler, ürünler.

Mahsûsât: Beş duyu ile hissedilen, algılanan şeyler.

Ma'huf: Bilinen, kastedilen. Vaad edilen.

Mahviyet: Alçak gönüllülük. Tevazu içinde olmak.

Mahz: Safi ve Halis. K atıksız. Sırf.

Mahzen: Hazine ve define gibi şeyleri koyacak yer. Erzak yeri.

Mahz-ı Edep: Sâfi ve halis. Katıksız edeb.

Mahz-ı Küfür: Küfrün ta kendisi.

Mahz-ı Nur: Sadece ve sadece nur.

Mahzuf: Silinmiş. Yerinden düşürülmüş.

Mahzur: Haram. Memnu. Yasak olan şey.

Mâ-i Hayat: Hayat suyu.

Mâ-i Müsta'mel: (10, 46) Abdestte kullanılmış olan su, temiz sayılır, ama ımizleyici değildir.

Mâedi-i İsa: Hz. İsa'ya gökten inen sofra.

Mâilat: (16, 451) Lügatte meyleden demek ise de kırıtarak sağını solunu ynatarak yürüyen, başkalarını baştan çıkaran kadın anlaşılmıştır.

Makaam-ı Meşihat: Meşîhat makamı: Osmanlıların son zamanlarında tes edilen fetva makamı.

Mâkabil: Birşeyin evvelinde, önünde bulunan.

Makam: Durma yeri. Rütbeli yer.

Makam-ı Mahmud: (4, 550) En yüksek şefaat makamı. Peygamberimz'in ı.s.) kavuşacağı, Allah tarafından vaadedilen makam.

Makam-ı Uluhiyyet: İlahlık makamı.

Makasıd-ı Şeriyye: Şir'î masadlar, dinin gayeleri.

Makbul: Sened ve mekni bakımından amele elverişli olan hadistir. Bu tairle sahih ve hasen hadisler kastedilir. Senedi zayıf bile olsa alimlerin kendiyle amel ettikleri hadis.

Mâkes: Akis yeri. Akseden yer, ekran , perde.

Makhûr: Kahredilmiş. Mahvedilmiş. Haaret görmüş.

Makrûn: Ulaşmış. Kavuşmuş. Yakın, Müsaadeye mazhar.

Makrunen: Ravinin ayıflığından dolayı bir hadisi sîka bir ravinin rivayetiyle irlikte zikretme usulü.

Maksat: Kast olunan şey. İstenilen şey.

Maksud: Kastedilmiş. İstenilen şey.

Maktû: Kesilmiş, kesik, pahası biçilmiş, pazarlık edilmez.

Maktu': Tabiun ve sonrakilerin söz ve fiilleri. İlk devirde munkatı (sel dinde ravi atlamış) manasında da kullanılmıştır.

Maktûl: Öldürülmüş.

Ma'kul: Akla yakın, aklın kabul edeceği.

Mâkulat: Alın uygun bulduğu, ancak akıl ile idrak edilen şeyler.

Makulek: Akla uygun, aklın kabul ettiği. Akıl ile bilinir, akılla isbatlanır.

Makzî: (6, 103) Allah'ın hükmettiği şey, başa gelen kaza.

Malâbüdden: Gerekli lazım, vazgeçilmez.

Mal ahzi: Mal alma.

Mâlâyânî: (16, 340) Manasız, faydasız boş söz.

Mâ-Lâyutak: Takat getirilmez, güç yetmez, dayanılmaz.

Mâlik: Sahip. Mal elinde bulunduran. Herşeyin sâhibi olan Allah.

Ma'lûl: İlletli, hasta, sakat, kötürüm. Istılahda mu'allel (illetli) hadis.

Mâlumât-ı Müteârife: Herkesce bilinen şeyler.

Mâmelek: Bir kimsenin sahibi olduğu şeylerin hepsi.

Ma'mul: Yapılmış, imal edilmiş.

Mâmur: İmar edilmiş.

Manâ-i Harfi: Bir şeyin başka şeyleri tanıtıp bildirmesi ve sevdirmesi cil tinde olan manasıdır.

Manâ-i ismi: Bir şeyin sadece endisini bildirip tanıtması.

Manastır: Rahib ve rahibelerin ibadet etmek için yaşadıkları meskenler.

Maa'yı Lügavi: Lügat manası.

Manâ-yı Maksud: Kastedilen mana.

Manâ-yı Muhâlif: Bir ifadeden çıkan muhalif mana. "Mü'min ölünce arz sema ağlar" ifadesinin muhalif manası "Kafir ölünce ağlamaz" olur.

Mançur: Mançurya'da yaşayan halk. Ahir zamanda ye'cüc ve me'cüc mançur ve moğol kavimlerinden çıkacağı yorumu yapılmıştır.

Manen mütevatır: Bak: Manevi mütevatır.

Manevî Mütevatir: Her biri haber-i vahid olduğu halde, delalet ettikleri n nada birleşen ve sağlam tevatür mitarına ulaşan hadis. Resulullah'ın duası taamların bereketlenmesi pekçok vak'ada cereyan etmiştir. Şu halde bu va manen mütevatirdir.

El-Mani: (5, 546) Allahın isimlerindendir, dostlarını, başkalarının eziyel den koruyan demektir.

Manifesto: İdeolojilerin temel görüşlerini ifade eden metinler. Müslümanların amentüsü gibi. Fransız ihtilalcilerinin, komünistlerin manifestoları vardır.

Mâni-i her kemâl: Her türlü terakkiye engel.

Manyetizma: Birisinin bazı davranışlarıyla, bir diğerinde uyutma hasıl etmesi.

Maraz-ı Sa'b: Tedavisi zor hastalık.

Ma'rifet: Bilme, bir şeyi cüz-i vecihle bilmek, hüner.

Ma'ruf: (2, 6-22; 9, 334) Lügatte bilinen, tanınmış. Istılahta münker mukabili olarak, zayıf bir ravi tarafından endisine muhalif bir hadis rivayet edilmiş olan hadis. Ma'ruf'un ravisi sîkadır. -Ayrıca, makbul manasında da kullanılarak zayıf ve hasen hadis kastedilir. Meçhul'ün zıddı olarak, durumu bilinen ve kendisinden birden fazla ravinin rivayette bulunduğu meşhur ravi manasında da kullanılır. Ayrıca, aklın ve şerî'atın hoş görüp kabul ettiği şeye de ma'ruf denir.

Ma'rufu'l-Ayn: Meçhul'ül-Ayn'ın zıddı, kendisinden en az iki kişinin hadis aldığı kimse.

Mâruz: Arzolunmuş, verilmiş, sunulmuş.

Masârif: Sarfiyatlar, masraflar.

Ma'siyet: İsyan, günah.

Maslahat: İyilik yolu, bir işin hayırlı olmasına sebep olan şey.

Masnû': Mevzu, muhtelak ve uydurma manasınadır.

Masnû Müftera: Uydurma, iftira.

Masnuat: Sanatkarane yapılan şeyler.

Masnûat-ı İlâhî: Cenab-ı Hakk'ın sanat eserleri.

Mâsûn: Korunan.

Ma'şer: Cemaat, müttehid cemaat.

Ma'tuh: (11, 179) Bunak, bunamış, sakat.

Materyalist: Maddeci. Her şeyi madde ile kıymetlendiren.

Matlûb: İstek, istenilen şey.

Matrûh: Lügatte atılmış,terkedilmiş. Istılahta metruk hadis ve metruk ravi manalarında kullanılır.

Matruhu'l-Hadis: Cerh tabiridir, vasfı bu olan ravinin hadisi itibar için bile alınmaz.

Mâtuf: Âit ve râci olan. Bir tarafa meyletmiş. İsnad edilen.

Mat'umat: Yemekler, taamlar. Yiyecek şeyler.

Mazarrat: Zararlar ,ziyanlar.

Mazbut: Zabtolunmuş, ele geçirilmiş. Sağlam yazılmış. Muhafazalı.

Mazhar: Sahip olma, nail olma. Şereflenme. Bir şeyin göründüğü yer, ekran.

Mazmaza: Gusül veya abdest alırken, elleri yıkadıktan sonra üç kere ağız

dolusu su alıp ağızda çalkalamak.

Mazmum: Zammolunmş. İlave olunmuş, yapışmış.

Maznûn: Zaman verilmiş, ödenmiş, ödenmesi lazım gelen. Mana, meal mefhum. Bak: Damân.

Mâzur: Özürlü, özrü olan.

Meâd: Ahiret. Dönülüp gidilecek yer.

Me'afir: (4, 94) Bir kabile adı.

Meâl: Mana.

Me'âlî: Bir ravinin baba, dede... ve devamındaki ecdadından rivayet ettiği hadis.

Meâl-i Münif: Yüce meâl (Kur'an ve hadisin dilimize çevrilen manası için kullanılır).

Meâlim: Dini inançlara, îtikadlara dair meseleler. İzler, nişanlar, eserler.

Meâsi: Günahlar, isyanlar.

Mebâdî: Mebdeler, başlangıçlar, ilk unsurlar, prensibler.

Mebde: Başlangıç. Baş taraf. Kaynak. Kök. Temel, esas.

Mebde-i Fıtrat: Yaratılışın başlangıcı, baş tarafı.

Mebde-i Hareket: Hareketin başlangıcı.

Mebde ve Mead: (9, 36) Başlangıç ve son (İlk yaratılış ve ahiretten kinaye).

Mebdeu's-Sened: Senedin müellif tarafı. Bknz: İbtidau's-sened, evvelü's sened, sadru's-sened.

Mebnî: Yapılmış, kurulmuş. Bir şeye dayanan.

Mebsût: Açılmış yayılmış, serilmiş, mufassal.

Mebtûte: (11, 393 Dipnot) Talak-ı bette ile boşanmış olan kadın.

Mecâlis: (Ii-ibî Ca'fer Muhammed İbni Ömer el-Üsruşenî'nin olup Hanefi fıkhı'nın füruu üzerine yazılmıştır.

Mecâz: Geçecek yer. Yol; Hakikî manası ile değil de ona benzer başka bir mana ile veya istenileni hatırlatır bir kelime ile konuşmak.

Mecbub: (5, 177) Cinsiyet organı burulmuş, iğdiş edilmiş.

Mecbûl: Yaratılmış, yaratılışında bir hal veya sıfat bulunan.

Meccanen: Ücretsiz, parasız.

Meccani: Bedava, parasız.

Mecenne: (12, 543) Mekke yakınlarında panayır kurulan yer adı.

El-Mecîdu: (5, 544) Allah'ın isimlerindendir, Keremi geniş olan demektir. Sadece mecid lügat olarak azametli, şerefli, galib manasına gelir.

Meclis: İlmi tedris yapılan toplantı. Bu toplantıda yazılan eser, emali gibi.

Mecma-i Enbiya: Peygamberlerin toplandığı yer.

Mecnûn: (11, 179) Çıldırmış, deli.

Mecrûh: Lügat olarak yaralı, yaralanmış demektir. Istılahta: Adalet veya zabt yönlerinde kusur bulunarak zayıf addedilen ravidir.

Me'cûr: Karşılık almaya, mükafaata hak kazanmış kimse. Kiraya verilen.

Mecûsî: Mecûs dininde bulunan, ateşe tapan.

Meçhul: Lügatte bilinmeyen hadis. Istılah olara hadis öğrenimiyle şöhret kazanmamış veya âlimler tarafından ilim talebesi olarak tanınmamış ve hadisi sadece tek bir ravi yoluyla gelen kimse. Vasfı bu olan ravinin rivayeti zayıftır. Mçhul, tabiri bazan sened ve hatta rivayetin kendisi için de kulanılmıştır.

Meçhûlu'l-Adâle Batınen: Görünüşe göre, tanınsa bilinse bile, hakkında cerh ve ta'dil olmadığı için durumu bilinmeyen, buna mestur da denir.

Meçhûlü'z-Zat: Meçhulu'l-Ayn demektir.

Medar: Sebep, vesile. Bir şeyin etrafında döneceği nokta. Bir şeyin devredeceği üzerinde hareket edeceği yer. Seyyarelerin gezerken hareket noktalarının çizdiği daire, yörünge.

Medar-ı ahkam: Hükümlerin dayanağı, sebebi.

Medar-ı Bahs: Konuşma, araştırma sebebi.

Medar-ı İftihar: Övünme sebebi.

Medar- ı Rahmet: Rahmet-i İlâhîye'ye sebep.

Med: Uzatma, çekme, yayma ve döşeme. Çoğaltmak.

Meddah: Çok medheden, sena eden. Taklidli hikayelerle halkı eğlendiren hikayeci.

Meder: (13, 22) Yapışkan toprak. Ehl-i meder evlerde oturan, göçebe olmayan, yerleşik halk manasına gelir.

Medfun: Defnedilmiş, gömülmüş.

Medhal: Girilecek taraf. Dahil olacak yer. Giriş. Esere başlangıç, ön söz, mukaddime.

Medhul: Bir kimsenin rivâyet etmiş olduğu hadisler arasına sonradan sokulmuş olan rivayet. Bu sokma işi kasten de olabilir, kasıtsız olarak da.

Medlûl: Delalet olunan, gösterilen; mana, meal mefhum; Delil getirilen şey.

Medyûn: Borçlu, verecekli.

Medyûn-u Şükrân: Şükran borçlu.

Mefahir: İftihar edilecek, övünülecek şeyler.

Mefdul: Fadıl'ın mukabili: kendisinden üstün olan ve daha faziletlisi bulunan şey.

Mefhum: Anlaşılan mana, ifade. Sözden çıkarılan mana.

Mefhum-u îşârî: İşaret yoluyla ifade edilen mana.

Mefhum-u Muhâlif: Muhalif mana, "Mana-yı muhalif" e de bakınız.

Mefhum-u Sarîh: Açık bir şekilde anlaşılan mana.

Meflûç: Felç olmuş, inmeli, kımıldayamaz hale gelmiş.

Mefrûşat: (2, 71) Evi döşemeye mahsus eşyalar.

Mefrûz: Farz olunmuş. Farz haline gelmiş. Çok lüzumlu.

Mefsede, mefsedet: Maslahatın zıddı, fesad, fesat etmek.

Meğâfir: (1, 276; 4, 330) Pis kokulu bir ot.

Mağaribe: Mısır'ın batısında bulunan Kuzey Afrika sakinleri.

Megâzi: (11, 391) Gazve'nin cemidir. Resulullah'ın katıldığı gazveler ka: tedilir. Bunları anlatan kitaplara da megâzî denmiştir.

Mehârîm: Haramlar. Mahremler.

Mehâsîn: İyilikler.

Me'haz: Menba. Bir şeyin alındığı, çıkarıldığı yer. Bir şeyin aslının alındı kaynak.

Mehcûr: Uzaklaşmış, uzakta kalmış, ayrı düşmüş, kendisinden hicret edi miş. Bırakılmış, metruk, unutulmuş, gayr-ı müsta'mel.

Mehdî: (14, 67) Hidayete eren veya hidayete vesile olan. Ahir zamanc gelip bütün müslümanları Hakâik-i imaniyye ve Kur'aniyye yi cami eserleri i uyandıracak, dinlerini takviye ve imanlarını tecdîd edecek olan Resulullah' (a.s.) âlinden bir zattır.

Mehib: İnsanın kendisinden korktuğu. Heybetli. Azametli, korkunç kimse.

Mehr: (9, 501) Zevcenin, nikah akdi ile kocadan almaya hak kazandı maldır.

Mehr-i Muaccel: (9, 502) Evlenme sırasında derhal verilen mihir.

Mehr-i Müccel: Sonradan verilecek olan mehir. Bu boşanma veya ölü halinde verilir.

Mehr-i Müsemma: İki tarafın az veya çok olarak tesmiye ve tayin ettikle mal veya kaabil-i mübadele olan menfaattir.

Mehr-i Misl (normal mehir): (4, 193; 9, 501) Zevcenin babası cihetinde ve olmadığı takdirde beldesi ahalisinden akid tarihinde yaş, cemal, bekaret gi vasıflarda akran ve emsali kadınların mehridir.

Mekfulunleh: Kendisine kefil olunan kimse, alacaklı gibi. Bir malın edası veya bir şahsın teslimini kefilinden taleb etmeye hakkı olan kimsedir.

Makârîmu'l-Ahlak: Resululah'ın ahlakına ve O'na benzeyen, O'nu sünneti seniyyesine ittiba ve imtisal edenlerin ahlakı, güzel ahlak.

Mekil: Kilo ile ölçülen şey.

Mekilat: Kile ile ölçülen hububat nevinden olan şeyler. Kile ise bir ölçe

çeşididir. Muhtelif nev'i bulunur. Bu sebeple miktarını kilo cinsinden vermek zordur. Tafsilat için büyük lügatlere bakmak gerekir.

Meknuz: Gömülü define. Örtülü gizli. Hıfzedilmiş, mahfuz.

Mekr: Hile, aldatma, oyun. Düzen.

Mekrûh: Dinin kesinlikle yasaklamadığı ve fakat yapılmasını da hoş karşılamadığı şey. Bir başka ifade ile, şer'an ve tab'ân hoş karşılanmayan şeye denir.

Mekrûme: İzzet, ikram yeri, seha, cûd, şeref. Cömertlik.

Meks: Lügatte noksanlık, zulüm. Istılahta vergi, tüccarlardan haksız alınan vergi manasında kullanılmıştır.

Mektubat-ı Semedaniyye: Hiçbir şeye muhtaç olmayan Allah'ın (c.c.) eserleri. Hepsi de çok manaları ifade etmektedirler.

Mekzub: Mevzu demektir.

Mel'abe-i Hevesât: Heveslere uygun gelen oyuncak.

Melâike-i Âsumân: Gökteki melekler.

Melâkih: (1, 544) erkek devenin belinde bulunup dişi deveyi dölleyen su.

Melce: Sığınacak yer. Halas olacak, kurtulacak yer.

Mele-i A'lâ: (2, 118; 7, 190; 13, 69) Kerrûbiyyun ve melâike cemaati. Allah'a yakın yüce meleklerden teşekkül eden yüce meclis.

Meleke: Tekrar tekrar yapılan bir iş ve tecrübeden sonra hasıl olan bilgi, maharet ve alışkanlık. Mümarese.

Melekût: Her şeyin kendi mertebesinde o mertebeye uygun ruhu, canı, hakikatı.

Melekût Alemi: Eşyaların sahip olduğu hakikatlerin temsil edildikleri âlem.

Melfûz: Telaffuz olunmuş, olunmuş, söylenmiş, ağızdan çıkan söz, hece, kelime veya harf.

Melhuz: Mülahaza ve tefekkür olunmuş olan veya olunabilen. Düşünülebilen. Akla gelebilen. Olabilir.

Melik: Mülk ve melekut sahibi. Padişah. Mutasarrıf.

Me'luf: Alışılmış. Ünsiyet edilmiş.

Mel'un: (6, 251-52) Metruk ve rahmetten uzaklaştırlımış demetir.

Memduh: Beğenilmiş, medholunmuş, öğülmüş. Resulullah'ın (a.s.) sevmiş olduğu hareket, iş.

Memlûk: Köle, kul. Esir. Bende. Hizmetkâr.

Memnu': Yasak. Menedilmiş.

Memnû Hareket: Yasak hareet.

Me'mul: Umulan. Ümidler.

Me'mûme: (6, 157) Beyin zarına ulaşan yara.

Me'mun: Emin. Mahfuz. Korkusuz. Emniyet verilmiş. Abbasî halifelerinden birinin adı.

Me'murun bih: Yapılması emredilmiş olan.

Menâsı: (2, 66) Cahiliye devrinde helâl olarak kullanılan yerler.

Menâsik: (4, 223) İbadetgah manasına olan mensek kelimesinin cemidir. Umumiyetle hacla alakalı ibadetler menâsik-i hac tabiriyle ifade edilir. Böylece, mecaz olarak, Ka'be'yi tavaf, şeytan taşlaması (remy-i hicar), Safâ ile Merve tepeleri arasında sa'y (koşma), Arafat'da vakfe, kurban kesmek, ihram giymek gibi haccla alakalı amellerin hepsi bu tabirle ifade edilir.

Menât: 1-İslamiyetten evvel cahiliye devrind Ka'be'deki bir grubun adı. 2-Dönecek yer, merci, ilişip asacak yer.

Menba-ı Mucizat: Mucizelerin kaynağı.

Mendub: Yapılması beğenilen iş. Şerî'atın yasak etmediği veya emretmediği iş olmakla beraber yapılmasında, sevab ve mendûbiyet olan amel. Müstehâb.

Menfez: Nüfuz edecek delik, pencere. Delik. Ağız, Yarık. Girilecek yer.

Menfî: Müsbet'in zıddı. Müsbet olmayan. Nefyedilmiş, sürgün edilmiş, sürgün. Bir şeyin olmayacak cihetini düşünen. Hakikatın aksini iddia eden.

Menfur: Kendisinden nefret edilen, sevilmeyen, iğrenç, mebğuz.

Menher: (5, 8) Kurban kesme yeri.

Menhî: Şer'ân yapılması yasak olan, haram olan şey.

Menhûs: Uğursuz. Kötü. Meş'ûm.

Men-i teselsül: Teselsülün menedilmesi, sebebin bir yerde kesilip, bir ilk başlangıcın zarureti.

Menîha: (4, 525; 7, 84; 11, 383) Bahşiş, hediye, armağan.

Menkûl (mal): Menkul kelime olarak "taşınabilen", "taşınan" demektir. Bu tabirle ev, bağ, tarla gibi sabit akarlar dışında kalan ve bir yerden bir yere taşınabilen mal ve eşyalar kastedilir. Rivayet edilmiş söze de menkûl denir.

Menkûlat: Menkûl mallar.

Mennân: Allah'ın (c.c.) sıfatlarından olup, çoklukla ihsan eden manasındadır.

Mensûh: Hükmü, zaman bakımından sonraki şer'î bir delille kaldırılmış olan hadis veya âyet.

Menşe': Çıkılan yer, esas, kök. Yetişilen meslek. Bitirilen okul.

Menşûr: Lügat olarak neşrolunmuş, dağıtılmış manasına gelir ise de yüksek rütbeler için verilen resmi mührü hâvi fermanlara da menşûr denmiştir.

Meratib-i Maneviyye: Manevî mertebeler.

Merrûb: Kul, memlûm.

Merbût: Bağlı, raptedilmiş. Mensûb. Ekli.

Merci: Merkez. kaynak. Baş vurulacak yer.

Mercûh: Müteârız iki hadisten tercih edilmeyeni. Tercih edilene racih denir.

Merdûd: (2, 82) Lügatte reddolunmuş demektir. Istılahta zayıflığına hükmedilen hadis. Muhalefet halinde tercih edilmeyen, mercuh durumuna düşen hadis. Şazz ve münker de aynı manaya gelir.

Merdûdu'l-Hadîs: Rivâyetlerin umûmî vasfı reddedilmeyi gerektiren râvi. Hadisleri alınmaz.

Merfû Hükmen: Bknz: Hükmen Merfu'.

Merğûb: Rağbet edilmiş, Beğenilmiş. Çok kıymet verilen. Çokları tarafından istenen.

Merhale: Yaklaşık bir günlük yol.

Merhun: (4, 140) Rehin edilmiş olan. Ödünç alınan bir şeyi teminata bağlamak için, onun yerine verilen herhangi bir şey. Muayen müddetle bir şeye bağlı olan.

Ma'rifetu'l-Esma Ve'l-küna: Râvilerin isim ve künyelerine, künyeleriyle meşhur olan ravilerin isimlerini, isimleriyle meşhur olan ravilerin künyelerini öğretmeyi gaye edinen ilim dalı. Tehzîbu't-Tenzib'in son cildini İbnu Hacer kitabu'l-Künâ adıyla bu maksadla tanzim etmiştir.

Mersîye: Birisinin ölümü hakkında yazılan, teessürü anlatan manzûme.

Mervâniye: (10, 23) Halife Abdülmelik tarafından darbedilen ilk İslam dinarı.

Merve Taşı: (6, 232-33) İnce uzun (bıçak gibi) kopabilen sert bir taş çeşidi.

Mervî: Rivayet edilen. Anlatılan . Nakledilen.

Mervî âsâr: Anlatılmış. Nakledilmiş eserler.

Merviyyet: Rivâyet edilenler, metinler, bu metinleri toplayan eserler, hadis kitapları.

Merzûk: Rızıklanmış. İhtiyaçları verilmiş. Bahtiyar. Saadetli.

Mes'â: (4, 390) Koşma yeri: Safa ile Merve arası.

Mesâha: Genişlik. Genişlik ölçme.

Mesâil: Mes'eleler.

Mesail-i âliye: Âli, yüce meseleler.

Mesâmât: Gözenekler.

Mesânid: Müsned'in cemi.

mesârif: Masraflar.

Mescid: (15, 314) Secde yeri, cami.

Mescîd-i Aksâ: (12, 509) Kudüs'te bulunan mescid.

Mescîd-i Dırar: (2, 88) Medîne'de fitne faaliyetlerine merkez yapma üzere münafıklar tarafından inşa edilen mescid.

Mescîd-i Haram: (12, 516) Beytullah'da denen Kâ'be.

Mescîd-i Resûlullah: (12, 516) Resulullah'ın hicretle geldiği zaman Me dine'de inşa ettiği mescid.

Mesh: (10, 229; 10, 442; 16, 414) Abdest sırasında ıslak el ile başı dörtte birinin sığanması. Abdest sırasında ayağa giyilen mestler üzerine ısla elle usulünce dokunulması.Yaralı uzva sargı üzerinden de meshedili İsrailoğullarından bazılarının isyanları sebebiyle hınzır, maymun, kertenkel suretine çevrilmeleri gibi suret değiştirmelere de mesh denir.

Mesîh: Hz. İsa (a.s.)'ın bir adıdır. Elini sürdüğü, meshettiği hastaların iy ileşmesinden inâye olarak "İsâ mesih" denmiştir.

Meskenet: Miskinlik, tembellik. Uyuşuluk. Bitkinlik. Beceriksizlik. Fairlik.

Meskût: Söylenmemiş sükut edilmiş.

Mesmuât: İşitilenler, duyulanlar. Bir muhaddisin, şeyhlerinden aldığ bütü rivayetler.

Mest: Topuğu da içine alacak şekilde büyükçe olan ayakkabı.

Mesruk: Maklûb hadisin bir çeşidi. Ravi rivayet yerini garîb kılarak, dikkat leri çekmek için, seneddeki bir ravinin yerine, aynı tabakadan bir başkasın koyduğu hadis, bunu yapana sârik fiiline de seraket denir.

Mestur: (2, 6, 11) Lügatte örtülü demektir. Istalahta zahir haliye ac görülmekle birlikte, hakkında cerh ve tadil yapılmadığı için gerçek hali bilir meyen ravi, meçhulü'l-hal de denir.

Me'sûr: (6, 82) 1- Esir edilmiş. Hürriyeti alınmış olan. 2-Ecdaddan rivayet edi len. Meşhur. İtibarlı. 3-Rivayet yolu ile öğretilmiş meşhur ve mühim haberler.

Me'sur Dua: Resulullah (a.s.) ile sahabelerden nalolunan tesirli makbûl dua.

Meşâhîr: Meşhurlar. Çok kimselerce tanınanlar.

Meşâ'ir: Alem manasına gelen meş'ar'ın cemidir, haccın icra edildiği yer er demetir.

Meşakkat: Zahmet. Sıkıntı. Güçlük. Zorluk.

Meşârika: Mısır ile doğusunda kalan beldelerde yaşayanlar.

Meş'aru'l-Haram (4, 447) Müzdelife'nin Kur'an'da geçen bir ismi.

Meşâyih: Umûmiyetle âlimler şeklinde tercüme ettiğimiz bu tabirin kitabd sıkça geçen "ashabımız" tabirinde olduğu üzere hususî bir manada ıstılah laştırıldığına dair bir açıklamaya tedkik ettiğimiz kitaplarda rastlayamadık. An cak, kitaptaki kullanışları ve hususen aynı cümle içerisinde "ashab"la mukay eseli olarak kullanılışı gözönüne alınınca Hanefî mezhebinin "ashab"tan sonr gelen muahhar fakihlerinin kastedildiği anlaşılmaktadır.

Keza ulema kelimesinin de hangi mezhebten olursa olsun, bütün fakihleri ifade etmek için kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Meşhûd: Görünen. Şehadet edilen.

Meşhur: 1- En az üç farklı senedle rivayet edilen hadis. 2- İlk devirlerde bir iki kişi rivayet ettiği halde, sonraki devirlerde çokca yayılan, pekçoklarınca rivâyet edilen hadis. 3- Senedin varlığına râvi adedine bakılmasızın halk arasında yayılmış olan söz. Bu manada müştehir kelimesi de kullanılır. 4- Fakihler, hadisciler, nahciler gibi belli gruplar nezdinde tanınan hadisler. 5- İik kişi kendinden hadîs almakla cehâletten çıkan râvi, mâruf manasında.

Meşhur Garîb: Bknz: Garib Meşhur.

Meşiet (meşiyyet): (11, 153) Dilemek. İrade. Arzu. Matlub. Murad. İstek.

Meşiet-i hassa: Husûsî dilek, arzu, istek.

Meşiet- ihassa-i İlâhiyye: Allah'a (c.c.) mahsûs meşiet., dilek, arzu ve işler.

Meşîha: Bknz. Meşyaha.

Meşîme: Ana karnındaki ceninin beslenmesini sağlayan kan torbası gibi bir cisimdir. Türkçede "Son" denir.

Meşkûk: Şüpheli. Kendinden şüphe edilen.

Meşkûr: Şükre layık olan. Teşekküre ve kendine şükredilmeye layık olan.

Meşreb: Huy. Yaratılış. Âdet. Ahlâk. Gidiş.

Meşrık: Güneş doğacak semt ve cihet. Gün doğusu. Şark.

Meşrîkilar: Bnz. Mşearika.

Meşrû: Doğru. Hak. Şeriatın kabul ettiği. Haram ve yanlış olmayan.

Meşruhât: Açıklama ve izahatlar.

Meşrübe: (10, 463; 15, 434) Tenezzüh odası.

Meş'ûm: Kötü, uğursuz. Bedbahta.

Meşyaha: Râvinin hadis aldığı şeyleri ve hadislerini kaydettiği kitap. Bazan tek bir hocadan aldığı hadisleri topladığı kitaba da bu isim verilmiştir. Meşyahat, Şeyh'in cemi olarak da kullanılır ve dolayısıyle muhaddisin hadis aldığı hocalarını tanıttığı kitaba da bu isim verilir.

Meta': (15, 514) Fayda. Menfaat. Kıymetli eşya. Tüccar malı.

Metaf: Tavaf edilecek yer.

Metâin: Raviyi cerh edici kusurlar.

Metâini Aşere: Raviyi cerheden vasıflar ve cerh sebepleri bu başlık altında toplanır. Bir başka ifadeyle adalet ve zabt yönünden kişiyi yaralayıcı on kusur vardır. Bunların beşi adaleti, beşi de zabtı zedeler. Adaleti zedeleyenler: Kizb, ittiham bil kizb, fısk, cehalet, bid'at. Zabtı zedeleyenler. Fuhşu'l-Galat, Fertu'l-gaflet, Vehm, Muhalefet, Sû'u'l-hıfz. bunlar ilgili maddelerce açıklandı.

Metalürji: Maden sanayii.

Metbû: Kendine tabi oluan, uyulan.

Metin: Hadîsin senedden sonra gelen asıl hüküm ve mana ifade ede sözlü kısım.

El-Metînu: (5, 544) Lügate şedid ve kavi manasına gelir. Allah'ın isimlerin den olup hiçbir işinde meşakkatle karşılaşmayan demektir.

Metrûku'l-Hadis: Hadisi alınmayan ravi.

Me'va: Mekan. Varılacak yer. Mesken. Sığınacak yer. Cennetteki makam lardan birisi.

Mevâiz: Mev'izeler, va'z ve nasihatler.

Mevâkıf: Durulacak yerler. Vakıf, durak yerleri.

Mevâlî: Mevlâ'nın cemi.

Mevâlî: Efendiler. Azad edilmiş köleler. Mevleviyyet payesine ulaşmı sarıklı âlimler.

Mevâşî: Davar, koyun ve keçi, inek, öküz gibi hayvanlar.

Mevât: Cansız şeyler. Dürülmemiş topraklar. Sahipsiz yerler.

Mevc: Dalga. Denizin dalgası. Titreşim.

Mevdûd: Sevgi gösterilmiş, dost edinilmiş.

Meveddet: Sevgi, sevme.

Mevhibe-i İlâhî: Allah vergisi.

Mevhûm: Aslı, vücudu olmadan zihinde vücut bulan.

Mev'ize: Öğüt.

Mevkıt: Durak yeri, kıyamet günü hesap vermek üzere insanların toplanı bekleyecekleri yer.

Mevkûze: (9, 287) Taş ve sopa ile öldürülen hayvan, eti yenmez.

Mevlâ: (11, 316) 1- Azad edilen köle. 2- Köle azad eden efendiye d mevlâ denir. 3- Aradaki bir sebeple birbirini sevenlere de dost manasınd mevlâ denir. 4- Arap asıllı olmaan müslümanlara Emeviler devrinde ve Ab basîlerin ilk zamanlarında mevlâ denmiştir. 5-Dost manasından muktebes ola rak Rabb, Allah manasında da kullanılır.

Mevle'l-Musahabe: Herhangi bir sebeple beraber bulunanlar (tahsil, işçilik askerlik gibi).

Mevle'l-Müvâlât: Akit yoluyla kurulan ve veraseti de mucib olan dostluk akrabalık. Bak Vela.

Mevrus: Miras kalmış. Baba ile anadan kalmış.

Mevsim-i Hac: (4, 224) Hac mevsimi.

Mevsûk: İnanılır. Emin. Sağlam. Gerçek. Hadis ıstılahında hakkında tevsîk gelmiş yani sîka olduğu söylenmiş râvi.

Mevsûk rivayet: Güvenilir rivayet.

Mevsul: Lügatte bitişik demektir. Istılahta muttasıl, müsned hadis manasında. Senedisend kopuklu olmayan rivayet.

Mevzii: Bir yere mahsus olan umumî olmayan.

Mevzu: Resulullah'a (aleyhisselatu vesselam) yalan olarak nisbet edilen her çeşit rivayet.

Kizb'le cerhedilmiş herhangi bir ravinin rivâyet ettiği hadis. Muhtelak. Mahzub, Müftera, Masnu, Batıl, Kizb, Mütte'al hep aynı manada kullanılan ıstılahlardır.

Mevzuât Kitapları: Uydurma hadisleri, tanıtmak için onları bir araya toplayan kitaplar.

Mevzûn: 1- Tartılı, tartılmış. 2-Vezinli. 3-Yakışıklı, düzgün.

Mevzûnât: Terazî ile tartılarak ölçülen maddeler: altın, gümüş, yağ, bal, şeker gibi.

Mevzu'u'l-İsnad: Zayıf bir hadisin değerini artırmak için, başına sahih bir sened konmuş olan hadis.

Mevzu'u'l-Metn: Metni İsrailiyattan veya diğer büyüklerden veya uyduranın sözlerinden alınıp Hz. Peygamber'e (aleyhisselatu vesselam) nisbet edilmiş olan hadis.

Meyân: 1-Bel. 2-Orta 3-Ara, aralık. 4- Şarkı ve bestelerin üçüncü mısraı, meyan.

Meyl: Eğilim, Temâyül.

Meyl-i Sa'y: Çalışma meyli.

Meysere: (7, 53) Erguvan renkli kadife şeklinde bir yaygı.

Meyseretü'l-Ercüvan: Kırmızı ipekten yapılan küçük minder.

Meysîr: (7, 236) Kumar, talih oyunu.

Meyte: (10, 38) Ölü, cansız, ölmüş. Hareketsiz.

Me'yûs: Ümidsiz. Kederli. Ye'se düşmüş. Ümidi kesik.

Me'yûsiyet: Ümidsizlik.Meyyit. Ölü, ölmüş insan.

Mezâlim: Zulümler, haksızlıklar. Eziyet ve işkenceler.

Mezâmin: (1, 544) Dişi devenin karnındaki yavru.

Mezâmir: Fülüt manasına gelen mizmâr'ın cemidir, düdükler demek olur. Bir de Zebûr'un sureleri manasına kullanılır.

Mezar-ı Müteharrik: Hareket halinde mezar, duygusuz, gamsız, ölü gibi yaşayan insandan kinâye.

Mezbaha: Hayvanları kesecek yer.

Mezbele: Çöplük. Pis şeylerin bulunduğu süprüntü yeri.

Mezc: Katma. Karıştırmak.

Mezellet: Alçaklık, zillet.

Mezemme: (15, 507) Uyulmadığı takdirde ayıplamayı gerektiren şey.

Mezi: (10, 194) Erkeklerin idrar yolundan gelen yapışkan ve sümüğümsü madde.

Mezîd fî Muttasılı'l-Esanîd: Bir râvinin kendisinden daha sîka olan râvi veya râvilerin zikretmemiş oldukları bir raviyi, senedinin arasına, yanlışlıkla ziyade etmiş olduğu hadis.

Mezniyye: (4, 111; 5, 159) Kendi rızası ile zina yapmayan kadın.

Mezniyyün bîh: (5, 159) Rızası ile zina yapmayan erkek.

Me'zûn: (Me'zûnunleh): Bak: İzinli.

Mezkûr: Zikri geçen. Zikredilmiş. Evvelce bahsi geçmiş olan.

Mezmûm: Zemmolunmuş. Makbul olamayarak ayıplanmış. Kötü.

Me'zûn: İzinli, izin almış. Selahiyetli.

Mıntıka: (4, 247) Bele bağlanan bir nevi kuşak.

Mîdâd: Yazı mürekkebi. Mürekkeb.

Mîât: Yüz adedini ifade eden mie'nin cemidir. Yüzler demektir.

Mie: Yüz. Yüz sayısı.

Mihcen: (11, 45) Kan almaya mahsus alet.

Mîhcen: (4, 396) Başı eğri değnek, baston.

Mîhmandar: Misafire hizmet ve yardım eden. Misafiri ağırlayan.

Mîhna: (16, 377; 17, 294) Kişinin malını bir başkasına istifade etmesi için geçici olarak vermesidir.Tarlayı ekmesi, ağacın meyvesinden istifadesi, hayvanı sağmak için vermesi gibi.

Mihnet: Zahmet. Eziyet. Dert. Bela.

Mihrâk: (5, 357) Yakıcı nokta. Hareket merkezi.

Mihver: eksen.

Mikâde: (4, 447) Müzdelife hudud içinde yer alan Kuzeh Dağı üzerinde bulunan silindirik taştan alamet.

Mîkât: (4, 223) Bir iş için tayin edilen vakit ve mahal. Hacıların ihrama girdikleri yer.

Mikyâl: Ölçek. Tahıl ölçeği.

Mikyâs: Kıyas edecek, ölçecek âlet. Ölçü âleti. Uzunluk ölçüsü.

Milel-i Mazlume: Zulme uğramış milletler. Mazlumî milletler.

Millet-i Sâire: Başka diğer miletler.

Millet: (13, 234) Aslında Allah tarafından teşrî edilen dine millet denmiş ise de sonradan insanların benimsedikleri dinlerin hepsine millet denmiştir.

Mîna: Hacc menasikinin bir kısmının icra edildiği bir mahal adı.

Minel Vücuh: İhtimallerden biridir.

Mine's-Sünneti keza: Âlimlerin ekserisine göre sahâbe ve Tabiun'un dilinde bu söze haberin merfu olduğuna delalet eder.

Minsaha: (16, 36) İğne demetir, iplik demek olan nisah'tan gelir.

Minval: Hat-ı hareket. Davranış. Usûl. Yol. Fayda. Üslub.

Mi'rac Gecesi: Resulullah'ın (s.a.v.) huzuru İlâhî'de yükselmesi.

Mî'raz: (9, 529) Bir ucunda kesici bir demir bulunan bir sopa.

Misâfir: (10, 13) Yolcu.

Mîsâk: Anlaşma. Sözleşme. Yeminleşme. Verilen söz.

Mîsâk-ı Evvel: insanları yarattığı zaman Cenab-ı Hakk'ın elestü bi rabbiküm. ben sizin Rabbiniz değil miyim? diye sorarak, onlardan aldığı mîsak.

Mîsk: (9, 350; 7, 31) Birnevi geyikten elde edilen bir koku.

Mîskal: Yirmi dört kıratlık (4,5 gr. kadar) bir ağırlık ölçüsü.

Miskîn: (6, 485; 13, 404) Fakir demek ise de daha ziyade dilenmek zorunda kalan fakire miskin denmiştir.

Misl: Benzer. Eş.

Misliyât: Benzeri, misli olanlar.

Misyon: Bir vazife ile bir yere gönderilen hey'et. Bir şahsa veya hey'ete verilen vazife.

Mişrat: (11, 45) Kan almada kullanılan yarma aletinin adı.

Miyâr: Ölçü. Bir şeyin kıymet ve vasfını gösterir olan.

Mîzaç: Huy, tabiat, fıtrat, bünye.

Mîzâhî: Mîzahlı, eğlenceli.

Mîzan: 1- Terazi, ölçü, tartı. Akıl idrak, Muhakeme. 2- Mahşerde herkesin amellerini tartmaya mahsus bir adalet ölçüsü olup hakiki mahiyeti ancak ahirette bilinecektir.

Mîzan: Ta'dil tabiridir. Zabtı, ezberlemesi kuvvetli râvi için kullanılır.

Muâhid: (1, 184) Müslümanlarla yaptığı anlaşma gereği İslam'da bulunan gayr-ı müslim.

Mu'addel: Tadîl edilmiş. Eski hâli değiştirilmiş.

Mu'addıl: Lügatte tadil eden, düzelten. Istılahta bir râvinin adalet ve zabt sahibi olduğunu söyleyen tevsik eden kimse.

Muâdil: Müsâvi. Denk.

Muâf: Affolunmuş. İstisnâ edilmiş. Ayrı tutulmuş. Bağışlanmış. Serbest.

Muâhat: (1, 215) Resululah'ın Muhacirlerle Ensar arasında uyguladığı kardeşleme.

Muahed: (6, 147) Anlaşma gereği. Daru'l-İslam'da yaşayan gayr-ı müslim, zımmî de denir.

Muâhede: Karşılıklı yeminleşme, anlaşma. Devletler arasında antlaşma.

Muâheze: Muâheze olunan. Tenkid edilen, çekiştirilen.

Muahhar: Sonraya bırakılmış. Te'hir edilmiş. Geriye bırakılmış. Sonradan.

El-Muahhir: (5, 545) Allah'ın isimlerindendir. Eşyayı yerlerine te'hir eden demektir.

Muâhid: Akidleşme (antlaşma) yapanlardan her biri. Yeminli ve anlaşmalı olanlardan her biri.

Muallâ: Yüksek, yüce, âlî.

Muallak İcazet: Bknz. İcazet-i Muallaka.

Muallem: Ta'lim görmüş, Ta'limli, yetiştirilmiş (köpek).

Muallil: Lügat olarak illetli kılan. Istılahta hadislerin illetli olduğunu söyleyen hadiste illet tesbit eden.

Muammer: Lügatte uzun ömürlü. Istılahta ömrü uzun olan râviler ve bilhassa sahâbe için kullanılır. Cemi Muammerûn'dur. Yaşı yüze yaklaşan ve yüzü geçenlere denir.

Mu'an'ın: Hadîsi mu'an'an şeklinde rivayet eden.

Muârız: Bir şeyden yan çizen. Karşı gelen.

Muarras: (13, 16) Konaklama yeri, Resulullah'ın Zülhuleyfe'de konakladığı yer.

Muâsara: İki râvinin aynı devirde yaşamaları hali. Bunlar birbirlerinden hadis almış olabilirler.

Muâsır: Aynı asırda yaşayanlardan her biri. Hem asır olan. Aynı devirde yaşayan.

Muâşere: Beraber yaşama, birbiriyle geçinme.

Muattal: Tatil edilmiş. Kullanılmaz olmuş. Azarlanmış.

Muattıla: Allah'ı isim ve sıfatları nefyeden sapık mezhepe mensup.

Muâveme: (1, 461) Bikaç yılı içine alan bir satış.

Muavvizateyn: Kur'an-ı Kerim'in son iki suresi. En meşhur dersi verdiği ve her çeşit şerli işlerden Allah'a sığınmayı tavsiye ve emrettiği için bu isim verilmiştir.

Muâyene: (13, 91) Ölüm halinde bazı gaybî hakikatleri görme.

Muazzeb: Eziyet çeken, azab içinde bulunan. Sıkıntıda kalan.

Mubâşeret: (9, 93; 10, 349) Bir işe başlamak. Karşılaşmak. Başlamak ve devam etmek. Temas etmek. İnsanın derisinin başkasının derisine dokunması.

Mübâşeret-i Fahişe: Cimanın kastedildiği münâsebet.

Mübeyyen Cerh: Bknz: Cerh-i Mübeyyen.

Mübtıl: İbtal edici, hükümden kaldırıcı.

Mûcib: 1-Taaccübe hayrete düşüren. 2-İcabeden, lazım gelen.

Mûcib-i İstikrah: Nefrete, sevmemeye sebep olan.

Mucib-i Mes'uliyet: Sorumluluk gerektiren.

El-Mucîbu: (5, 544) Cenab-ı Hakk'ın isimlerindendir, Kullarının duasını ka-ul eden demektir.

Mu'cize: (7, 187) İnsanların yapmasında âciz kaldıkları ve ancak Allah ta-afından peygamberlere nasib olan, fevkâlade hadiseler.

Mûda: Kendisine bir şey emanet olarak verilmiş, emaneti tutan kimse.

Mudârebe: (14, 17) Bir taraftan sermaye, diğer taraftan sa'y ve amel çalışma) olmak üzere akdedilen bir nevi ticarî şirket.

Mudârib: Mudârebe şirketinde sermayeyi kullanıp, ticâret etmek üzere alışan.

Mudhike: Güldürücü, güldüren, maskaralık ederek halkı güldüren.

Mu'dıl: Müşkil gibi, sened ve metninde anlaşılmasında zorluk bulunan ha-is'e denir.

Mûdi: Emanet bırakan kimse.

Mufassal Sureler: (2, 39; 4, 493) Besmeleerle sık sık kesilen kısa surelere ıufassal sureler denir. Kâf Suresi'nde Nâs Suresi'ne kadar (50, 114) olan ureler mufassal surelerdir.

Mugolata: Karşısındakini yanıltmak için söz söylemek. Doğruya benzer anlış sözler. Safsata. Demagoji.

Mugaffel: Çok hata yapan râvi, hadisi alınmaz.

Muğârib: (16, 418) Cinin iştirak ettiği kimse.

Muğıl: (15, 509) Hamile kadını emen çocuğa denir.

Muhâberat: Haberleşmeler. Haberleşme daireleri.

Muharebe: (1, 461) Ziraî ortaklığın bir nevi.

Muhaceret: Göçmen Ailece yerleşmek üzere başka yerlere göç etme.

Muhacir: Lügatta yerleşmek üzere bir başka yere giden, ıstılahta Mekke' en Habeşistan'a veya Medine'ye hicret eden. Mutlak kullanılınca Mekke'ye hi-ret edenler anlaşılır.

Muhacir-i Evvel: Bazılarına göre iki kıbleye namaz kılanlar, bazıları da ey'atu'r-Rıdvan'a katılanlara denmiştir. Mekke Fethi'nden önce hicret eden ahabeler diyen de var. Kur'an'da övülen zümre olduğu için üzerinde durul-nuştur.

Muhacirun: 1- Göç edenler. Hicret edenler. 2- İslam'ın ilk devrelerinde Mekke'den Medine'ye hicret eden sahâbeler.

Muhâdâra: (1, 462) Hurmanın ağaçta iken, alaca düşmeden satılması.

Muhadram: (1, 288; 16, 498) Resulullah'ın sağlığında Müslüman olduğu halde Resulullah'ı görmemiş bulunan kimse.

Muhadrim: Muhadram demektir.

Muhafaza-i Hayat: Hayatın korunması.

Muhakkik: Hakikatı araştırıp bulan. İç yüzünü inceleyerek vakıf olan. Hakikatlara vakıf olan ve ehl-i tahkik olan büyük İslam alimi.

Muhakkîkin-i Asfiya: Asfiya umumiyetle ilim sahibi veli demektir. Asfiyanın muhakkiki araştırıcı, hakkı kaynaklarından tahkik edenleri ifade eder.

Muhal: İmkansız, vukuu mümkün olmayan. Batıl boş söz. Hurafe olan nazariye.

Muhâla'a: (Hul veya Hal de denir): (5, 475; 11, 348, 17, 233) Bir boşanma çeşididir. Geçimsizlik. tatsızlık gibi bir sebee binaen karı ve kocanın karşılıklı olarak anlaşıp mutabakat sağladıktan sonra yaptıkları boşanmaya denir.

Muhalefet: Ravinin, başka râvilere muhalif rivayette bulunması demektir. Senette de olabilir, metin de de. Muhalefet raviyi cerh eden hadisi, zayıflatan sebeplerden biridir. Ancak zayıfa sîkaya evsak'a yapılan muhalefet veya zayıfın, sîkanın evsak'ın muhalefeti değerlendirmede farklıdır. Bu sebeple muhalefet taşıyan hadisler farklı isimler taşır: Şazz, münker, mahfuz merdud gibi.

Muhâlefetu'n-Li'l-Havadis: (9, 547) Allah'ın selbî isimlerindendir, hiçbir mahluka benzemediğini ifade eder.

Muhalleb: (17, 262) Sütü memede hapsedilmiş hayvan.

Muhalled: Ebedî. Dâimî. Bâkî. Sürekli olarak kalan. Klasik eserlere de muhalled denmiştir.

Muhallef: Geride kalan. Bir ölünün bıraktığı mal, tereke.

Muhallef: (6, 142) On yaşına girmiş deve.

Muhâlünaleyh: Havaleyi ödeyecek kimse. Üzerine havale yapılan şahıs.

Muhânet: Denî, alçak.

Muhannes: (6, 547; 9, 480) Kadınlaşmış erkek. Alçak tabiatlı. Korkak. Namerd. Kalleş.

Muhaccel: (7, 159) Üç veya dört veya arka ayaklarında seki (beyazlık) olan at.

Muharrec: müstahrec manasına kullanılır.

Muhârib (eşkıya): (5, 150) Yol keserek müslümanın malına ve canına kasteden eşkıyaya muhârib denmiştir.

Muharremât: haramlar. Haram edilen şeler.

Muharric: Bir hadisi senetli veya senetsiz kitabında (ilk önce) nakleden kimse.

Bir hadisin veya belli bir itaptaki hadislerin, daha önce yazılmış kaynak kitaplarındaki yerlerini bulup gösteren (tahric yapan) kimse. Hadîsi senetsiz nakleden kimse.

Muharrîk: Harekete geçiren. Hareket veren. Tahrîk eden. Teşvik eden, ayaklandıran.

Muhâsama: Bak: Hasm.

Muhâsib: Hesab eden. Hesap işiyle uğraşan.

Muhassis: Tahsis eden. Has kılan. Husûsîleştiren.

Muharref: Tahrif edilmiş. Değiştirilmiş.

Muhâtara: Tehlike. Korkulacak hale tutulmak. Zarar. Ziyan. Tehlike ve zarar ihtimali olan.

Muhâvele: (6, 127) bir şeyi hile ile taleb etmek demektir.

Muhâvere: Konuşma, görüşerek konuşma.

Muhavvel: Havale edilmiş. Ismarlanmış. Tebdil ve tağyir edilmiş. Bırakılmış.

Muhayyel: Tahayyül edilmiş. Hayal olarak düşünülmüş. Zihinde tasarlanmış.

Muhayyer: Seçilmesi serbest olan.

Muhâfaza: Mukabil, karşı bulunan, hızada bulunan.

Muhbir: Haber veren. Jurnalci.

El-Müheymin: (5, 542) Allah'ın isimlerindendir, Şahid olan, görüp gözeten manasına gelir.

Muhîl: 1- İhale eden. Havale eden. 2- Borcunu ödemesi için başkasına havale eden kimse.

Muhikk: 1- Hakkı yerine getiren. Doğrudan ayrılmayan. 2- Haklı, doğru.

Muhkemât-ı Kur'aniye: Kur'an-ı Kerim'in tevile hacet bırakmayan sarih âyetleri.

Muhkem Âyetler: Bak: Muhakemât-ı Kur'aniye.

Muhlis: Halis olan. İhlası kazanmak için gayret gösteren. Samîmî ve itikadı doğru olan.

Muhric: Bir hadisi kitabında nakleden.

Muhsan: (5, 160) Âkil, baliğ, hür, müslim, afif olan erkektir. Bu evsafı olan kadına da muhsana denir. Mezkur vasıfları taşıyan erkek ve kadın evlendikten sonra zina aparsa recm edilmeye müstehak olurlar.

El-Muhsî: (5, 544) Allah'ın isimlerindendir, İlmiyle her şeyi sayan demektir.

Muhsîn: 1- ihsan eden, iyilik eden. Kerîm, cömert. 2- Allah'ı (c.c.) görür gibi O'na ibadet eden.

Muhtâc-i Tafsil: Açıklamaya muhtaç olan (söz vs.)

Muhtâl: (16, 368) Makam talib eden mütekebbir kişi.

Muhallil: (15, 517) Boşanan kadını hulle yoluyla kocasına helal kılan kimse.

Muhtar (Kavl): "Muhtar" seçilmiş demektir. Muhtar kavl (görüş), fıkıhta ihtilaf edilen mes'elelerde, mezhep alimlerinin çoğunluğunca amelde esas olmak üzere, tercih edilen görüşü ifade eder.

Muhteccün bih: Kendisiyle ihticac edilen, rivayet ettiği hadisin hükmüyle amel edilen ravi.

Muhtekir: İhtikar yapan. İhtiyaç mallarını ıymeti artsın da satayım diye saklayan.

Muhtelak: Mevzu, masnu ve uydurma (hadis).

Muhtelefu'l-Hadis: Muhtelifu'l-Hadis manasında kullanılır.

Muhtelis: (5, 219) El çabukluğu ile bir malı kapıp kaçıran.

Muhtesib: Belediye işlerine bakan memur. kanundan ziyade idârî ve örfî işler için karar veren zabıta.

Muhyî: Maddî, manevî hayat veren. Dirilten. Canlandıran. Can ve ruh veren manalarında olup Cenab-ı Hakk'ın (c.c.) bir ismidir.

Muhziye: Utandırıcı, mahcup edici.

El-Mu'îdu: Allah'ın isimlerindendir, mahlukatı, hayattan ölüme götüren, ölümden de hayata döndüren demektir.

Muîn: Yardımcı, muavin. İane eden.

Mukabele-i bil Misl: Mukabele, karşılık karşılamak demektir. Karşılaştığı aynı muameleyi sahibine iade etmek.

Mukaddem: Zaman ve imkân cihetiyle daha evvel olan.

Mukaddemât: Başlangıçlar. Mebde'ler. İleride bulunanlar.

Mukedderât-ı Hayatiyye: Hayatta başa gelenler.

Mukadderât-ı Kâinat: Kâinatın bağlı olduğu kanunlar, kainatın başına gelecek hadiseler.

Mukaddes: Takdîs edilmiş olan. Temiz ve pâk: Noksan ve kusurdan müberra ve uzak olan.

El-Mukaddim: (5, 545) Allah'ın isimlerindendir, eşyayı takdim edip yerli yerine koyan demektir.

Mukallid: Benzemeye veya benzetmeye çalışan. Takîd eden. Bir şeyi boynuna takan, asan, kuşatan.

Muk'iyy: (10, 412) Kollarını yere dayayıp bacaklarını dikerek oturmak.

Mukârenet: Yakınlık. Bitişmek, birleşmek. Uygunluk. Bir yere gelmek.

Mukaribu'l-Hadîs: Rivâyeti sıhhate yakın, orta halli hadis rivayet eden râvi. Rivayet itibara elverişlidir.

Mukâarin: Bitişik, yakınlık, beraberlik arz eden.

Mukarreb: Yakınlaşmış. Büyük zat veya padişah gibi kimselere hizmetle yakınlaşmış olan.

Mukarreb Melek: İsrafil, Cebrail, Azrail (a.s.) gibi. Büyük meleklerden her biri.

Mukarrebûn: Büyük meleklerden bir zümre. Takva ve ubudiyet ile evliya derecesine gelmiş, Cenab-ı Hakk'ın indinde çok kıymetli ve mübarek büyük zatlar. Yakınlaşmış olanlar.

Mukarrunbih: Mıkırrın (ikrar edenin) ikrar ettiği haktır.

Mukarrunleh: Kendisine ait bulunan bir hak, başkası tarafından itiraf olunan hakiki veya manevi şahıstır.

Mukâta'a: (6, 413-414) Peşin alınan para manasınadır.

Mukatele: Birbirini vurmak, öldürmek, vuruşmak, kavga.

Mûkâvim: Sağlam. Dayanıklı, Mukavemet eden. Direnen. Karşı duran.

Mukavvim mal: Şer'an alım-satıma elverişli, ticaret metaı olması caiz olan mala denir.

Mukayyed: Kayıdlı. Serbest olmayan. Sınırlı. Bağlı. Deftere gçmiş.

Kaydedilmiş olan. El veya ayağında zincir, kelepçe bulunan. Mevkut olan.

Mukil: Istılahta az sayıda hadis rivayet edene denirse de müksir'in zıddı olarak binden az hadîs rivayet eden sahâbeye denir. Meçhul manasına, kendisinden bir kişinin hadis rivayet ettiği kimseye de mukill denir.

Mukırr: Başkasına ait olup kendisinin alakadar bulunduğu bir hakkı haber veren kimse, ikrar eden demektir.

Mukîm: 1- İkamet eden. Ayakta duran. Okuyan. Bir memlekette devamlı duran. 2- Vatanında veya vatanı sayılan bir yerde onbeş günden fazla kalan kimse.

El-Mukîtu: (5, 544) Allah'ın isimlerindendir, Muktedir, mahlukata gıdalarını veren manalarına gelir.

Muknî: İkna eden.

Müksirûn: Rivâyet ettiği hadislerin miktarı bini aşan sahâbelere denmiştir.

Mukri: Kıraat eden, okuyan.

el-Muksit: (5, 546) Allah'ın isimlerindendir. Hükmünde âdildir demektir.

El-Muktedir: (5, 545) Lügatte güçlü, kuvvetli, iktidar sahibi gibi manalara gelir. Allah'ın isimlerinden biri olarak Cenab-ı Hakk'ın Kâdir'den daha öte bir güçlülükte olduğunu ifade eder.

Muktetelîn: (13, 555) maktul taraf kısas taleb eder, kâtil taraf bun yanaşmayıp savaşırsa maktul tarafa muktetelîn denir.

Munfaıl: Senedinden iki veya daha fazla râvi düşürülmüş hadis, mu'alel gibi.

Mûnis: Herkesle görüşen, kanı sıcak.

Munkarız: Tükenip bitmiş. Arkası kesilmiş.

Munkatıu't-Tevatür: Senedin bir yerinde râvi sayısının azlığı sebebiyl mütevatır olma vasfını kaybeden hadis.

Murâfaa: Karşılıklı hak iddia ederek konuşmak. Yüzleşerek muhakem olunmak.

Murahhas: İzinli. Bir devlet veya kurul adına bir işi sonuca ulaştırmak içi gönderilen.

Murakabe: Kontrol etme. İnceleyip vaziyeti anlamak. Hıfz etmek. Bek leme.

Murâkıb: koruyucu -Allah'a bağlanmış- Denetçi.

Murâtıb: Bağlanmış bağlı- ilgisi olan.

Murdi'a: Sütanne.

Mûris: Veraset mal bırakan.

Mûsab: Sevab kazanmış. İsabet almış.

Musaheret: Evlenmeyle meydana gelen akrabalık.

Musahhar: Fetih ve teshir olunmuş zapdedilmiş, emre amade kılınmış.

Musahhif: 1- Rivayetinde tashih yapanın kimse. 2- Hocadan değil d doğrudan kitaplardan alıp (ekseriye hatalı) rivayette bulunan râvi.

Musâlaha: Barışma. Güvenlik.

Mûsaleh: Bir şeyhin hadis kitabını vasiyyet ettiği kimse.

Musalla: Namaz kılmaya mahsus açık yer. Camilerde cenazeleri koyu önünde namaz kılınacak yer.

Musallat: Üzerine düşüp rahat bırakmayan.

Musalli: Namaz kılan.

Musâllîn: Namazlarını kılanlar.

Musannaf: Tıpkı sünenlerde olduğu gibi, hadisleri fıkhî bablarına göre tan zim eden eserler. Bunlar sünenden farklı olarak, camilerde olduğu gibi fıkh girmeyen ziyade onulara da yer verirler.

Musannıf: Tasnif eden, yazan.

Musarrât: (1, 482; 10, 465) Memesindeki süt sağılmayıp birkaç gün bekle tilen sağmal hayvan.

el-Musaavir: (5, 543) Lügatte tasvir eden. Ressam manasına gelir. Allah'ın ismi olarak Cenab-ı Hakk'ın mahlukatı farklı suretlerde yaratmasını ifade eder.

Mushaf: Sahife halinde yazılmış şey, Kur'an.

Musır: (6, 115) Direnen, vazgeçmeyen, sözünden dönmeyen.

Mûsi: Hadîs kitabını bir kimseye vasiyyet eden şeyh.

Musib: İsabet eden, yanılmayan.

Mustaz'âf: (2, 300) Sahipsiz ve zayıf kimse.

Muştulamak: Müjdelemek.

Mut'a: (4, 330; 9, 441) Hac'da temettüde bulunmak.

Mutâbakat: Uygunluk. Birbirini tutar olma. Uyuşma.

Mûtad: Alışılmış, adet olmuş, Her vakit yapılan şey.

Mutahhar: Temizlenmiş, Temiz, mübarek.

Mutasavvife: Mutasavvıflar, sofular.

Mutavassıt: Araya giren.

Mutazammın: İçine alan, kapsayan, kefil olma.

Mutazzarrır: Zarar gören.

Muteber: İtibarı olan.

Mu'tedde: İddet bekleyen kadına denir. Bak: İddet.

Mûtedil: Orta halde bulunan, itidalli olan, yavaş.

Mu'tekif: Bir tapınak veya türbe yanına çekilip ibadetle uğraşan.

Mûtemed: Güvenilen kimse.

Mutezile: Ehl-i Sünnet dışında kalan mezheplerden biridir. Hayır ve şer meselesinde aklın hükmünü esas alır. Akl'ı tenzih için kul fiilinin hâlıkıdır, görüşünü ileri sürer. Büyük günah işleyenlerin cennet-cehennem ortasında bir yerde olacaklarını iddia eder.

Mûti': İtaat eden.

Muti: Veren.

Mu'tik: Köle azad eden.

Mut'im: taamı veren.

Mutkın: Lügatte: İşinde titiz sağlam demektir. Istılahta: Hadis tahammül ve edasına titiz davranan sîka ravi.

Mutlak: Kayıtsız şartsız. Salıverilmiş, başıboş. Salt. Saltlık.

Mutlak Müçtehid: Herhangi bir mezhebe bağlı olmayan müçtehid.

Mutlakı Mukayyede Hamli: Hadiste gelen mutlak beyanlar, aynı konuda gelen mukayyed hadisle de hamledilir, bu mutlaktan maksadın muayyedeki olduğu söylenir.

Mutmain: Tatmin olmuş, Şüphelerden arınmış.

Muttaki: Günah ve haramdan sakınan.

Muttalî: Bir işten haberli, bilgili.

Muttarıd: Sıralı düzgün bir şekilde giden.

Muttasıf: Bir sıfatla vasıflanmış.

Muvâcehe: Yüzleşme, yüzyüze gelme, yüze karşı, karış yön.

Muvâfık: uygun, uyar, taraflı.

Muvahhid: Allah'ın birliğine inanan.

Muvâkaa: Kadına cinsî temasta bulunma.

Muzaffer: Düşman yenen, galebe çalan.

Muvazene: İki şey ağırlıkta denk olma. Ölçü, kıyas.

Muvazi: Biri, öbürünün karşısında olarak birbirine yaklaşıp uaklaşmadan uzanan, paralel.

Muvazzaf: Bir iş görmekle vazifeli; maaş ve tayini olan ilk askerlik kademesi.

Muzâaf: İki kat.

Muza'af: Bazı muhaddislerce zayıf addedilmiş demektir. Böylesi bir hadisi bazılarının da sahih addettiği açıktır.

Muzdar: Zorda kalmış, mecbur olmuş.

Muzır: Zararlı, zararı dokunan.

Muzlim: Çoğu meçhul olan ravilerden meydana gelen senede denir.

Mübahale: (16, 432) İki tarafın: "Kim haksızsa Allah'ın laneti onun üzerine olsun." diye lanetleşmeleri.

Mübâhase: Bir iş hakında iki kişi arasında olunan söz. Bir iş hakkında görüşme iddialı konuşma.

Mübalağa: Bir işte çok ileri varma çok aşırı. Küçük bir şeyi büyük gösterme.

Mübareze: İki düşman taraftan birer kişinin çekişmeye tutuşmaları. Teke tek vuruşma.

Mübaşeret: (9, 93) Bak: Mübâşeret.

Mübâyaa: (1, 112) Satın alma.

El-Mübdi'u: (5, 545) Allah'ın isimlerindendir. Eşyayı yoktan ilk defa var eden demektir.

Müberra: Açığa çıkmış, aklanmış.

Mübezzir: Yerli yersiz harcayan, çok israf eden.

Mübhem: Lügatte kapalı, karanlık; ıstılahta isim, künye, lakab gibi, şahsı belirtici bir tesmiye kullanmadan "recülün", "şeyhun", "imreetün", "fülanun" gibi bir tabirle zikri geçen râvi. Bu senedin başında ise ta'lik esnasında ise inkıta'dır. Ancak, aynı had'in başka tariklerinde bu mübhem şahıs ismen zikredilebilir.

Mübhem Cerh: Bak: Cerh-i Mübhem.

Mübhemât: Mübhem râviler hakkında yazılan kitapların müşterek ismi.

Mübhemu't-Ta'dil: İsmini vermeden "bana, sîka rivayet etti, âdil rivayet etti" gibi bir tabirle yapılan ta'dildir. Ekseriyetle makbul sayılmıştır.

Mübir: (13, 319) Zâlim.

Mübtedi: Sünnete aykırı davranışı olan kimse. Bknz: Ehl-i Bid'a.

Mübteli: Yutan, yiyip sindiren.

Mübtezel: Hor kullanan, değersiz. Bol ve ucuz.

Mücahir: (12, 126) Suçu alenen işleyen, hayasız fâsık.

Mücâmaat (Birleşme): (5, 160) Cinsî temas.

Mücalese: Birlikte oturma.

Mücâmaat: Cima etme.

Mücaz: Caiz görülmüş. Kendine izin verilmiş.

Mücaz Bih: Rivayet edilmesine izin verilen hadîs.

Mücaz Leh: Hocasından rivayet izni olan talebe.

Mücazefe: Mübalağalı, boş sözler, alış-verişte tartmadan kararlamayla miktar tayin etme, götürü satma.

Mücbir: Zorlayan. Zorla iş yaptıran.

Müceddid: Yenileyen, yeni bir şekil veren.

Mücella: Cilâlanmış, parlak.

Mücereb: Denenmiş.

Mücerred: Çıplak, soyulmuş. Tek, yalnız. Karışık olmayan. Cismi olmayan.

Mücessem: Cismi olan. Uzunluğu kalınlığı olan cisim.

Mücesseme: (6, 237) Atışlarda hedef kılınan hayvan.

Mücevved: Ceyyid'den gelir, makbul kelimesi gibi sahih ve hasen her ikisi için de kullanılan bir tabirdir. Bazan da tedlisin bir çeşidini ifade etmek için kullanılmıştır. Şöyle ki: Sîka râvilerden müteşekkil bir senedde yer alan tek kayıtlı atlanarak bütün ravileri sîka gösteren rivayet. Buna tedlisu't-tavsiye denir.

Mücmel: Delâlet ettiği mana izaha muhtaç söz kısa ve öz olarak anlatılmış (fikir).

Mücme'un Ala Da'fihi: Şiddetli cerh'i ifade eden tabirlerdendir, terki ifade eder.

Mücrim: Suçlu.

Müctehid: Kur'an âyetiyle, Peygamber sözleri olan hadislerden hüküm çıkarmak kudretinde olan bilgin.

Müctenip: Çekinen, uzak duran.

Müdâbere: (4, 547) Kulağının arka kısmından esip, kesilen kısmı sallanmaya bırakılan hayvan.

Müdahene: Dalkavukluk.

Müdakkik: Dakik, zamanında iş yapan.

Müdâra: Yüze gülme, yalandan dostluk gösterme.

Müdâretu'n-Nâs: (16, 41) İnsanlara iyi davranan, insanlarla iyi geçinme.

Müdâvemet: Bir işe aralısız, sürekli çalışma.

Müdâvim: Bir işe aralıksız çalışan. Bir yere hep giden gelen.

Müdd: (6, 423) Bir sa'ın dörtte biri miktarına hacim ölçüsü.

Müdebbir: (4, 140; 11, 317-333; 13, 500; 17, 321) Efendinin: "ben ölünce hür olacak" dediği köle. Bu artık satılmaz.

Müdebbir: Tedbirci.

Müdellel: Delil ile isbatlanmış.

Müdelles Anh: Müdelles hadistî atlanmış olan ravi.

Müdellis: Hadiste tedlis yapan, hadîsin kusurunu gizleyerek rivâyet eden.

Müdevvin: Toplayıp bir araya getiren kitap haline koyan.

Müdric: Hadîse aslında olmayan bir şey ilave etmiş bulunan ravi.

Müdür: şehirler, Medineler.

Müdy: (13, 254) Suriye'de kullanılan bir ölçek adıdır. 45 rıtl hacmindedir.

Müebbed: Sonsuz, ebedi.

Müeddî: Çıkaran, sebep olan.

Müeddib: Bilgi ve terbiye veren.

Müekked Sünnet: Resulullah'ın üzerinde ısrarla durduğu sünnet.

Müellef: Bir yere getirilmiş. Yazılmış, toplanmış.

Müellefe-i Kulub: Müslüman olmalarını sağlamak, zararlarını önlemek için bir kısım maddî imkanlar sağlayarak kalpleri kazanılan kimseler.

Müenen: Mü'en'en manasında kullanılır.

Müessir: Etki yapan, iz bırakan. Hükmünü yürüten. Dokunaklı. Eser sahibi.

Müesseriyet: Tesirlilik, etkin olma.

Müevvel: Görünür anlamında başa bir anlamla açıklanmış.

Müeyyed min İndillah: Alah'ın teyidine mazhar olmuş.

Müeyyide: Kanun ve ahlak emirlerini yerine getirici kuvvet, itaatsizliğin cezası.

Mütârâkat-ı Nebi: Resulullah'ın ayrılması.

Müfesser: Tefsir edilmiş, açıklanmış.

Müesser cerhi: Bknz. Cerh-i müfesser.

Müfessir: Açılayan, tefsir eden.

Müfetten: (11, 288) Allah tarafından günahla imtihan edilen: Tekrar tekrar günah işleyip arkasında tevbe eden.

Müfred: Tek. Basit.

Müfrit: Haddini aşan, mübalağalı.

Müfte'al: Mevzu hadis.

Müftera: Mevzu hadis.

Müfteri: İftira eden.

Müfterik: Bknz. Müttefik ve Müfterik.

Müheyya: Hazırlanmış, emre âmade.

Müheyyic: Heyecan uyandıran.

Mühlet: Vakit verme.

Mühmel: İsim, künye, lakab ve nisbeti başkasına benzediği halde, ayırdedici bir vasıf eklenmemiş bulunan ravi. Keza, başka harflere benzerlik arz ettiği halde nokta taşımamakla ayrılan harfe de mühmel denir, mücmel'in zıddı.

Mükâfaaten: Ödüllendirme olarak.

Mükâfât-ı Muaccele: Peşin mükâfaat.

Makâteb: (6, 92-147-413; 11, 335) Hürriyetine kavuşmak için efendisiyle anlaşma yapan köle.

Mükâtebe: (11, 335) Birçok manada kullanılan bir kelimedir: 1- Yazışma, mektuplaşma. 2- Kölenin, hürriyetine kavuşmak için efendisiyle anlaşması. 3- Hadîs ıstılahi olarak, bir şeyhin rivayet hakkına sahip olduğu hadislerin tamamını veya bir kısmını yazıp bir başkasına rivayet etmek üzere göndermesi. Bu tahammül yolarından biridir.

Mükâtib: Bak: Mükâtebe.

Mükadder: Kederli, üzüntülü. Bulanık.

Mükeffir: Tekfir eden.

Mükellef: Bir işi yapmaya mecbur olan, sorumlu.

Mükeyyifât: Keyif veren şeyler. Sarhoşluk veren şeyler.

Mükreh: (11, 179) Bir işi kerhen yapmaya zorlanan, mecbur edilen.

Müksir: Çok rivayette bulunan. Sahabeye müksir denmesi için 1000'den fazla rivayeti olmalıdır.

Müsirun: Çok hadis rivayet edenler demektir. Bu tabirle Sahâbeden yedi kişi kastedilir. Zira bunların rivayetleri binden fazladır. Ebu Hüreyre 5374, Abdullah İbnu Ömer 2930, Enes İbnu Mâlik 2286, Hz. Ayşe 2210, Abdullah İbnu Abbas 1660, Cabir İbnu Abdillah 1540, Ebu Said el-Hudrî 1170 hadis.

Mükteseb: Lügat olarak bir yerden çalınan kesbedilen şey demektir. Istılahta birinci nesilde (sahâbe) haber-i vahid iken sonraki nesillerde (Tabiin ve Etbauttabiin'de) mütevatir derecesine ulaşan bir hadisle şafiîlerin verdiği isim elde edilen ilme "yakîn" diyemeyen Şafiiler mükteseb demiştir.

Müktesebat: Elde edilmiş olanlar. Çalışmakla kazanılmış olanlar.

Mülâabe: Oynaşıp eğlenme. Oynaşma.

Mülâ'ane: (17, 235) Birbirine beddua etme. Lanetleşme.

Mülâhaza: Mütâlaa. Dikkatle bakmak. İyice düşünüp bir işin hakiatını tedkik etmek. Tefekkür, düşünme.

Mülamese: (1, 462, 499) Satışta mala elin değmesiyle satış akdinin kesinleşmesi.

Mülâtefe: Lâtîfeleşmek. Birbirine iltifak etmek.

Mülâyemet: Yumuşaklık.

Mülâyim: Yumuşak huylu.

Mülâzemet: Devamlı bir işle meşguliyet. Bir işe sımsıkı bağlılık.

Mülazim: 1- Bir kimseye bağlı gibi olan. 2- Medrese tahsilini bitirip icâzet alan. 3- Yüzbaşıdan aşağı rütbelerin derecesi.

Mülevves: Kirli, Bulaşık. Pis. Bulaştırılmış.

Mülga: İlga edilmiş. aldırılmış. Metruk ve Lağvedilmiş şey.

Mülhak: İlhak olunmuş. Sonradan katılmış, zam ve ilave olunmuş, eklenmiş.

Mülhemûn: İlhama mazhar olanlar.

Mülhid: Dinden çıkan, dinsiz, kâfir, imansız. Haşir ve ahirete inanmayan.

Mültefit: İltifat eden, iyi muamele edip, dostluk gösteren.

Mültekıt: Yola, sahraya veya camiye terk edilmiş (sahipsiz) çocuğu veya (herhangi bir yitik eşyayı) bulup alan kimseye denir.

Mültezem: (4, 372) Ka'be'de rükn ile kapı arasındadır, burada dua edilir.

Mültezim: Bir şeyi kendine lazım eden. Üzerine alan, derihte eden.

Mümânaat: Mânî olmak. Set çekme. Muhalefet. Önleme.

Mümârese: Çalışarak maheret azanış, üstadlık etmek.

Mümaselet: Benzeyiş, müsabih olmak, şekilce suretçe birbirine benzeyiş.

Mümâsil: Benzeyen.

Mümeyyiz: Temiz eden ayıran, hadis ıstılah olarak söyleneni tam olarak anlayıp doğru cevap verebilen ocuk mümeyyizdir.

Mümilat: (16, 423) Başkasını baştan çıkaran, salınarak yürüyen kadın.

El-Mü'min: (5. 542) Cenab-ı Hakk'ın isimlerinden olup. "Kullarına va'dinde sadık" demektir. Ayrıca, Allah'a ve emirlerine iman edip, uyana da mü'min denir.

Mümît: Öldüren, öldürücü, imate eden. Helak eden.

Mümmli: Hadis yazdıran hoca.

Mümtaz: Diğerlerinden ayrılmış, üstün, seçkin. Ayrı tutulan.

Mümteni: İmkansız, muhal, mümkün olmayan.

Münâbeze: (1, 499-500) Satıcının müşteriye: "Bu elbiseyi sana atarsam satı tamam" demesi.

Münacaat: Allah'a (c.c.) yalvarmak. Dua. Yalvarmak için yazılan dua veya manzume.

Münâdî: Nidâ eden. Çağıran, müezzin.

Münâfat: Birbirinin aksine birbirine aykırı olmak, muhalefet.

Münafık: İki yüzlü, araya nifak sokan. Görünüşte müslüman olup haikatte kâfir olan.

Münâfi: Zıt, uymaz, aksi , aykırı, mugayyir ve muhalif olan.

Münâkale: Taşımak, ulaştırmak.

Mün'akid: Bağlanmış, düğümlenmiş. Teşkil olunmuş. Resmen iki taraf arasındakabul olunmuş.

Münâsebet-i Cinsiyye: Cinsî münasebet.

Münavebe: Nöbetle iş görmek.

Münavele Makrun Bi'l-İcaze: Şeyhin hadis kitabını talebesinin eline verirken, rivayetine izninin bildirilmesi. İzinli münavele.

Münâvele Mücerrede: Şeyhin, hadis kitabını talebeye verirken, rivayeti için izin verip vermediğini bildirmesi.

Münâzara: Karşılıklı konuşmak. İlmî ve kaideye uygun olarak yapılan münakaşa, mübahese.

Münâzır: Münâzara ve münakaşa yapan kimse, taraf.

Mün'azîl: Ayrılan, elini eteğini çeken, vazifeden azledilen.

Münbit: (7, 99) Verimli, verimi bol olan arazi.

Müncer: Nihayet bulmak, bir tarafa çekilmek, sürüklenme.

Müncezib: Beriye çekilen, cezbedilen, incizab eden.

Mündemiç: Donmuş, buz haline gelmiş.

Münderis: İndiras eden. Eseri, izi nişanı kalmamış olan.

Mü'ne: Sedd-i ramak edecek yani hayatta bırakacak miktardaki gıda, azık. Zahmet, külfet, meşakkat.

Münekkile: (6, 157) Küçük kemik çıkan yara.

Münezzeh: Tenzih edilmiş, teberri edilmiş. Pak, kusur ve noksanlardan uzak.

Münferin: Lügatte tek başına demek ise de, ıstılahta kendinden sadece bir ravininrivayette bulunmuş olduğu kimse. Bu tabir, meçhul, Vühdân, Vahid, Garib, Şazz, Mukill, Maçhulü'l-Aya', Maçhulü'z-Zat ve hatta münker tabirleriyle ilgilidir.

Münhasır: Belli bir sınır içinde olup harice tecavüz etmeyen, her yanı çevrili. Yalnız bir kimseye veya bir şeye mahsus olan.

Münhasıran: Sadece, sade bir işe veya şeye ait olarak.

Münhezim: Bozguna uğramış.

Münkalib: Bazı kelimelerin değiştirilmesiyle manası değişmiş hadis.

Münkarız: İnkıraza uğramış, sönmüş.

Münker-Nekir: Mezardaki sual melekleri.

Münkeru'l-Hadis: 1- Rivayatlerinde münker rivayeti galebe çalan ravi içi kulanılır ve hadisi alınmaz. Buharî'den kendisinden rivayeti haram olduğ şahıslar hakkında bu tabiri de kullanırlar. Ahmed b. Hanbel gibi, mütekad dimundan bazıları, münferid hadis rivayet eden şahıslar hakkında ku lanmışlardır. Yine bazıları, bunu cerh elfazı kabul etmekle birlikte, bu vas taşıyan ravinin rivayetlerinin itibar için yazılacağını söylemiştir.

Münkirâne: İnkar edercesine.

Münsecim: İnsicamlı, düzgün.

El-Müntakim: (5, 546) Allah'ın isimlerindendir. Dilediğine ceza vermed şiddetli davranan demektir.

Münteha: Son, en son derece, en son yer, nihayet.

Müntehab: Seçilmiş, güzide. İntihab ve ihtiyar olunmuş.

Müntehau's-Sene: Senedin Resulullah (aleyhissalatu vesselam)'a baka tarafı. Müellife bakan tarafına da ibtida veya sadr tabirleri kullanılmıştır.

Müntehib: (5, 219) Yağmacı.

Müntehir: İntihar eden, kendini öldüren.

Müntesîr: Dağınık, yayınık.

Münteşir: Yayılmış, açılmış, dağınık. Basılmış, neşredilmiş.

Mürâat: Riayet, saygı göstermek, korumak, hıfzetmek.

Mürahik: (7, 360) Büluğ yaşına yaklaşmış erkek çocuk. 12 yaşına girip d baliğ olmayan erkek çocuk.

Mürcie: (13, 391; 16, 466) Temel görüşü "iman olunca günahın bir zara yoktur, tıpkı küfür oldukça taatin faydası olmadığı gibi" olan sapık mezheplerd en biridir.

Müreccah: Üstün tutulan.

Mürеccihat: Tercih sebepleri demek olup, cem ve te'lif edilemeye mütearız hadislerden birini tercih diğerini terketme iman veren âmiller, sebe pler manasına gelir.

Müreffeh: Geçineceği ve gerekli şeyleri sağlamış, rahata kavuşturulmuş.

Mürekkeb: Kalb bahsiyle ilgili bir tabir olup, kendi isnadı atılıp başka bir is nada eklenmiş hadis.

Mürsel An'ane Bknz. An'ane-i Mürsele.

Mürsel-i Celî: Mürsel-i Zâhir manasınadır.

Mürsel-i Hafî: Bir ravinin, karşılaşıp hadis aldığı veya sadece muasırı olduğu bilinen bir şeyhten tahammül yollarından biri ilie olmadığı halde ondan rivayet ettiği hadise denir.

Ayrıca bir ravinin muasırı olduğu bilinmekle beraber, karşılaşıp karşılaşmadıkları, karşılaşılsa bile hadis alıp almadığı bilinmeyen bir kimseden yaptığı rivayete denir.

Mürsela-i Zâhir: Bir ravinin muasırı omadığı kimseden yaptığı rivayet.

Mürsel-ü's-Sahabî: Bknz: İrsalu's-Sahâbî.

Mürsil: Mürsel hadis rivayet eden ravi.

Mürşid: Doğru yolu gösteren, kılavuz. Müridlere yol gösteren, Şeyh, gaflatten uyandıran.

Mürted: İslamiyet'ten çıkan, İslam'ı terk eden.

Mürur: Gemek gitmek.

Mûrur-u Zaman: Zaman aşımı.

Müsâdeme: Vuruşma, çatışma.

Müsadere: 1- Zulüm ve cebir. 2- Yasak bir şeyin kanun yoluyla alınması.

Müsadif: Tesadüf eden.

Müsafir: 1- Seferde veya muharebede olan, yoldan gelen. 2-18 saatten uzak olan yerlere giden.

Müsâkat: (6, 398; 15, 193-200) Ağaçları sulamak, bakımını yapma, yetiştirip ürününü almak üzere bir başkasına ortağa verilmesidir.

Müsamaha: Hoş görülülük, dikkat etmemek, aldırış etmemek, kusurlara göz yummak.

Müsamahakâr: Aldırmayan, ihmalci, hoşgörü sahibi.

Müsavi: Birbirine denk olmak.

Müsbet: İsbat olunan. Delili açık ve sabit olan.

Müsebbeb: (1, 29) Sebeple hasıl olan netice.

Müsebbib: Sebep, vesile ve mucib olan. Vücuda getiren, kuran.

Müsbet: İsbat olunan. Delili açık ve sabit olan.

Müsebbibü'l-Esabab: bütün sebeplerin sebebi Cenab-ı Hak.

Müsellah: Silahlı.

Müsellem: Teslim olmuş. Tasdik edilip inkâr edilmeyen.

Müsemma: İsimlendirilen.

Müseylime: Arabistan'da Asr-ı Saadet'te Yemenli bir yalancıdır. Peygamberlik iddiasıyla ortaya çıkmış Hicrî 11. yılda öldürülmüştü.

Müshil: İshal elde, için, yumuşatan.

Müsînne: (6, 379-383) Üç yaşında sığır.

Müskîr: Sarhoş eden, sarhoşluk veren.

Müskît: Susturan.

Müsle: (4, 15; 13, 548; 17, 349) Ölülerin azalarını tahrib etmek: gözünü oyma, burnunu, Kulağını kesmek, karnını deşmek gibi. Dinimiz bunu yasaklamıştır.

Müsmir: Hayır veren, meyve veren, faydalı netice veren.

Müsnid: Hadis-i şenetli olarak rivayet eden kimse, râvi manasınadır, ilim aranmaz. Ayrıca müsned tarzında eser veren alime de müsnid denmiştir.

Müstağni: Kimseden bir menfaat beklemeyen, bir şey istemeyen gönlü gözü tok. Çekingen nazlı.

Müstağrak: Garkolmuş, dalmış, batmış. Manevi bir halete dalmış.

Müstahsil: Yetiştiren, üretici.

Müstahric: Müstahrec eser hazırlayan müellif.

Müstahsen: Beğenilen. Dinimizin güzel gördüğü şeylerin her biri.

Müstakbel: Karşılanan, istikbal edilen. Gelecek zaman.

Müstamel: Kullanmış.

Müstatir: Örtülü.

Müstebîn: Vazıh, âşikar ve açık olan.

Müstebit: Despot, başkalarına söz ve hürriyet hakkı tanımayan.

Müstecab: Hoş görülen, icabet olunmuş, isteği kabul olmuş.

Müste'cir: Kira ile tutulan.

Müsteffî: Müftüden fetva isteyen.

Müstehab: Sevilen, beğenilen, farz, vacib ve hatta sünnet olmamakla birlikte şeriatça hoş Karşılanan şey. Müstehak: Hak eden, hak sahibi.

Müstehaze: (1, 263) Hayızlı olmadığı halde, hastalık sebebiyle kanaması olan kadın.

Müstehlik: Yiyip içerek bitiren tüketen.

Müstehzî: Alay eden, eğlenceye alan.

Müsteir: Ödünç alan.

El-Mütekebbir: (5, 542) Cenab-ı Alah'ın isimlerindendir. Mahlukata ait sıfatlardan yüce, uzak demektir.

Müstekreh : İğrenç.

Müsteizm: Lüzumu gerektiren, bir şeyin lüzmunu deruhte eden. Mucib ve sebep olan.

Müste'min: Eman dileyen, dar-ı harbten olduğu halde dâr-ı İslam'da seyahat etmek veya yaşamak üzere anlaşma yapan imse.

Müstemir: Sürekli sabit.

Müsteşâr: (16, 39) kendisinden işaret istenen fikri sorulan kimse.

Müsteşir: (16, 39) İşaret isteyen, istişâre taleb eden, fikir soran.

Müsteşrik: Doğu illeri ve en çok da dil ve edebiyatları ile uğraşan batılı.

Müstevsile (Mevsule): (7, 13) İğreti saç takılan kadın.

Müşahede makamı: Görme yeri, mertebesi.

Müşahhas: Şahıs suretine girmiş, ayırd edilmiş, gözle görülen.

Müşahid: Gözcü, gözle gören.

Müşakele: Eşkalce bir olmak, benzemek.

Müşareke: Ortaklık, karşılıklı anlaşma.

Müşarik: Ortak.

Müşâvere: İki kişi veya daha fazla kişi arasında bir iş üzerinde konuşma. Bak: İstişare.

Müşebbihe: Allah'ı insana benzeten sapık mezhep.

Müşerref: Şereflenmiş.

Müşevveş: karma karışık.

Müşevveşleşmek: Zihni karışıp ne yapacağında kararsız hale gelmek.

Müşfi: Şefkatli, acıyan, seven.

Müşîr: Emir ve işaret eden. Askeriyede yüksek rütbe: Mareşal.

Müşkilat: Çözülmesi güç işler.

Müşkilpesent: Zor beğenir, bir şey beğenmez.

Müşrîk: Allah'a ortak koşan.

Müştemîlât: Bir şeye dahil olan şeyler, eklentiler.

Mütalaâ: Bir işi iyice düşünme, okuma. Bir iş hakında meydana gelen fikir ve oy.

Mütâlebe: Mekfûlünleh'in Mekfûlünbih'i kefilden istemeğe hakkı olmatır.

Müteabbid: Allah'a ibadet eden.

Müteahhir(ûn): Bak: selef.

Müteâkiben: Ardı sıra. Arkası sıra.

El-Mütâl'i: (5, 545) Cenab-ı Hak'ın isimlerindendir, "Mahlukatın sıfatlarını taşımaktan çok uzak" manasına gelir.

Müteallık: Asılı, bağlı, ilgili, dair.

Müteammik: Derinleşen.

Müteammil: Gayret sahibi.

Mütâref: Herkesin bildiği, ünlü.

Mütârız: Lügatte birbirine zıd olan manasına gelir. Hadis ıstılahı olarak

zâhiren birbirine zıd görünse de aralarındaki farklılık giderilebilecek hadîsler denir. Teâruz ve ihtilaf kelimelerine de bakın.

Müteârif: Birbirini tanıyan, herescе bilinen.

Mütebâki: Geri alan, artan. Yalandan ağlayan.

Mütebayin: Zıd, birbirne zıd.

Mütebâzil: (9, 366) Birbirine mal ve canlarını harcayan samimi arkadaşla

Mütebessim: Gülümseyen, gülen.

Mütecahil: Bilmezlikten gelen.

Mütecânis: Bir cinsten olan.

Mütecâviz: Geçen, aşan, saldıran.

Mütedavil: kullanılan. Alınıp verilen.

Müteevvil: Te'vile yer veren Kur'an ve hadisin müteşabih ifadelerinde te tarafları.

Mütefekkir: Düşünen, meseleler hakkında fikir yürüten.

Mütefelsıf: Feylesof geçinen.

Müteferri: Ayrılmış, dağılmış.

Müteteyhi: (5, 307-308) Boşboğaz.

Mütegallibe: Bir idareyi zorla ele geçirmiş.

Mütehaccir: Taş haline gelmiş, taşlaşmış.

Mütehaddis: Yoktan varolan.

Mütehakkim: Tahakküm eden, zorba, zorbalık eden.

Mütehakkîmâne: Tahakküm ederek, tahakkümle, zorbalıkla.

Mütehammil: Dayanıklı, dayanabilen.

Mütehannis: Kadınlaşmış erkek.

Müteharrî: Araştıran.

Müteharri: Hareket eden.

Mütehavvil: Halden hale geçen.

Mutikâbillîk: Karşılıklı, bir diğerinin karşısında.

Mütekebbir: Kibirli, büyüklenen, tekebbür eden.

Mütekalif: Zahmetli iş tutan, külfetli işe girişen.

Mütekellim: Söyleyen, konuşan, nutuk söyleyen, ayrıca kelam ilmiy meşgul olan alime de mütekellim denir.

Mü'tekîf: İtikâfa çekilmiş olan.

Mütelebbis: Giyinmiş, elbiseli, karışık başkasına bulaşmış, karışmış olan.

Mütemâdi: Devamlı, kesiksiz, sürekli daima.

Mütemâdiyen: Devamlı surette.

Mü'temen: Kendisine itimad edilen, güvenilen..

Mütemerrid: İnatçı, ısrar eden, dikkafalılık eden. Kibirlilik eden.

Mütemmim: Tamamlayan ilave.

Mütenâkız: Noksanlaşan, azalan, mikdarı azalmış olan.

Mütenasib: Uygun bulunan.

Mütenatt: (16, 354) Çok soru soran, kelamına kazandırdığı güzellikle insanları aldatan gibi manalar taşır.

Mütenabbih: Uyanmış, tenbih ile uyarılmış olan, bir şeyden ders alıp aklını başına toplayan.

Mütenevvi: Çeşit çeşit, muhtelif, çeşitli, değişik.

Müteradif: Birbirine bağlı, tabi olan. Birbirinin ardınca giden. Yazılışı ayrı fakat manası aynı olan kelime.

Müterecci: Yalvaran, ümid edip isteyen, rica eden.

Mütereddi: Soysuzlaşmı, soyca bozulmuş olan.

Mütesaddikun: (9, 366) Birbirine tasadduk edenler.

Mütesâhil: Kolay sanan, gevşek davranan.

Mütesânid: Birbirine dayanıp kuvvet alan.

Mütesâviyen: Eşit surette, aynı seviyede olarak.

Müteselli: Teselli bulan, avunan, acıyı unutan gibi olan.

Müteselsil: Zincir gibi birbirine bağlı olan, peşi sıra, ardı sıra kesilmeden gelen.

Müteselsilen: Sıra ile, birbirinin peşi sıra.

Müteşâbihat: Kur'an ve hadiste, lügat manasında kullanılmayan ifadeler.

Müteşeddid: Şiddet gösteren, kılı kırk yaran, ince eleyip sık dokuyan. Cerh ve tadilde ölçüyü kaçıracak kadar sika davranan.

Mütevafık: Birbirine uyan, uygun.

Mütevağğil: Bir şeyin çok ilerisine, derinliğine varan, uğraşan.

Mütevakkıf: Bir şeye bağlı olan.

Mütevâris: Birinden diğerine vâris olup kalan. Babadan oğula geçen, tevarün eden.

Mütevâtir: (2, 74-75; 9, 366) Çok kimselerin naklettikleri haber. Yalan üzere ittifakları alen muhal olan bir topluluk tarafından verilen haberler.

Mütevâtir bi-aslihi ve fer'ihi: İlk tabakada (Sahabe ve mütakip tabakalarda da (Tabiin ve Etbau't-Tabiin) mütevatir olan rivayet.

Mütevatir Lafzî: Bütün ravilerince aynı lafızlarla veya açık şekilde aynı manayı veren lafızlarla rivayet edilen mütevatir hadise denir.

Mütevâtir manevi: Rivayet edilen vak'alar farklı da olsa hepsinin ifade

ettiği ortak bir mana mütevatir derecesine ulaşmış ise buna mütevatir manev denir.

Mütevâtiru'l-Fer': Tabiin ve Etbau't-Tabiin devrinde (veya sonraki nesi lerde) mütevatir derecesindeki rivayet.

Müteveccih: Yönelmiş, dönmüş, bir yere doğru yola çıkan.

Mütevelli: Bir vakfın idaresine me'mur olan kimse. Bazan vasi manasın da kullanılmıştır.

Mütevellid: Doğan, dünyaya gelen. İleri çıkan, hasıl olan.

Müteyakız: Uyanık, uyanmış, tetikte, gözü açık olan.

Müttakî (Ehl-i Takvâ): İttika eden. Haramdan ve günahtan çekinen, kendi sini Allah'ın (c.c.) sevmediği fena şeylerden koruyan.

Muttalî: Haberli. Bilgisi olan. Bir yüsek yerden bakarak görüp anlayan. Bi şeye vakıf. Derk eden.

Muttefekun alâ terkihi: Terkedilmesi gereğinde muhaddislerin ittifaklarır ifade eden bir tabir. Böylesinden hadis alınmaz.

Muttefakun aleyh: Üzerine birleşen mesele. Hakkında müttefik olu anlaşılmaya varılmış olan (fikir). Hadiste: Buharî ve Müslim'in birlikte kita plarına aldıkları hadis.

Müttefik: İttifak eden. Birbiriyle aynı fikirde olan, birleşmiş, anlaşmış olan.

Müttehem: Kendinden şüphe olunan, ittiham olunan şey, töhmetli, maz nun, zan ile kendine Kabahat isnad edilen. Istılahta Resulullah'a yalan nisbe etme töhmeti, yani müttehem bi'l-kizb maksuddur.

Müvâcehe: Karşı, ön, yüz yüze gelmek. Huzurunda olmak. Yüzleşmek.

Müvâlât Akdi: Dostluk akdi. Bak: Vela.

Müvekkel: Vekil tayin olunmuş olan, vekil edilmiş olan.

Müvekkil: Vekîl tayin eden kimse, asıl da denir.

Müverrih: Tarihçi, tarih yazan. Ebced hesabıyla tarih düşüren kimse.

Müyesser: Kolaylıkla olan, olay geçen, asân olan, nasib.

Müzâbene: (1, 459) Daha ağaçta iken yaş hurmayı kuru hurma ile ölçekl satmak.

Müzâhere: (11, 217) Müzakere veya zıhâr, kocanın hanımının bakılmas haram olan bir uzvunu nikahı kendine haram olan bir kadına benzetmesidir.

Müzâheret: Yardım etme, himaye etmek.

Müzâkere: Bir iş hakkında konuşma. Bir iş için önceden danışıp görüşmek.

Müzâyede: Artırma, kim fazla verirse ona satma.

Müzdelife: (4, 446) Hac esnasında Arafat'tan sonra vakfe yapılan b bölgenin adıdır. Müzdelife Arafat'la Mina arasında yer alır.

Müzdelife Vakfesi: (4, 445) Hacılar, Arafat vakfesinden sonra, akşam vakti girer girmez Müzdelife'ye hareket ederler. Akşam ve yatsı namazı burada beraberce kılınır. Müzdelife Vakifesi Hanifilere göre 10 Zilhicce günü tan yerinin ağarmasından güneşin doğmasına kadarki vakittir.

Müzeffet: (7, 264) Ziftlenmiş hap.

Müzehheb: Yaldızlanmış, yaldızlı, altın sürülmüş.

Müzekki: Tezkiye eden, bir kimsenin şehadette bulunabileceği, şahitlik yapmaya salih olduğu, iyi hal üzere bulunduğu hususunda beyanda bulunan kimseye müzekki (tezkiye eden) denir.

Müzekkir: (16, 369) İnsanlara , Allah'ın nimetlerini hatırlatıp, şükre sevkeden kimse.

Müzeyyen: Bezenip süslenmiş, ziynetli.

Müzeyyin: Tezyin eden, süsleyen, ziynetlendiren.

Müzmahil: Çökmüş. Darmadağın olmuş. Perişan olmuş.

Müzmin: Eskimiş, üzerinden zaman geçmiş, zamanla yerleşmiş olan.

Müzha: (6, 155-157) Kemiğin beyazlığını ortaya çıkaran derin yara.

Müzza: (7, 254) Sırlı seramik kaplarda kurulmuş nebiz.

N

Nâdan: Cahil, hadini bilmez.

Naehil: Ehliyetsiz, becerisiz.

Nâfî: Nefyeden, olumsuz kılan, faydalı.

Nâfile: Farz ve vacib olmadığı halde, sırf sevabı için yapılan ibadet. boş işe yaramaz.

Nafile Namaz: Farz ve vâcibden gayrı, mecburiyet olmadığı halde sırf Allah rızası için kılınan namaz.

Nâfiz: Sözü geçen, içe işleyen.

Nahr: (6, 224) Kurban kesme.

Na'ib: Vekil. Birinin yerine geçen. Şeriat hakimi olan kadı vekili.

Nakd-ı Ricâl: Râvilerin tenidi, araştırılması.

Nakıb: (12, 467) Bir cemaatin işlerinde nezaretçi mümessildir, temsilcidir.

Nâkıs: Noksan, eksik. Nâkid: Tenkid eden, ravileri cerh ve tadil eden.

Nakîr: (7, 258) Tahta çanak.

Nakiyy: (10, 395) Has un.

Nakkâd: Paranın kalpını, sağlamını ayıran tenkidci, bir şeyin iyisini kötüsünü ayıran.

Nakl Ehli: Sünneti akıl ve kıyasa tercih ederler. Bunlara ehl-i hadis de denir.

Naklî: Taşıma ile ilgili rivayet yoluyla elde edilen.

Nâkûr: (14, 157) İsrafil'in kıyamet günü ölülerin dirilmesi için üfleyece borunun adıdır.

Nakzetmek: Bozmak, kırmak.

Nam-ı akdes-i İlahiye: Allah'ın mukaddes nâmı.

Nasb: Arapçada ismin i'rabının mensub (üstün) olması.

Nasb: Hz. Ali'yi sevmeyip Hz. Osman'ı ona takdim etmek.

Nâsıbî: Hz. Osman'a taraftarlık gösterip, Hz. Ali'ye buğzeden sapık m zhep mensubu.

Nâsır: Yardımcı. Yardım eden.

Nâsih: (16, 35) Nesheden, hükümden aldıran (ayet ve hadis).

Nasihat: (9, 377) Hayırhaklık. Nasihat edilen kimse hakkında onun i liğini istemek.

Nâsîk: Dine bağlı. Din buyruklarını tam olarak yerine getiren, hac yapan.

Nasrânî: Hıristiyan, Hz. İsa'ya inanan.

Nassî: Nassa ait. Her türlü şüphe ve tereddüdün ve tenkidin üstünde tu lacak şekilde olan kesinlik, açıklık.

Nâşî: Yeniden vücuda gelen, yetişen. Delil, dolayı, sebebiyle.

Nâşir-i Efkâr: Fikirleri neşreden, yayan (gazete).

Nâz: Beğendirmek maksadıyla kendini ağır satmak.

Nazar-ı Dikkat: İnceden inceye düşünme ve bakma.

Nazar-ı Hafiyy-i Kalbi: Kalbin gizli bakışı.

Nazar-ı İtibar: Dikkat etme bakışı, değer verme bakışı.

Nazar-ı Sünnet: Sünnetin bakışı.

Nazârî: Görünüşe ait; yalnız görünüş halinde bulunan, tatbik edilmen halde olan bilgi.

Nazîf: (7, 27) Temiz.

Nâzil İsnad: Bak: Nazil İsnad.

Nazîr: Birşeye benzemek üzere yapılan şey, benzeri.

Nazm-ı Celil: Pek büyük, kıymetli nazm edilmiş güzel söz. Kur'a Kerîmin bir vasfı. Celil olan Cenab-ı Hakk'ın nazmı.

Nebâtât: Toprakta yetişen, biten her çeşit bitki.

NNebbe'ena (Bize haber verdi): Tahammül ve eda sîgasıdır. Sema ve k hassa alınan bir hadis rivayet edilirken kullanılır.

Nebbe'enâ bi-kırâeti: (Bize benim kıraatimle haber verdi) Ravi, izin alırk

şeyhine, kendisinden aldığı hadisleri bizzat okumuş ise, başkasına rivayet ederken bu sigayı kullanır.

Nebbe'nâ bi-kıraeten aleyh: Hocaya okunarak izin alınan hadislerin başasına rivayet edilirken kullanılan sîga. Bu sîgadan hadisi, hocaya rivayet edenden bir başkasının okuduğu anlaşılır.

Nebeân: Kaynayıp yerden çıkmak. Pınar suyunun çıkışı.

Nebevi: Peygambere dair. Peygamberle alakalı.

Nebî: Haber getiren peygamber.

Nebîz: (7, 249; 10, 53) Şıra, kuru hurma ve üzüm yapılan şıra.

Necâset-i Galiza: Az miktarda olsa bile namaza mani olan pislik. Eti yenmeyen hayvanların ter, sidik, dışkı ve salyası; insan pisliği ve sidiği gibi.

Necâşî: (16, 398; 9, 513) Habeş krallarının unvanı, tıpkı han, padişah gibi.

Necih: (11, 207) İhtiyacı gönülden, muradına eren.

Necva: (14, 190) Hususi görüşme.

Nedb: Nafile, farz olmayan.

Nebde: Yara izi.

Nedim: Meclis arkadaşı.

Nefel: (17, 376) Mücâhide ganimetten ayrı olarak verilen mal.

Nefh: Üfleme, şişirme. Borcu çalma.

Neha: (12, 497) Kıyamet günü İsrafil'in sura üflemesidir. Birkaç çeşidi vardır.

Nefha-ı Feza: (14, 150) Bu ilk nefhadır, bütün alem bununla sarsılacaktır.

Nefha-ı Sa'k: (14, 150) Bu ikinci nefha olup herşey bununla yıkılacak ve canlılar ölecektir.

Nefha-ı Kıyam: (14, 150) Üçüncü nefhadır, bununla kabirdeki bütün insanlar dirilecek ve hesap vermek üzere mahşer yerine koşacaktır.

Nefha-i Saniye: Bak: Nefha-i Sa'k.

Nefa-i Ulâ: Bak: Nefha-i Feza.

Nefl: (4, 120) Armağan demektir.

Nefr-i Ahir: (4, 489) Zilhicce'nin 13. günü.

Nefr-i Evvel: (4, 489) Zilhicce'nin 12. günü.

Nefs-i Emmâre: Kötülükleri emredici nefis.

Nefs-i Levvâme: Kötülüğü istedikten sonra fenalığını hatırlayarak insanı rahatsız eden, pişmanlık hali ve vicdan rahatsızlığı. İnsanın kendine ait kötülük ve günahını görüp fenalığını bilen ve hayra meyleden iradesi.

Nefs-i Mutmainne: İyiliği kötülükten ayırt ettirerek insanlık vazifesini tanıttıran ve vicdanına rahatlık veren hal. İnsanı Allah (c.c.)'a yaklaştıran hal.

Günaha meyleden kötü sıfatlardan temizlenmiş ve güzel ahlak ile mutasavv olarak kurb-u İlahiye itmi'nan ve istikrar kazanmış olan insan iradesi.

Nefsin, Allah'ın (c.c.) emirleri altında sakin ve şehevâta muâraza edere ızdıraptan kurtulmuş olma hali.

Nefs-i Sübhâni: Cenab-ı Hakk'ın Zât-ı şerifleri.

Nefs-i Vahide: Tek bir nefis, bir tek kimse.

Nefsü'l-Emir: Hakikatın kendisi, işin hakikatı.

Nehy: Sürgün etme, olumsuzluk.

Nehy-i ani'l-Münker: Şeriatın yasa ettiği şeyleri yaptırmama.

Nekâis: Nakiseler, noksanlar.

Nekre: Belirsiz olan.

Nemâ: Gelişme, büyüme, uzamak, artmak, kâr.

Nemîme: Söz götürme. Bir kimsenin aleyhindeki sözleri ifsad maksadiy kendisine eriştirmek.

Nemire: (4, 456) Arafat'la Harem arasında kalan bir dağın adıdır.

Nemle Rukyesi (efsun): Vücudda çıkan bir kurda karşı yapılan afsun.

Nemmâm: Koğuculuk ve nemimecilik eden.

Neseb: Soy, ecdâd zinciri.

Nesim-i Rahmet: Rahmet rüzgarı.

Nesl-i Cedîd: Yeni nesil.

Nesl-i Emced: Değerli nesil.

Nekâret: Lügatte belirsizlik, ıstılahta hadis veya ravinin münker olmasıdır

Nessab: Neseble uğraşan, neseb alimi.

Neş'et Etmek: Meydana gelmek, vücuda gelmek.

Neşic: (8, 24) Doku.

Neşr-i Dîn: Dînin yayılması, herkese duyurulması.

Neşş: (9, 512) Bir ağırlık birimi.

Neşvünema: Büyümek ve yetişmek.

Netaic: Neticeler, sonuçlar.

Nev': (11, 17) Yıldız ve buna bağlı batıl inanç.

Nevâl: (12, 454) Dünyevî nimetler.

Nevât: (9, 512) Lügat olarak çekirdek, hurma çekirdeği demek ise de be dirhemlik bir ağırlık birimi.

Nevâzîl: Hadîseler, belalar, hükmü kitaplarda bulunmayan yeni vukuat.

Nezâir: Nazireler, benzerler, emsal olan zevat.

Nezâret: Bakma, seyir, bakış, reislik.

Nezd: Yan, yakın, karîb.

Nezd-i Bârî: Allah'ın katı.

Nezîh: Temiz, saf.

Nezir: (12, 241; 5, 21) Adamak, yemin etmek, korkutmak.

Nezr-i Lecâc: (15, 583) İnad ve ısrar nezri.

Nezretmek: Cenab-ı Hakk'a tazim için mübah bir fiilin yapılmasını deruhte etmek, öyle bir işin yapılmasını kendi nefsine vacib kılmaktır.

Nısf-ı Nehar: Öğle vakti.

Nidâ: Seslenme, çağırmak.

Nifak: (6, 104) İçi başa dışı başka olmak, münafıklık. Bozgunculuk, fitne.

Nifaku'l-Amel: (16, 93) Nifak, batının zâhire muhalefetidir. Bu, inanca girmezse nifaku'l-amel denir.

Nifâku'l-Küfr: (16, 93) İnanca giren şeyde bâtının zâhire muhalefetidir.

Nifas: Kadının çocuk doğurma hali. Doğumdan sonra geçen kırk gün nifas müddetidir, lohusalık da denir.

Niğâhbân: Bekçi, gözcü.

Nihai: Sonla ilgili, en sonuncu.

Nihai Hedef: Ulaşılmak istenen son hedef.

Nihal Kitaplar: Farklı din ve mezhebleri inceleyen kitaplar.

Nikâbet: Nakîblik, bir cemaate reislik.

Nikmet: Şiddetli ceza. Hoş olmayan muamelelerde olan müc^ücazat.

Nisâ: (13, 422) Deriden örülen ip.

Nisab: Asıl, esas, Bir malın zekatı verilmek için verilmesi gerekli miktar.

Nisab Miktarı Mal: Zekat verilmesi gereken asgari miktardaki mal.

Nisâh: (16, 35) İplik.

Nisbet: Bağlılık, ilgi. Kıyaslama, orantı.

Nisbî: Kıyaslama ile olan.

Nisyan: Unutma, Hatırdan çıkarma.

Niyabet: (5, 75) Vekillik, birinin yerine bakmak. Kadı vekilliği.

Niyâbeten: Vekâleten.

Niyâh: Ölü üzerine ağlayıp sızlanma.

Niza: Çekişme, kavga.

Nizâı Mucib: İhtilafı gerektiren.

Nokta-ı Nazar: Görüş, bir nevi fikir.

Numune-i İmtisal: Örnek tutulacak şey.

Nurânî Cevher: Nur cinsinden olan cevher, öz-madde.

Nush: (16, 23) Öğüt, nasihat, hayırhah olmak.

Nusret: Yardım, İlâhî yardım. Başarı, üstünlük.

Nusûs: Naslar.

Nusûs-u Kur'aniye: Kur'an'ın nasları.

Nutfe: Döl suyu.

Nübüvvetkerâne: Peygamberliğe yakışır

Nücûm: (7, 191) Yıldızlar, yıldız falı.

Nühba: (4, 40; 13, 552) Arsızlıkla alıp kaçmak.

Nükûl: Rücu ve imtina etmek. Mahkemede yemin etmekten imtina etme.

Nüsük: (4, 307) Allah için ibadet etmek kelime hacla ilgili ibadetlerden daha çok kullanılır.

Nüşre: (7, 176) Birçok manada kullanılır. Bir manası, yapılan büyüyü bozmak için yapılan, mukabil büyü.

Nüşûz: (2, 326; 9, 283; 15, 547) Kadının itaati terkederek kocasına asî davranması, kocanın kadına kötü muamele yapması. Bir başka deyişle, karı ve kocanın birbirlerine kötü davranıp, eziyet ve sıkıntıya sebep olmalarıdır.

Nüzhetgâh: Gezinti, seyir yeri.

Nüzl: (14, 265) Misafire yemekten önce ikram edilen iştah açıcı çerez.

Nüzul: Aşağı inme, konaklama, inme, vahyin gelmesi.

O, Ö

Okiyye: (7, 479; 9, 512) 2136 grama tekabül eden bir ağırlık birimi.

Ömra: (17, 289) Bir malı hayatı boyunca kullanması için bir adama verme.

Örosantrik: Herşeyde Avrupa'yı esas alma (düşüncesi) Batı bencilliğine ait.

Örosantrist: Avrupa-merkezci (yani her şeyde Avrupa'yı, Avrupa menfaatini önde tutan düşünce).

Öşr: (4, 98; 6, 394) Onda bir demektir. Meyve, sebze gibi ürünlere şeriatın takdir ettiği vergiye de öşür denir.

Özür: Yapılacak bir işin yapılmamasına, yapılmayacak bir işin de yapılmasına sebep olan husus. Meşrû özürler, faili suçsuz kılar.

P

Pars: (9, 308) Köpek gibi avda kullanılan bir hayvandır, yakaladığı avı yemez.

Pâye: Rütbe, derece.

Perçem: Tepede veya alında olan uzunca saç.

Perverde: Beslenmiş. Eğitilip yetiştirilmiş.

Pespâye: Derecesi düşük, aşağı, bayağı.

Peyderpey: Birinin ardı sıra, yavaş yavaş.

Peyk: Bir gezegenin etrafında dolaşan uydu.

Polemi: Münakaşa, kalemle yapılan mücadele.

Pozitivist: Herşeyi aklî ve maddî açıdan değerlendiren felsefî görüş taraftarı.

Proleterya: (6, 341) Fakir halk sınıfı (işçiler, köylüler).

Proleter: Fakirler sınıfına mensub.

Psikoz: Akıl hastalıklarının umumi adı.

R

Rabâî: (6, 142) Yedi yaşına girmiş erkek deve.

Rabıta: İki şeyi birbirine bağlayan nesne, ilgi, münasebet. Bağlılık.

Rabıta-ı İttifak: Birlik ve beraberlik bağı.,

Râci: Yalvaran, rica eden, dönen, yönelen.

Râcih: Diğerinden üstün, daha evvel.

Raculiyet: Erkeklik.

Ra'd: (6, 75) Gök gürültüsü.

Radikal: Cezrî, köke ait, her işi temelden yakalayan.

Radıyallahu Anh: (4, 307) Ashab için kullanılan saygı cümlesi. Allah ondan razı olsun demektir. Bu cümlenin, Eime-i erba'a gibi Ashab harici bazı büyükler için de kullanılabileceği belirtilmiştir.

Er-Râfi: (5, 543) Allah'ın isimlerindendir (dostlarını) yücelten demektir.

Râfizî: Hz. Ebu Bekr ve Hz. Ömer'in faziletlerini tanımayıp Hz. Ali'yi (radıyallahu anhüm) onlara takdim eden aşırı Şiî.

Müteahhirun ıstılahında râfizî Hz. Ebu Bekr ve Ömer'e sebbeden kimselerdir.

Râhil: Lügatte yola çıkan demek ise de, ıstılahta hadis öğrenmek üzere seyahate çıkan demektir.

Râhile: (5, 110; 8, 182; 16, 407) Binmeye mahsus deve.

Rahim: Esirgeyen, acıyan, rahmet duyan.

Rahl: (5, 111; 12, 415) Binek devesine vurulan semere denir. Cemi rihâldir.

Rahmet-i Hassa: Allah'ın hususi rahmeti.

Rahne: Gedik, yıkık.

Rakabe: (11, 219) Lügat olarak beyan demek ise de köle manasında kullanılmaktadır.

Rakabe-i Tâmme: (11, 326) Köleliğinde herhangi bir kayıt ve şart olma) an mükâtib, ümmü veled gibi kölelik vasfını azaltıcı bir durumda olmayan köle

Rakabe-i Vacibe: (11, 326) Bir köle azad edilmesi vacib hale gelen durum.

Er-Rakîb: (5, 544) Allah'ın bir ismidir, her şeyi gözünün altında tutan mı hafız demektir.

Rakîk: İnce, köle veya cariye. Yufka yürek.

Rakk: Kitap, sahife. Kağıt yerine kullanılan ince deri parçası. Toma yama.

Ramak: Ancak nefes alacak kadar zaman. Az bir şey.

Raşîd: (8, 420) Doğru yolu bulan demektir, rüşd'den gelir.

Râtib (Revatıb): (8, 420; 13, 38) Beş vakit farz namazla kılınan nafile na mazlar.

Er-Raûf: (5, 546) Allah'ın isimlerinden olup kullarına çok müşfik olan de mektir.

Râvi: Hadisleri, kaidesine uygun şekilde rivayet eden, haber veren.

Râza (Reza): Bebeklerin süt emmesi.

Rebâiye: (11, 469) (Dipnot) İki ön dişle köpek dişi arasında kalan diştir.

Recm: Taşa tutma, taşlama.

Recm-i Nücum: Yıldızları taşlama.

Redd: Geri döndürme. Çevirme. Kabul etmeme.

Ref: Yukarı kaldırma, kaldırma, yüceltme.

Refakât: Yoldaşlık, arkadaşlık.

Re'fet: Ziyade esirgeme, çok acıma.

Rehavet: Gevşeklik, tembellik.

Rehin: (6, 320) Bir malı, bir hakka karşılık olarak birbirinin elinde bırak-mak.

Rekâbet: Sözün kusurlu olması, kekeleme, dil tutukluğu, zayıflık.

Reza: (10, 375) Darbe, tekme.

Remel: (4, 361) Lügatte hızlı yürümek, hac ıstılah olarak, tavafın iki ü şavtında erkeklerin kısa adımlarla hızlıca ve omuzları silkerek çalımlı ve sür'at yürümeleridir.

Reml Falı: (8, 148) Kum üzerinde hatlar çizmek suretiyle fala bakmak.

Remy: (4, 479) Lügatte atmak demektir. Hacc ıstılahı olarak şeyta taşlamak üzere küçük çakıl taşlarının belli yerlerde atılmasıdır.

Remyü'l-Cîmâr: (4, 479) Cimar, cemre'nin cemidir. Mina'da şeytan taşla mak üzere taşların atılmasına denir.

Rengin: Boyalı, renkli. Güzel, tabiata hoş gelen.

Resûl: Elçi, peygamber, haberci.

Er-Reşi: (5, 546) Allah'ın isimlerindendir, mahlukata maslahatlarını gösteren demektir.

Revâç: Sürüm, gerçeklik, itibarda olma.

Revâfız: Râfizîler.

Revâh: (8, 334) Öğleden başlayıp, akşama kadarki zaman içinde yapılan yürüyüş.

Revâtıb (Namazlar): Ak: Râtıb.

Re'y: Görüş, görmek, rey. Hüküm ve itikad. Kıyas etmek. Bir iş hakkında söylenen söz, fikir.

Rey Ashâbı: En büyük ihtimamlarını, kıyas yönünü, ahkamdan çıkarılan manayı tahsil etmeye veren hükme bağlanacak hadiseleri bunlara dayandıran Ebu Hanife'nin taraftarı Irak ehli.

Reyhan: (7, 28) Fesleğen dediğimiz kokulu ot.

Re'yu'r-Rical: Lügat olarak "insanların görüşü" demek ise de "Fukaha'nın kıyasî fetvası" manasında kullanılmıştır.

Reyyan: (9, 63) Oruçluların girdiği cennet kapısı.

Rezil-Rüsvâ: Kusur ve ayıpları meydana çıkarılmış, kepâze olmuş olan.

Rıfk: (7, 100) Şevk; şefkat merhamet, acıma, suhulet, yumuşak davranma.

Rıtl (Ratl): (10, 182; 13, 254) Eskiden kullanılan sıvı ölçüsü olup, bazı yerlerde yüz otuz dirhem sayılmıştır. Bazen oniki kıyyedir. Kıyye kırk dirhemdir.

Rıza: (6, 466) Az veya çok Allah'ın her verdiğine razı olmak.

Rızây-ı Bârî: Allah'ın rızası. Allah'ın râzı, memnun olması.

Rızık: (66, 111) İnsanların yaşamak için ihtiyacını duydukları şeyler.

Riba': (13, 117) Riba' kelimesi ile aile meseni, odalar demek olan Rab'ın cemidir.

Ribâ: Lügat olarak artma, büyüme demektir. Istılahta borcun artırılarak ödenmesidir. Artan kısma riba denmiştir. Dinimiz bunu şiddetle haram ilan eder.

Ribat: (7, 33; 10, 125) Bağlama vasıtası, bağ, kale, kışla, tekke.

Ribka-i Ubudiyet: Ubudiyet, kulluk bağı.

Rical: Recül'ün cemi olup lügatte "erkekler" demektir. Istılah olarak hadis ravileri, hadisle meşgul olan kimseler demektir.

Ricâlu'l-Gayb: Her devirde bulunan ve herkesçe görülmeyen ve bilinmeyen Allah'ın (c.c.) emirlerine göre çalışan mübarek büyük zatlar.

Ricâlu'l-Hadis: Hadîs râvileri, muhaddisler.

Ric'at: (11, 151) Lügatte bir şeyi geri çevirmek, talak ıstılahı olara, ric'î talaktan sonra evlenmeyi devam ettirmektir.

Ric'î Talak: Üç talakla boşanmamış, kadının tekrar kocasına dönmesi mümkün olan boşama.

Ridde Savaşları: (5, 138) Resulullah'ın vefatından sonra Hz. Ebu Bekr'i yalancı peygamberlerle yaptığı savaş.

Rihal: (8, 269) Rahl'ın cemidir. Bulunan yer (menzil) demektir.

Rıhle: Göçme, seyahate çıkma.

Rihu'd-Debûr: Batı rüzgarı.

Rîhu'l-Hamra: Kızıl rüzgar, kıyamet alameti olarak çıkacak bir rüzgarın adı.

Rîka: (11, 510) Yama, bez parçası.

Rîkak: (6, 465) Rakika'nın cemidir, incelik, nezaket, acıma demektir; züh manasında kullanılmıştır.

Rîkaz: (6, 401-404) Maden, define, hazine, gömü.

Rîkkat: Acıma, incelik, yufka yüreklilik, yumuşaklık.

Rîkkat-ı Cinsiyye: Cinsî şefkat. İnsanın kendi cinsinden olana acıması.

Risalet: Birisinibir vazife ile bir yere gönderme, peygamberlik, elçilik.

Risalet Karyeri: Peygamberlik mesleği.

Risâlet-i Muhammediye: Hz. Muhammed'in peygamberliği.

Rivaku'l-Hanâbîle: Ezher Üniversitesinde Hanbelilerin kaldığı kısım.

Rivâyet asrı: Hicrî ilk üç asır.

Rivâyet-i Bîlmâna: Hadisleri, lafızları değil, manalarını esas alarak rivay etme. Bu bazı şartlarla câiz görülmüştür.

Rivâyetin Envâı: Hadis rivayetinin muttasıl, munkatı gibi vasıfları.

Rivayetin Hükmü: Hadis rivâyetinin kabul veya reddedilmesi.

Rivayetin şartları: Ravinin, hadisi, sema, icazet gibi tahammül yollarında biri ile almış olması.

Rivâyette İksâr: Çok rivayet etmek.

Riya: (6, 329) Gösteriş, iki yüzlülük.

Riyâkârlık: İki yüzlülük.

Riyazat: Nefsi terbiye maksadıyla az gıda ile geçinme, nefsini hevesatta men ile fikir ve işle meşgul olmak.

Riyazet: Nefsi kırma. Fani şeylerden nefsini çekerek kanaat için yaşamak.

Rubûbiyyet: (14, 297) Cenab-ı Hak'kın her zaman, her yerde, her mal luğa, muhtaç olduğu şeyleri vermesi, terbiye ve tedbir etmesi ve malikiyeti v besleyicilik keyfiyeti.

Ruhban: Râhib, hıristiyan din adamı.

Ruhbâniyet: Hıristiyanlara mahsus bir inanç ve tatbikat. Buna göre ru banlar, yani din adamları günah işlemez, evlenmez, birçok hususlarda diğer i sanlardan farklıdırlar.

Ruhî Muharrik: İnsanı harekete, eyleme sevkeden ruhi amil ve sebep.

Ruhsât-ı Şer'iyye: Şerî'atın tanıdığı ruhsat, kolaylık.

Ruhsat: Kolaylık, izin.

Rûhü'l-Kudüs: Mukaddes ruh yani Hz.Cebrail Aleyhisselam.

Rukba: (11, 385) Bir malın: "Ben evvel ölürsem o senindir, sen evvel ölürsen bana geri gelecek" diyerek bağışlanmasıdır.

Rukye: (11, 11-75) Dua yoluyla (efsunlama ile) tedavi, okuma, muska yapma gibi manalarda kullanılır.

Rumeysa: (12, 251) Hz. Enes'in annesi Ümmü Süleym'in bir lakabıdır, çapak manasındaki ramas'ın ismi tasğiridir.

Ruvât: Râvi'nin cemidir raviler demektir.

Ruy-i Zemin: Yeryüzü.

Rubaiyat: Dörtlüler demektir. Dört senetli (veya dört ravili) hadisleri cemeden cüzlere (risalelere) denir.

Rübba: (6, 385) Sağmal hayvan, yavrusu olan anaç hayvan.

Rüçhan: Üstün olma.

Rüchaniyet: Üstünlük.

Rücu (etmek): Geri dönmek demektir. Fıkhî ıstılah olarak, edâ ettiği maddî bir tazminatı, hukuken borçlu durumda olan üçüncü şahıstan almak üzere ona başvurmasıdır.

Rükn: (4, 37; 13, 226) Ka'be'de Haceru'l-Esved'in konduğu köşeye Rükn dendiği gibi Rün-i Esved Rükn-i Hacer-i Esved de denmiştir.

Rükn-i Hacer-i Esved: (13, 226) Ka'be'nin Hacer-i Esved bulunan köşesi.

Rükn-i Irakî: (13, 226) Ka'benin Irak cihetine bakan köşesi.

Rükn-i Şami: (13, 226) Ka'be'nin Suriye cihetine bakan köşesi.

Rükn-i Yemâni: (4, 376; 13, 226) Kâ'be'nin Yemen cihetine bakan köşesi.

Rümme: (14, 14) İp.

Rüsûh: Sağlamlık.

Rüsvay: Rezil, maskara.

Rüşeym: Rahimde bütün uzuvların teşekkül eden cenin. Çekirdekten yeni çıkan filiz.

Rüşd: (1, 395) Din ve dünyaya zarar veren şeyi bilme, anlama kapasitesidir.

S

Sa': (1, 379; 10, 182) Bir ölçü birimidir, 2120 grama tekabül eder. 5 1/3 rıtl eder.

Saâdet-i Dareyn: İki cihan saadeti, dünya ve ahiret saadeti.

Saadet-i İcâbe: Dualara, dileklere cevap verilen saatin vakti.

Sâbık: Geçmiş, geçen, şimdikinden bir evvelki memurluk veya işte bulunmuş olan, esi.

Sâbıka: Geçmiş şey, Geçmişte yapılmış, hükme bağlanmış suç.

Sabiî: İtaatten ayrılmakla bâtıla meyleden. Yıldıza tapan ehl-i delaletten olanlar.

es-Sâbikûn el-evvelûn: Bu Kur'anî tabirle ashabtan şu grupların kastedildiği benimsenmiştir. 1- Bedir Savaşı'na atılanlar. 2- İki kıbleye karşı namaz kılanlar. 3- Bey'atu'r-Rıdvan'dan önce müslüman olup hicret edenler; 4- Bey'atu'r-Rıdvan'a katılanlar. 5- Mekke Fethinden önce Müslüman olanlar.

Sâbit: Bazan sahih bazan hadis için kullanılan bir tabir.

Sabiye: Büluğa ermemiş çocuk.

Sabran öldürmek: (6, 371; 12, 457) Mukatele sırasında değil de idama mahkum edere, bağlayarak öldürmektir.

Sabr-ı Cemil: Allah'tan gelen bir acıya hakkıyla sabretme.

es-Sabur: (5, 546) Allah'ın isimlerindendir, asilerden intikam almada acele etmeyen demektir.

Sadaka: (9, 227) Doğruluk demek olan sıdk'tan gelir. Allah'a karşı kulluğumuzda sıdk ve sadakat manasını taşır. Bu manada yapılan her çeşit hayır bir nevi sadaka olarak ifade edilmiştir. Zekat, öşür gibi her nevi vergi de sadaka kelimesiyle ifade edilmiştir.

Sadaka-i Cariye: Hayrı, sevabı dâimî olan sadaka.

Sadaka-ı Fıtr: Nisab mitarı mala malik olan her Müslümanın ihtiyar, genç, çocuk ve hatta bunak da olsa fakirlere vermeye mükellef olduğu sadakadır, vacibdir.

Yaradılış sadakası, atiyyesi demetir.

Saded: Asıl konu, yakınlık.

es-Sadıku'l-Masdû: (13, 362) Resulullah'ın bir vasfıdır, tasdike mazhar olmuş doğru sözlü kimse demektir.

Sadıku'l-Va'd: Sözünde duran.

Sa'dır: Çıkan.

Sadr: (Göğüs. Yürek. Her şeyşin önü başı, ilerisi.

Sadr-ı Evvel: Resulullah'ın övdüğü ilk üç nesil, selef de denir. Sahabe, tabiin, etbauttabiin.

Sadru'l-Hadîs: Hadîs metninin baş tarafı.

Sadru'l-İsnad: Senedin baş kısmı.

Sadûk: (Sıdkına şehadet edilmiş olan ravi hakkında kullanılır, sîka demek değildir. Bu ravinin hadisi itibar için yazılır.

Safer: (4, 340; 11, 212) Arabî aylardan birinin adıdır. Ayrıca cahiliye devri araplarının inandığı bir uğursuzluk çeşididir. Hz. Peygamber bunu reddetmiştir.

Safiy: (11, 383) Bol sütlü deveye denmiştir.

Safiyy Payı: (4, 66) Ordu komutanının, taksimden önce ganimetten aldığı pay.

Safvet-i İslamiyye: Safvet, sâfilik demektir. Safvet-i İslamiyye İslamın saf e berraklığını ifade eder.

Sahâbe Mürseli: (12, 530) Resulullah'tan bizzat işitmediği halde, başka ahabelerden işittiği bir hadisi Resulullah'tan işitmiş gibi rivayet eden sahabinin u rivâyeti sahâbe mürselidir. Bunlar zayıf sayılmaz.

Sahafî: Hadisi hocalardan işiterek değil de kitaplardan alıp nakleden kim-e. Bu çeşit nakle tashif denir.

Sâhib-i Sır: Ashabtan Huzeyfetu'l-Ensarî bu unvanla şöhret şiar olmuştur. endisi kimlerin münafık olduğunu bildiği halde kimseye söylememiştir.

Sâhibu'l-Hadis: Hadsle amel etmeye, bilhassa hadisten öğrendiklerini tat-k etmeye gayret eden kimse. Ayrıca hadis bilgisi olan kimseye de Sâhibu'l-adis denmiştir.

Sâhibu'l-Kitab: Hadîs rivayetlerinde hafızasından değil de daha çok elin-eki kitaptan rivayet eden kimse.

Sâhibu'l-Sünet: Sâhibu'l-Hadis manasında bir tabirdir.

Sahife: Az sayıda hadîs ihtiva eden hadis mecmuası, buna cüz de denir.

Sahih Hadîs: Adalet ve zabt yönleriyle sika râvilerin muttasıl bir senetle az ve illetten ari olarak rivayet ettikleri hadistir.

Sahih Müsned: Sahih merfu demektir.

Sahîheyn (Sahîhân): Buharî ve Müslim'in kitapları.

Sahîhu'l-İsnâd: Metni olmasa da senedi yönüyle sahih olan hadis.

Sahihu'l-kitab: Elindeki hadis itabını her türlü tahrif ve tebdilden oruyan, ki-ptan rivayet edince hataya düşmeyen ravi.

Sâhir: Uykusuz, gece uyumayan.

Sahl: (6, 385) Yeni doğan koyun yavrusu, yani kuzu.

Saibe: (13, 154) Üzerinden kimsenin vela haı olmayaca şekilde azad edi-n köle. İslam bunu meruh addetmiştir.

Sâid: Ahirette kurtuluşa eren, bahtiyar kişi.

Sâik: Götüren, sevkeden, sebep olan.

Sâika: (6, 376-78) Yıldırım, azab çığlığı.

Sâime: Otlakta beslenen koyun.

Sakîl: Ağır, can sıkıcı, çirkin, kaba.

Sakîn: Lügat olarak hastalıklı demek ise de ıstılahta zayıf hadis demektir.

Sâkitane: Ses çıkarmayarak, sessizce.

Salabet: Metanet, katılık, mukadde batı korumak hususunda cesaret,

metânet gibi sıfatlarla muttasıf olmak.

Salâbet-i Diniye: Dinini ve dinin emirlerini korumak ve tatbik etmekteki ciddiyet ve sağlamlık.

Salah: Bir şeyin en iyi hali. Rahatlık, sulh, iyileşme.

Salah-ı Hal: Durumun düzelmesi.

Salahiyet: Bir işe karışmaya veya o işi yapmaya hakkı olmak. Bir davaya bakabilmek.

Salât: (5, 512; 6, 213-432) Dua, rahmet, namaz.

Salatu'l-Havf: (2, 314) Korku namazı. Savaş sırasında, tehlikeli anda cemaat halinde nasıl namaz kılınacağı Kur'an-ı Kerim'de tarif edilmiştir.

Salâtu'l-Vusta: (2, 218-22) Orta namaz. Bu namazın hangisi olduğu ihtilaflıdır. Ancak ikindi namazı olduğu görüşü umûmiyetle benimsenmiştir.

es-Salâtu Câmîatun: (4, 64) "Namaz toplayıcıdır." manasındadır. Ezan yerine namaza çağrı nidası olarak kullanılmıştır.

Salb: Asmak, darağacına çekmek.

Salih: İşe yarar, iyi. Faziletli, hadiste bilhassa Ebu Davud tarafından sıkıca kullanılan bir ıstılahtır. Rivayetin itibara (bazan da) ihticaca elverişli olduğunu ifade eder.

Sâlihu'l-Hadîs: Rivâyeti itibar için yani zayıf bir hadisi güçlendirmede kullanılabilecek durumda olan râvi.

Sâlim: Sağlam, her türlü tehlikeden uzak olan: Hadiste bu itibarla elverişli manasında kullanılır.

Salvele: Peygamberimiz (a.s.v.)'e okunan salavat ve duaya denir.

Samediyet: Allah'ın hiçbir şeye muhtaç olmadığı gibi, hazinesinden hiçbir şeyin eksilmemesi.

Sâmî: Lügatte dinleyen, ıstılahta hocasından dinleyerek hadis alan ravi demektir.

Sanayi-i Garîbe: Garip sanatlar.

Sanemperestlik: Putperestlik.

Sânî: 1-İkinci. 2-Sanatlı bir şekilde yaratan Allah (c.c.)

Sâni-i Zülcelâl: San'atla iş yapan celâl sahibi zat.

Sâniu'l-İsneyn: İkinin ikincisi, bu ibare ile âyeti kerime ile Hz. Ebu Bekr (r.a.)'i kinaye etmiştir.

Çünkü O, hicret sırasında Resulullah'ın sığındığı mağarada ikiden biri idi. Diğeri ise Resulullah'tır.

Sarahât: Sarih olma, açıklık.

Sarâhaten: Açık ve sarih olarak. Açıktan açığa.

Sarâkat (Serikal): Hırsızlık.

Sarfu'l-Kelam: (16, 350) Söz sarfetmek, konuşmak.

Sârık: Lügatte hırsız, ıstılahta bir hadisi, daha dikkat çekici kılmak için asıl râvisinden değil de onun muasırı bir başkasından rivâyet eden kimse.

Satr: Satır. Yazı sırası.

Savm-ı Davûd: (12, 167) Hz. Dâvud'un oruu. Bu bir gün tutup bir gün tutmamaktır.

Savm-ı Visal: (1, 205) Hiç iftar etmeden üst üste birkaç gün oruç tutmaktır.

Sa'ût: (11, 51) Buruna ilaç akıtmamak.

Sa'y: Çalışıp çabalamak. Hac veya umre'de Safa-Merve arasında yedi defa gelip gitmek.

Sayd: (4, 303) Av.

Sa'y-i Helal: Helâl kazanç.

Sebbetmek: (8, 187; 12, 243) Küfretme, kötü söz söylemek, lanet etmek.

Sebeb-i Hacalet: Utanma sebebi.

Sebeb-i Zahirisi: Görünen sebebi.

Sebkat: Geçmek. İlerlemek.

Sebt: Sika (güvenilir) manasında bir tabirdir. Bu tabirle tadil edilen kimsenin rivayeti sahih addedilir.

es-Sebu'l-Mesânî: (2, 144) Bu tabirle bazan Fatiha Suresi, bazan da yedi uzun sûre kastedilir.

es-Sebu't-Tıvâl: (2, 398) Fatiha'dan sonra gelen yedi uzun süre.

Secde-i Sehv: Farzın tehiri, vacibin terki ile namazın sonunda yapılan secdedir.

Secî: (6, 127) Şiirdeki kafiye gibi nesirdeki ses benzerliği, ses ahengi.

Seciyye: Huy, harekter. Ahlak durumu.

Sedd-i Zerâî: Şer'an memnu olan bir şeye vesile teşkil eden mübah fiillerin de men edilmesi.

Sedîs: (6, 142) Sekiz yaşına girmiş deve.

Sedl: (7, 16; 8, 166) Salmak, sarkıtma, saçı alından aşağı sarkıtma.

Sefahet: Zevk ve eğlenceye ve asak olan şeylere düşkünlük, aklen noksanlık.

Safer: Yolcluk. Arabî ayların ikincisinin ismi.

Sefih: Zevk ve eğlenceye düşkün, aklını kullanamayan beyinsiz.

Sefine: Gemi.

Seğair: Sağirin cemidir. Küçük günahları ifade eder.

Sehavet: (7, 77) Cömertlik, eli açıklık.

Sehm: Hisse, nasib, ok.

Sehv: (8, 191) Hata, yanılma.

Sehve: (7, 60) Yüklük, evin içinde duvar oyuğu.

Sehven: Yanlışlıkla, Yanılmak suretiyle.

Sehü Nisyan: Hata ve unutma.

Sekâfe: Akıllılık, küfür.

Sekerât: İnsanın ölüm anı.

Sekîne: (9, 376) Hareket ve davranışta vakar, teennî, sükûn melek vs.

Sekînet: Bak: Sekîne.

Selâhiyet: Salâhiyet: Yetkili olma.

Selbetmek: Nefyetmek, mahvetme, ortadan aldırmak. Zorlamak.

Selbî: Nefiy ile alakalı, nefye mensub olan.

Selb-i Sıfat: Cenab-ı Hakk'ın mahluata benzerliğini nefyeden sıfatlardır. kıdem, bekâ, muhalefetün lilhavadis, kıyam binefsihi, vahdaniyet.

Seleb: (17, 375) Savaşta öldürülen kafirin üzerinde çıkan ganimet eşya: bu kâfiri öldüren gaziye aittir.

Selef: İslam alimleri, umumiyet itibariyle hicri ilk üç asra mensup ol: büyüklere Selef derler. Hz. Peygamber (aleyhisselam) bu il üç asrın insanları hayırla yadetmiş, övmüştür. Dördüncü asırdan sonra gelen büyüklere müteahhirun denir. Ancak, Abdulhayy el-Leknevî, Hanefi faihlerinin hayatların tahsis ettiği el-Fevâidü'l-Behiyye' de diğer bir kısım alimlerden naklen, Han fakihlerinin bu ve benzeri tabirlerle şu tarifleri getirdiklerini kaydeder.

es-Sadrü'l-Evvel: Selef'e yani ilk üç asır ricaline itlak olunur.

es-Selef: Ebû Hanife'den İmam Muhammed'e (189/805) kadar olanla denir.

el-Halef: İmam Muhammed'den (v. 189) Şemsü'l-Eimme el-Hal (Abdülâziz İbnu Muhammed) v. 456) devrine kadar olanlara denir.

el-Müteahhirun: Halvânî'den (456) (Hâfızüddîn el-Buharî'ye (693) kad olanlara denmektedir.

Selef Devri: İlk üç asra denir.

Selef-i Salih: (13, 67) İlk üç asır ülemasına denir.

Selem: (2, 15) Peşin alınan para ile ileride verilecek malı satmaktır. E kısım şartlarla bu caizdir.

Semâhat: Cömertlik, iyilik severlik, el açıklığı.

Semânûniyyât: Seksen hadîsi ihtiva eden te'lif(lerin) müşterek adıdır.

Semâvat: Gökler, Semâlar.

Semere-i Sa'y: Çalışmanın meyvesi.

Semî': İşiten, duyan, Allah'ın insanlar gibi zamana, alete muhtaç olmayaak her şeyi işitmesi ve duyması.

Semiyyât: İşitilerek öğrenilenler.

Semt: (12, 332) Görünüş, ahlak.

Senâ: (5, 10) Övme, medh.

Sened: Hadîsi ilk kaynağından müellife kadar rivayet etmiş olanların isimərini tarihi sırayla ihtiva eden isim zinciri. Bunlar birbirlerini gören kimselerse ened muttasıl (mevsul, müsned) olur, değilse munkatı olur.

Seniy: (4, 546) Altı yaşına girmiş erkek deve, dişisine seniyye denir. B tair sığır8 davar gibi diğer hayvanlar için de kullanılır. Diğerhayvanlar üç yaşına asınca seniyy 5seniyye) denmiştir.

Serâ: Toprak. Arz, malı çok almak, zengin olmak.

Serâzâd: Hür, serbest. Bşı boş. Dertsiz rahat.

Serfiraz: Başını yukarı kaldıran, yükselten. Benzerlerinden üstün olan.

Sergerdân: Başı dönmüş, aşkın. Hayran

Serikatu'l-Hadis: Hadiste serikat, kalbin bir çeşididir: Senette yer alan ayıf raviyi çıkarıy, yerine aynı tabakadan sika bir ravi koymaktır.

Seriyye: (7, 92; 16, 411) Geceleyin yürüyüp gündüz gizlenen 400 kişi ciarında eskeri birliktir.

Sersâr: (5, 307) Geveze.

Setr: Örtme, kapama, gizleme, Hat, saf. Yazmak.

Setretmek. Örtmek.

Setrü'l-Avret: Avret yerlerini örtmek.

Settan: Örten, kapayan, gizleyen. Ençok örten.

Sevâıb: (13, 119) Bedava istifade edilen şey.

Sevanih: (8, 146) Soltaraftan sağ tarafa uçan kuşlar. Cahiliye arapları unların uur getireceine inanırdı.

Sevda: (10, 526) Eskitıbda ahlat-ı erbaadan biridir. Vücuddaki asli maddeərdendir. Soğukv e kuru yiyeceklerden hasıl olur.

Seyl-i Şuunat: İcraatı Rabbaniyenin daima görünmesi v ehakiki müessir lan Allah'n (c.c.) iradesiyle devuta olan, cereyan eden her çeşit hadiseler.

Seyrangâh: Seyir yeri. Gezme ve eğlenme yeri.

Seyr ü Sülûk: Tâkib edilecek usul. Bir terbiye yoluna girip devam etme. 'arikata devam etme.

Seyyal: Akıcı şey, su gibi sıvı olup akan.

Seyyid: (16, 347) Efendi, ağa.

Seyyi'ü'l-Askam: (6, 100) Müzmin hastalık.

Seza: Lâyık, münasib.

Sıbt: (16, 494) Torun.

Sıddîk: (9, 219) Doğru sözlü, Hz. Ebu Bekr'in lakabı.

Sıddîkiyet: sadakat ve doğrulukta ileri oluş.

Sıdk: (9, 212) Doğru sözlü.

Sıfat İlmi: Akaide (imana) giren hadislerle ilgili ilim.

Sıfat-ı Celîle-i Sübhâniyye: Cenab-ı Hakk'ın yüce sıfatları.

Sıfat-ı Müşebbehe: İsm-i faile benzeyen sıfat. Arabçada bu çeşit sıfatlar mübalağalı bir mana ifade ederler. Sözgelimi alim ismi fâildir, bilen manasına gelir, alîm ise sıfat-ı müşebbehedirve devamlı bilen, bilmek vasfı olan kimse manasını taşır.

Sığar-ı Nefs: Zelil ve hakir olma hali. Küçüklük kıymetsizlik.

Sıhah: Sahih hadis kitapları demektir.

Sıhah-ı Sitte: Aslı sahih kitap demektir. Bu tabirle sahîhayn (Buharî, Müslim) ve dört sünen (Tirmizi, Ebu Dâvud, Nesâî, İbnu Mâce) kastedilir.

Sıhhat: Sağlık, hasta olmama hali.

Sıhrîyet: Evlilikle meydana gelen akrabalık.

Sıklet: Ağrılık. Manevi sıkıntı.

Sıla-ı Rahim: (6, 278-279; 9 , 267) Sıla bağ demektir. Sıla-ırahim akrabalık dostluk, insanlık bağlarıdır.

Sınnak: (4, 208; 5, 338) Hayvan tırnağı, bilhassa koyun,keçi, sığır, eşek gibi hayvanların kaba vekalın tırnaklarına sınnak denir.

Sır: insan aklının ermediği, Allah'ın hikmeti. Gizli söz.

Sırat: Cennete gidebilmek için herkesin üzerinden geçmeğe mecbur olduğu ve cehennem üzerinekurulmuş olan köprü.

Sırât-ı Müstakim: (1, 46) Doğru yol, peygamberin salihlerin, şehidlerin gittiği yol.

Sıyânet: Korunma.

Sibab: (13, 288) Karşılıklı küfürleşme.

Sîbak: Birşeyin öncelik hali. Birisinden ileri geçmek. Bir şeyin geçmişi.

Sîcne: (6, 278) Ağaçlarda diğerleriyle kenetlenmiş damarı, ince yol.

Sidane: (12, 49) Kâ'be'nin kapısını açma, temizliğini yapma hizmetleri.

Sîga: hadis rivâyetinde hadisin şeyhten nasıl alındığını gösteren kalıplaşmış formül. Bu bazen tahammül ve eda sîgası diye, bazan sevk sîgası diye ifade edilir.

Sihir: (7, 179-188) Sebebi iyice bilinmeyen, insan üzerinde tesir bırakan şey, büyü.

Sikaye: (1, 536; 11, 332) Hacılara suverme hizmeti.

Sikke: (16, 429) Mühür, damga, birşeyin kime ait olduğunu belirtmek üzere konan işaret.

Sikke-i Samediyet: Her şeyin her türlü noksandan, kusurdan beri olan kendisine hiçbir şeyin ağır gelmediği zatın elinden çıktığını gösteren damga mühür.

Silsiletü'z-Zeheb: İçindeki bütün ravilerin en üst derecede sika olan sened.

Silûet: Bir şeyin karanlıkta görülen dışhatları, tayf.

Sîmâ-yı İstidâdîye-i husûsîye: Husûsî istidad alâmeti.

Sîmay-ı Manevî: Manevî çehre.

Sîmây-ı Vechiye:Yüzdeki şekil.

Simsâr: Komisyoncu. Tellal, aracı.

Sinn: Yaş, yaşanmış olan zaman. Diş. Medine'de bir dağın ismi.

Sînn-i Kemâl: Olgunluk yaşı.

Sîrâyet: Yaılmak, bulaşmak, geçmk.

Sirkat:(5, 209) Sirkat'in aslı sarakat (veserikat)dır, dilimize sirkat diye girmiştir, hırsızlık manasınagelir. Bak: Sarakat.

Siyâdet: Seyyidlik, efnedilir.

Sîyak: Söz gelişi, ifade tarzı, üslub, tarz,yol.

Siyânet: Korunma, muhafaza hıfz.

Siyer ilmi: Siyer, sire'nin cemidir. Hz. Peygamberin hayatını inceleyen ilme siyerdenir.

Statü: Heykel, vaziyet durum.

Subjektif: Şahsî, enfûsî, tarafgir (değerlenirme7.

Subuhat: (9, 550) Sübha'nın cemi, subha isetenzih, takdis, tebrie manalarını ifade eder.

Subûtî: Varlığı kesin isbat edilene ait.

Sudur: Sadr'ın cemi olursa göğüsler demektir. Meydana gelme manasına murdar da olur.

Sufer: (10, 394) Sofralar demektir. Yolcunun beraberinde taşıdığı azığa sutre denir. Cemi suferdir.

Suffa: (2. 126) Mescid-i nebevi'nin mekteb kısmı.

Suffe Ashabı: (2, 535) Suffa'da kalıpyazı, Kru'an v esünnet vs. öğrenen sahabiler.

Sûfi: Tasavvuf ehli, sofu. Mutasavvıf.

Sufiye: Tasavvufçuluk. Tasavvuf taifesi, Sofilik.

Sufre, Sofra: (10, 394) Bak: Sufer.

Suht: (6, 433) Suht'u Resulullah aleyhissalatu vesselam hâkimin aldığı rüşvet diye tarif buyurmuştur.

Suhûlet: Kolaylık.

Su-i Edeb: Edepsizlik. Kötü terbiye. Kötü ahlak.

Sû-i İstimal: Kötüye kullanma.

Sû-i Niyet: Kötü ve bozuk niyet.

Sû-i Tefsir: Kötü bir şekilde yorumlama. Kötü yorum. Yanlış değerlendirme.

Sû-i tesîr: Köt übir etki bırakma.

Sûîzan: Kötü zan. Başkalarının hareketlerinin kötü olduğunu zannetme.

Sulb: (6, 157) Bel kemiği.

Suleha: Salihler. Günah işlemeyen iyi insanlar.

Sulh: Barışma demektir. Teknik tabir olarak, ihtilafta olan iki tarafın yani da'va edenle da'valının rızaları ile anlaşarak, aradaki ihtilafı ortadan kaldırmalarıdır, bu maksadla yapılan akidler.

Sulta: Baskı, otorite.

Sultan: devlet reisi veya onun hakimiyetini temsil eden otorite.

Sun': Yapmak. San'atla yapmak. Eser, Yapılan iş.

Sûr: (14, 150) kıyametg ünü İsrafil (aleyhisselam)'in çalacağı boru,kale duvarı.

Surad: Öldürülmesi yasaklanankuşlardan biridir. Sarı ve yeşil birkuş olduğu, ağaçkakan olduğu söylenmiştir.

Su'ut: (11, 26) Burun yoluyla verilen ilaç.

Sübbûh: (6, 9) Allah'ın, ilaha layık olmayan noksanlıklardan münezzeh olmasıdır.

Sübût: Sabit, berkarar ve payidar olup durmak.

Süfa: (11, 50) Hardal otu.

Sükkürce: (10, 394) üzerine iştah açıcı konan sehpa.

Süknâ: İkamet edilcek yer, mesken.

Sükûn: Durgunluk, sessizlik. Sakin olmak.

Sükût: Susma. Konuşma.

Sükürke: (7, 236) Habeşlilerin mısırdan yaptıkları bir hamr (içki) çeşidiidir.

Sülâsî: (Uçlü.

Sülâsiyyet: Üçlüler (üç ravisi olan senetler, üç senedi olan rivayetler vs.).

Sülb: Döl.

Sünâiyyât: İkililer (ik ravili senet, iki senetli hadîs vs.).

Sündüs: (Sırmadan kabartma desenli, eski bir çeşit ipekli kumaş.

Sünen-Erba'a: Kütüb-i Sitte'nin sahihayn dışında kalan dört kitabı: Tirmizî, Ebu Dâvud, Nesâî ve İbnu Mâce'nin sünenleri.

Sünenü'l-Hüda: Hidâyet yolları.

Sünnet-i Mâziye: Herkesce malum ve maruf olan, herkesin kabul ettiği tatikatta olan sünnet.

Sünnet-i Mutahhara: Tertemiz, her çeşit kusurdan eksikten, yanlışlıktan zak vetemiz olan sünnet.

Sünnet-i Müekkede: Resulullah'ın aleyhissalatu vesselam'ın hayatlarında ıkip edip yaptıkları sünnet.

Sünnet repertuarı: Resulullah'a ait sünnetleri ortaya çıkaracağımızk ayaklar: Hadis kitapları, meğâzî, tarih, tabakat, menakıb, lügat, şerh tefsir, rical itapları vs. Bunların her birinde Resulullah'a raci birrivayete rastlanabilir.

Sünnetü'z-Zevaid: Aleyhissalatu Vesselam'ın ibadet kasdı olmaksızın eme, içme gibi adet olarak yaptığı iş veya söylediğ isözlerine denir. Mü'min unlarasünnet niyetiyle uyunca ibadet yapmış gibi olur: âdâtını ibadata tahvil der.

Sünnî: Sünnet ehlinden olan kimse.

Sürât-i intikal: Çabuk anlayıp, intikal etme kavrama çabukluğu.

Süreyya: Ülker yıldızı, yedi yıldızlardır ki; ikişer ikişer karşılıklı dururlar ve y'ın geçtiği yerlereyakın sürünürler.

Sürmedân: Sürmelik. Sürme kabı.

Sürur: Sevinç. Neş'eli olmak.

Sütre: Perde, örtü. Namaz kılarken kıble cihetinde duvar ve sâir olmadıından önden geçenlerin namaza zarar vermemeleri için, ön tarafa dikilen şey.

Ş

Şahadet-i Âlemi: Bu dünya, gördüğümüz âlem.

Şahs-ı Manevi: 1- bir şahıs olmayıp kendisine bir şahıs gibi muamele apılan şirket, cemaat, cemiyet gibi ortaklıklar. 2- Beli bir kişi olmayıp bir ceıaatten meydana gelen manevi şahıs. 3- Birtopluluğun taşıdığı manevi kuvvet e meziyetler.

Şâibe: Leke, eksiklik.

Şakk: (15, 283; 17, 132) Kabrin ortasındaki açıklık.

Şakî: (6, 385) Ebedî hüsrana uğrayan kimse.

Şamil: Çevreleyen, içine alan.

Şâri: Şeriatı meydana okyan Allah (c.c.) Resulullah'a da şâri denmiştir.

Şârir: Şerheden açıklayan. Bir şeyin manasını izah eden.

Şâri-i Rahim: Şeriatı koyan, merhamet sahibi Allah (c.c.)

Şark: Doğu, güneşin doğduğu taraf.

Şarkâ: (4, 204, 360) Kulağı ortadan, boylamasına yarılmış hayvan.

Şavt: (5, 74) Ka'benin etrafında Hacerü'l-Esved'in bulunduğu köşed başlayıp tekrar oraya gelinceye kadar yapılan bir tavafa şavt denir.

Şayân-ı Teessüf: Esef edilmeğe (üzülmeğe) layık.

Şâyiâ: Yayılmış haber. Söylenti.

Şeair: (2, 163) Alamet manasına gelen şaire'nin cemidir.

Şecaat: Yiğitlik, cesurluk. Korkulu anda kalb kuvveti ile cesaretini muhai za eden.

Şecere-i Tuba: Tûba ağacı. CEnnette bulunan kökü yukarıda dall aşağıd abir ağaç.

Şedid: Sert, sîka şiddetli musibet bela.

Şefaat: (14, 204) İnsanlar arasında cereyan eden cürüm ve zünubu aff talebetmek.

Şefaat-i Uzma (Makam-ı Mahmud) En yüksek şefaat makamı. Peyga berimiz'in (a.s.) kavuşacağı, Allah tarafınan vadedilenmakam.

Şehâdet: (4, 173) Bir kimesnin bir şahısta olan hakkını isbat için şehac lafzıyla hakimin huzurunda ve hasmının muvâcehesinde vâki olan doğru barır.

Şehâmet-i Fıtriyye: Yaradılıştan gelen akıl ve zeka ile birlikte bulun yiğitlik. Tez anlayışlılık.

Şehevat: Heva'yı nefsin meyil ve arzuları.

Şehîd: Allah (c.c.) yolundan canını feda edenmüslüman.

eş-Şehîdu: (5, 544) Allah'ın isimlerindendir. "Kendisinden hiçbir şey gı olmayan her şeyi her an gören" demektir.

Şekâ: (6, 102) Şekâvet yani bedbahtlık.

Şekâvet: Her çeşit kötülük içnde olmak. Bela ve zillete düşmek. Sıkıntı kalmak.

Şekk: Şüphe, zan.

Şiğar: (6, 388) Mehir vermekten kaçınmaki çin başvurulan evlenme şel Karşılıklı kız verip kız almak ve her iki tarafında mehir vermemesib. Bu yasa lanmıştır. Çünkü mehir kadının hakkıdır.

Şekl-i Fıtrî: Yaradılıştan sahib olunan suret. Dış görünüm.

eş-Şekûr: (5, 543) Allah'ın isimlerindendir, kullarını iyi amelleri sebebi mükafatlandıran manasına gelir.

Şemâil: Aleyhissalatu Vesselam'ın ahlakı, bedeni yapısı, huyu, yaşa tarzı, hususi halleri; yemesi, içmesi, giyinmesi vs. gibi yüce şahsiyetiyle ilgili vayetler, bunları derleyen kitaplar. İlk şemâil kitabını Tirmizî'nin yazdığı bilinir

Şe'n: 1- is, yeni olan hâl. Şân. 2- Tavır. 3- Hadise. 4- Birşeyin hususiyet-erinin fiili tezâhürü, neticesive eseri.

Şenâet: Fenalık, kötülük, alçaklık. Cenab-ı Hakk'ın (c.c.) emrine muhalif ıareket.

Şen'î: Kötü çok fena, çirkin günahlı iş.

Şerefyâb: Şeref bulan, şerf kazanan.

Şer'i Ahkâkm: İslâmî hükümler.

Şer'îat: 1- Doğru yol. Hak dini yolu. 2- Büyük ve geniş cadde. 3- Kur'an'ın 'e Resulullah'ın (a.s.) bildirdiği yol.

Şer'iat-ı Garra: "Parlak, nurlu şeriât" İslamiyte.

Şerif: Şerefli, mübarek peygamber (a.s.) ve Hz. Hüseyin'inneslinden olup slama bağlı kimse.

Şerir: Şerli, şer işleyen, kötülük yapan.

Şerîta Kurbanı: (6, 216) Cahiliye devrinde hayvanın boğazından az bir :ısım kesip kan damarlarına ulaşmadan ölüme terketmek suretiyle yapılan bir .esimdir. Hz. Peygamber aleyhisselatu vesselam bunu yasaklaıştır.

Şevâhid: Şahidler. Şehadet edenler.

Şevk- Sa'y: Çalışma şevki.

Şeyh: Lügatte ihtiyar, yaşlı demektir. Istılahta bir râvinin hadis aldığıhoca. ;eyh, sıradan birrai manasına da kullanımıştır.

Şeyhan: Buharî ve müslim manasındakullanılır. Tarih kitaplarında Hz. Ebu 3ekr ve Ömer manasınadır.

Şiar: (8, 160) İz belirti, işaret nişan, ayırt edici, iyi adet. Üstünlük veren, şaret.

Şib: (6, 144) Doğru yolu, geçit.

Şibh-i Amd: (13, 132) Yaralayıcı aletlerle öldürmeye amden öldürme denir. Katli meşru olmayan bir adamı yaralayıcı olmayan şeylerle öldürmeye de şibh-i ımd denir. Sopayla vurarak öldürme gibi. Fıkıhta bunların hükmü farklıdır.

Şifâhi: Sözle, ağızdan konuşmak suretiyle.

Şifâyâb: Şifa bulma.

Şihab: Parlak yıldız. Kıvılcım. Yıldızdan fırladığı zannedilen ve dünya at-nosferinde bir an görülüpkaybolan göktaşı.

Şiî: Bu kelime Ehl- isünneten ayrılanları ifade eder. ANcak, her alimin di-nda aynı manada kullanılmamıştır. 1- Hz. Ali'yi Hz. Osman'a takdim etse de Hz. Ebu Bkekr ve Hz. Ömer'e takdim etmeyen. 2- Hz.Ali'yi Hz. Ebu Beker ve Ömer'e takdim etse de bu iki büyüğedil uzatmayan tekfir etmeyenler. Selef iiası böyledir. Daha sonradan -ki müteahhirin diyoruz- Hz. Ali'yi ilahlaştırırken, Hz. Ebu Bekr ve Ömer'e dil uzatan, tekfir eden şiîler ortaya çıkmıştır. Bunlara ğâli (cemi gulat) şiî denir.

Şiir: (7, 287) Güzel tertipli manzume. Bazan "vezinli kafiyeli söz" diye (tarf ediliştir.

Şikak: (6, 103) Bölünme, nifak, ittifaksızlık.

Şikal (at): (7, 160) Atla ilgili bir vasıftır. Ön sağ ve arka sol ayağındı veya ön sol arka sağ ayağından çarprazlama seki (beyaz benek) bulun: atdır.

Şirk: (7, 376) Allah'a ortak koşmak demektir. Küfür'e yakın bir haldir. A cak bunda Allah'ı inkar yoktur. Bilhassa Şirk-i Hafi denençeşidi farkı varılmayan tehlikeli bir halettir. Mü'min buna karşı her an teyakkuzda olmalıdı

Şirkalûd: Şirk karışık sapıtmış. Cenab-ı Hak'tan (c.c.) gaflet e(başkasından meded bekler surette.

Şirket: (7, 281) Birden fazla kimsenin ticaret yapmak üzere teşkil ettikl(ortaklığa denir. Bunun çeştileri vardır .Bazılarını islam tevciz eder bazılrını te viz etmez.

Şirket-i İnân: İki veya daha fazla kimse tarafından müsvat şartı olmad: kurulan şirket.

Şirki Hafî: ihlassızlık, riyakârlık. Allah rızası için değil de başkaların rızası için ibadet etmek gibi hallerdir.

Şöhretşiar: Şöhretli, şöhret sahibi.

Suğl-i Kalbi: Kabin meşglolduğu şey.

Şuhud Derecesi: Gözle görme derecesi.

Şûle: Alev, ateş alevi. Alevlenmiş odun.

Şunat: Şuunlar. Keyfiyetler, haller.

Şuf'a: (2, 7-8) Ortaklık ve komşuluk sebebiyle bir akar üzerinde ortak \ komşunun, üçüncü bir şahsa satılma şartlarında, o malı temellük hakkına d nir. Fıkıhta teferruatı olan bir bahistir.

Şuf'a Hakkı% Satılık birmal ve mülke müşterek v ehissedar ve kom: olanların aynı semenle satın almak üzere ağyâre (başkalarına) tercih olunm ları hakkına denir.

Şuf'adâr: Şuf'a hakkına sahip olan şuf'adar'a şefî de denir.

Şükr: (3, 463; 6, 32) Gelmiş olan bir nimet veya iyiliğe mukabele eder(nimeti verene tazimde bulunmaktır.

Şümûl: İçine alma, kaplama, kuşatma.

Şüyû: Duyulma, herkesin işitmiş olması, yaılma, dağılma.

Şüyûh: Şeyh'in cemidir. Şeyhler, yaşlılar, büyükler, demektir.

Şüzûzat: Şazz'ın cemidir. Kaide dışı kalanlar demektir.

T

Taabbüd: Küllük etmek, tapınmak.

Taabbüdi: İbadete ait olup emreldiği için yapılan.

Taakkubat: Peşine düşmeler, tenkidler, sorgulamalar.

Taakkul: Hatırlamak, zihin yorarak anlamak. Akıl erdirmek. Hatıra getirnek.

Taallüm: İlim edinmek, öğrenmek, ders okuyarak öğrenmek.

Taammuk: Derinleşmek, mes'elenin içyüzüne vakıf olmak.

Taannut: İnatlaşmak.

Taarrüb: (13, 91) Göçebeleşmek, yerleşik hayatı (şehir hayatını) terkedip ›edevileşmek (çöl hayatına) başlamak.

Tab': Tabiat, karekter, damga basmak, kitap basmak.

Tabaka: Birbirine yaş ve tahsilde veya sadece tahsilde yakın olan imselein teşkil ettiği grup.

Tab'an: Yaratılıştan, doğuştan, huy tabiat itibariyle,

Tabi: Birinin arkası sıra giden ona uyan. Boyun eğen.

Tabib: (10, 538) Doktor, hekim.

Tabib-i Hâzık: Mütehassıs hekim.

Tâbiin: Resulullah'ı (a.s.) görmüş olanları görüp, onlardanhadis dinlmeiş ›lanlar.

Taybe: Taktik, askeriyede uygulanacak metod, takip edilcek ol.

Ta'cil: Acele ettirme, hızlandırma.

Tada: Sayı saymak, sayıp dökmek, birer birersöylemek, sıralamak.

Ta'dil Elfazı: Ravileri ta'dil ederken kullanılan hususi tabirlerdir.Ravinin ihicac, itibar gibi hangi mertebede olduğu bu tabirlerden anlaşılır.

Ta'dil-i erkân: Namazın bütün rükünlerini esaslarını usulüne uygunca yeine getirmek ve namazın tertip ve düzeninin hakkını vererek kılmak.

Tadil Mertebeleri: Hadis alimleri, ravileri taşıdıkları sıfatlara göre bir kısım nertebelere ayırmıştır. Bunların sayısı bazılraına göre dört, bazılarına göre ıltıdır.

Ta'dil Sigaları: Raviyi ta'dilde kullanılan kalıplaşmış formüller. Evsaku'n-łas, sıhatun, hâfizun, sîkatun, sadûkun, yektubü hadisuhu gibi.

Tadlil: Doğru yoldan sapıtmak. Azdırmak., ayartmak. Günaş illetmek.

Tafdil: Bir şeyi üstün kılmak. Birisini ötekinden mühim görmek.

Tafi: (17 424) Su yüzüne çıkmı kamı yukarıda ölü balık. Hanefilere göre ıaramdır.

Tagallûb: Zorbalık: Hilaf-ı Hak olarak musallat olmak. İstila etmek. Üsti gelmek.

Tağayyurat: Başkalaşmalar. Bozulmalar. Değişmeler.

Tağlib: (7, 358) üstün kılma, birbirine benzeyen iki ayrı şeyi müştereke ifade etme usulü: Anna ve baba'ya ebeveyn denmesi, Ay ve Güneşe Kamer denmesi, Kufe ve Basra'yalrakeyn denmesi gibi.

Tağliz: Galib, kabasöylemek. Sert daranmak.

Tağsiş: Karıştırmak, saflığını gidermek hile yapmak.

Tağût: insanları Allah'a(c.c.) karşı isyana sevkeden. İsyankâr. Her ba mâbud, şeytan.

Tağyir: Başkalaştırma. Değiştirme. Bozma. İyiden kötüye değiştirmek.

Tahaddi: Bak: Tehaddi.

Tahakkuk: Bir şeyin doğruluğunun meydana çıkması. Gerçekleştirmı Deliliyle isbat edilmek.

Tahakküm: Tekebbür, zorbalık etmek.

Tahallukî: Ahlaklanmaya ait.

Tahallül: (4, 505; 16, 349) Helalleşme. Hacla ilgili bir ıstılah olarak ihrar dan çıkmak, ihram yasaklarının kalkması, helal olması manasın gelir.

Tahammül: Şey'ten hadisi almadır.

Tahammül Fresa: Dayanmayı aşan, tahammül edilemeyecek.

Tahammür: Mayalanmak. Ekşimek. Sarhoşluk verecek hale gelmek.

Taharrî: Aramak, araştırmak, incelemek.

Taharr-i Sıdk: Doğruyu araştırmak.

Tahassus: (9, 329) Bütünhislerle beşduyu ile haber toplama.

Tahavvül: (6, 127) Değişim geçirmek, bir halden başka bir hale geçmek.

Tahayyül: Hayale getirmek. Hayalde canlandırmak.

Tahayyülat: Hayalde canlananlar, fikirler.

Tahayyül-ü Küfür: Küfrü (Allah'ı inkarı) hayale getirmek.

Tahayyül-u Şetim: Kötü sözleri ve bu sözlerin hatırlattıklarını hayalde ca landırmak.

Tahcil: (10, 175) Ayaklarda beyazlık olması (hacl= ayağa takılan halka).

Tahdid: Hududlandırmak, sınırlamak.

Tahfif: 1- Hafifleme, yükünü azaltma. 2- Kelimelerin bazı harflerini terke mekle telaffuzunu kolaylaştırmak.

Tahkik:Doğru olup olmadığını araştırmak veya doğruluğunu yanlışlığı meydana çıkarmak.

Tahkir: Hakaret etmek. Hor görmek. Küçük görmek. Aşağıve alçak addetmek

Tahmid: Hamdetmek, medhetmek, öövmek.

Tahmil: Yüklenmek. Taşıtmak. Bri kimse üzerine bir işi bırakmak.

Tahnik: (1, 289-290) Yeni doğan çocuğun ağzına bir büyüğün kendi azğzında yumuşattığı hurmanın suyunu sıkmasıdır.

tahrif: Harflerin yerindeğiştirmek. Bozmak. Kalem karıştırmak. Kendi menfaat veya başkasının zararıiçin bir ibarenin manasını değiştirmek.

Tahrifat: Bozmalar. Kalem karıştırmalar.

Tahrik: Kımıldatmak. Kımıldatılmak. Yreinden oynatmak. Hareket ettirmek.

Tahrim: Haram kılma. Haram kılınma. Dinen yasak edilmek. Kudsî sayarak yaklaşmayı yasak etmek.

Tahrir: Yazmak. Yazılmak. Kaydetmek. Hürriyete kavuşturmak.

Tahsib: (5, 66-67) Mina ile Mekke arasında Mina'ya yakın muhassab denen yere inmek.

Tahsîl: Hasıl etmek, ilim edinmek. İlim öğrenmek veya öğretmek için çalışmak. İrad veya vergi toplamak. Aşikâre eylemek.

tahsildar: Devlet gelirlerini vazifeli olarak tolayan tahsil eden memur.

Tahte'l-Arz: Yer altı.

KTaht-ı Tasarruf: Tasarrufu altında.

Tahur: (10, 37-38) Çok temiz.

Tahvil: Lügatte bir halden başka bir hale getirmek. Istılahta bir hadis metninin müteaddid senetlerinden birinden diğerine geçme, senet değiştirme. Kitablarda bu büyük "H" harfi konularak yapılır. Bu harf tahvil diye okunur.

Tahyil: Hayalleme. Akla, zihne getirme. Canlandırma.

Tahyir: (11, 9-159; 12, 181) Muhayyer bırakma.

Tahzir: Sakındırma. Men ettirme.

Takarrûb: Yakınlaşmak. Yaklaşmak. Zamanı gelmek. Vakti yakın olmak.

Takarrur: Kesinlik kazanma, istikrarını bulma.

Takas: Ticarette bir malı bir başka malla değiştirmek.

Takbih: Çirkin bulma. Beğenmeme.

Takdis: Kutsal sayma. Allah'a şükretme. Ululama, saygı gösterme.

Taklid: (4, 551) Boyna gerdanlıktakmak. Kurbanlık hayvanlara takılan süsler "Taklid"dir.

Taklis: (17, 70) Def refaketinde güfte söylemek.

Takrir: Yerleştirme. Yerini belli etme. Sağlamlatma. Ağızdan anlatma. Resmi olarak yazı ile bildirme. Politika yazısı. Nota.

Takriri Sünnet: Resululah'ın yapıldığını gördüğü veya söylendiğini işittiği halde müdahale etmediği fiil, söz vs. bunu kabul etmiş, tasdik etmiş sayılmıştır.

Taksimât: Taksimler. Bölmeler. Bölümler

Taksir: (4, 499) Bir işi eksik yapma, kusur etme. Bir şeyi yapmaya kudre var iken çekinip yapmamak.

Taksirât: Kusurlar. allah tarafınan belaya uğramaya yol açan bir suç vey günah.

Takva: Allah'tan korkma manasına gelri. Bu farzları yapmak, haramlarda kaçınmakla tahakkuk eder.

Takviye: Kuvvetlendirme. Sağlama, sağlamlaştırma.

Talakat: Dil açıklığı, kolay ve serbest söz söyleme.

Talat Bette Talakın çeşitlerindendir. Kesinlik ifade eden bir boşamadır.

Talak-ı Ric'î: (2, 215) Fiilen evlenip karı koca olduktan sonra zevcesi saraheten veya işareten üç adedinde delalet etmeyen söz ve hareket boşamasıdır. Bu çeşit boşamadan sonra, erkek, tekrar nikah ve mehir'e muh taç olmadan zevacsiyle normal aile hayatına dönebilir.

Talak-ı Selase: Üç adedine mukaarrin olan sözv eya işaretle yapılan te laktır. Birkimsenin, biryerde karısına "üç kere boşsun" vöeya "üç talak i boşsun" demesi gib. Bu çeşit boşama ile evliik bağı tamamen kopmuş olur.

Tali: 1- Doğan, tulu eden. Kısmet. Kader. 2-İkinci derecede sonradan gelen.

Talibu'l-İlm: İlim isteyen.

Tâlikât: Bir eseri açıklamak üzere kenarına yazılan veya ayrıca eser ola rak hazırlanan notlar.

Ta'lil: Sebep göstermek bir hadisin illetli olduğunu söylemek.

Ta'lim: Öğretmek. Yetiştirmek. Alıştırmak. Belli etmek. İdman.

Taltif: İltifat etmek. Bir iyilik yaparak gönül almak. Yumuşatmak.

Ta'mim: Umumuileştirme. Herkese bildirmek.

Temriz sigası: Rivayet edilen muallak hadisin zayıf olduğuna delalet ede sıga, yurva, kile gibi sigalar.

Ta'n: Hoş görmemek. Kötülemek. Birsiinin ayıp ve kusurlarını beyan e mek. Muhalifin iddialarını çürütmek.

Teravet: Tazelik, körpelik.

Tarik-i Eslem: En selametli yol.

Tarik-i Hak: Hak yolu. Doğru yol.

Tarik-i Has: Hususi yol.

Ta'ris: (10, 253) Geceleyin mola vermek.

Ta'riz: (5, 251) Başa kakma.

Tark: (7, 191; 11, 214) Çakıl atarak yapılan bir fal ve kehanet.

Tarûkatu'l-Fahl: (6, 378) Erkek devenin aşacağı (dölleyeceği) deve.

Tasadduk: Sadaka vermek.

Tasallut: Musallat olmak.

Tasannu: Yamacık hareket. Zorla bir şeyi daha iyi göstermeğe çalışmak.

Tasavvur-u Dalâlet: Delaleti tasavvur etmek, mahiyetini anlamak üzere ziinden geçirmek.

Tasdik- iKüfür: Küfrü (Allah'ı inar fikrini) kalben tasdik etmek, bu hususta üküm sahibi olmak.

Tasfik: 8, 160) Alkışlamak.

Tasfir: Sarartma. Islık çalma.

Tasfiye: Temizleme, şeffaflaştırma.

Tasfiye-i Nefs: Nefsi temizleme.

Tashih (etmek): Hadisin sahih oldğnu söylemek.

Taslit: Sataşdırmak, musallat etmek, bir kimseyi başkası üzerine kuvvet e kahırla galib ve müstevli kılmak.

Tasnif: Hadisleri belli bir tertibe göre sınıflandırarak eser ortaya koymak. u ravilere göre, sıhhat durumlarına ve konularına göre yapılmıştır.

Tasrih: Açık açık anlatma.

Tasrihat: Açık açık anlatmalar. izah etmeler,

Tasvir: (5, 543) Hat ve şekil çizmek.

Tatavvu: Müstehab ve mentup olan namazlar. İbadeti sırf kendi isteğiyle apmak.

Tatavvu namazı: Nafile namazı.

Tathir: Temizlemek, yıkayıp pak etmek.

Taklik: Boşamak. Karısını terkedip nikahını feshetmek.

Taun: (11, 101-102) Veba.

Tavaf: (4, 204-360) Bir şeyin etrafında dönmek.

Tevâfu'r-Rükn: (4, 403) Bak: Tavafu'r-Rükn.

Tasavvut: Araya girme, aracılık.

Tavattun etmek: Yrut tutma, yerleştirme.

Tavazzuh: Açıklama, açıklık kazanma.

Tavsif: Vasfını beyan etme.

Tavsilat: Vasıflandrımalar.

Tavsil: Ulaştırma.

Tavzih: Açma, açıklama.

Taybe: (11, 494) Medine'nin bir adı.

Taylasan: Başa ve boyuna örtülen şal vesaire.

Tayyetmek: Silmek, kaldırmak. uzun zamanlık bir mesafeyi az zamanda eçip aşmak.

Tayy-ı zaman: Zamanı ortadan kaldırmak. Çok uzun bir zamanı, çokkısa olarak görmek veya yaşamak.

Tayyib: (7, 26) Temiz, hoş güzel.

Tazammun: İhtiva etmek. İçine almak.

Tazarru': Kendini alçaltarak yalvarma.

Ta'zif: İki kat etme. Bir o kadar daha artırma. Birarvi veya hadisin zayıf olduğunu söyleme.

Ta'zim: Hürmet, ikramdabulunmak.

Ta4zir: (5, 133; 17, 335) lügatte men, red, icbar, tedib gibi manalara gelir. Hukuk ıstılahı olarak "hakkına muayyen bir ukubet" bir hadd,i şerî mevcut olmayan cürümlerden dolayı tatbik edilecek te'dib ve ceza demektir" Bunun nev'i ve miktarı takdire b ırkılmıştır.

Taziye: (17, 144) Başsağlığı dileme. Teselli etme.

Teabbüd: Bak. Taabbüd.

Teaddi (etmek): Zlumetmek, tecavüz etmek, geçmek.

Teaddüd (Taaddüd: Çoğalma. Birden fazla olma.

Tearuz (etmek): Birbirine zıt düşmek, tezad arzetmek.

Teârüf: Tanışmak. Birbirine yardım etmek.

Te'ataf: (9, 370) Birbirine yardım etmek.

Teati: Karşılıklı alıp vermek. Pazarlıksız ve konuşmadan fiilen vaki olan mal alış verişi.

Taayyün: Belli başlı olmak. Görünmek. anlaşılma.

Teayyüş: Geçimini temin etme.

Tebadür: ânî olarak zihne girmek. Hadis olmak.

Tebağuz: (9, 328) Birbirine buğzetme, kinleşme.

Tebârüz: Belli olma, belirleme.

Tebcil: Ağırlamak. Yüceltmek.

Tebdil: değiştirmek. Tağyir etmek.

Tebeddül: Başkalaşmak. Değişmek.

Tebellür: Billurlaşma. Kristalize olmak.

Teberri: Beri olma, sevmeyip yüzçevirme, uzaklaşma.

Teberru: Bağış.

Teberruc: (7, 50) kadınların açık saçık olmaları, kırıtarak yürümeleri.

Teberrük: Bereket veya saadet vesilesi olarak alıp-vermek.

Tebeu't-Tabiin: Tabiinden birini görmüş olanlar. Bunlarselefe dahil övülmüş insanlardır.

Tebevvül: Bevl etmek, akıtmak.

Tebeyyün: Belli olmak. Görülüp anlaşılmak.

Tebî: (6, 379-383) Sığır, yaşını doldurmayanyavrusu, buzağı.

Teb'iz: Bölme, bölüm bölük etme.

Tebrie: Bir kimseşi şüpheden ve zanaltından kurtarmak. Beraethükmü.

Tebvib: Kısım kısım ayırmak. Bablara, fıkhî konulara ayırmak.

Tebyiz: ağartma. Temiz olarak yazma.

Tebzir: Dağıtma, serpme. İsraf.

Tecâhül: bilmezlikten gelme.

Tecbîh: (6, 249) Bir merkebe, iki kişinin birinin sırtı diğerinin sırtına gelecek şekilde binmesi.

Teceddüt: Yenileme, Tazeleme.

Tecelli: Görünme. İlâhî kudretin meydana çıkması görünmesi.

Tecelligâh: Tecelli yeri.

Tecemmülen: Etraflıca düşünerek.

Tecennüb: Sakınma, çekinme.

Tecennûn: Delirme, çıldırma.

Tecerrüd: Soyunma. Bütün ilgilerden geçip Cenab,ı Hakk'a (c.c.) bağlanma.

Tecessüm: Cisim şekline girmek.

Tecessüs: (9, 329) Halkın haberini toplamak (casusluk yapmak).

Techîl: Bir kimseyi cahil saymak, cahilliğini meydana koymak. Hadîs ıstılahı olarak râvinin meçhul olduğunu söylemek.

Techiz: Donatmak, cihazlamak. Gerekli şeyleri tamamlamak.

Tecmîl: Güzelleştirme, tezyîn etme.

Tecrîd: Soyma. Dünyayı yürekten çıkarıp Cenab-ı Hakk'a yönelme.

Tecvîd: Kur'anı Kerîm'i üsulüne uygun olarak okuma ilme. Bir şeyi güzel yapmak.

Tecvîz (etmek): Caiz görmek, izin vermek, yapılmasını uygun bulmak.

Tecziye: Cezalandırmak.

Tedâbür: (9, 329-330) Birbirine sırtını dönmek.

Tedâhül: Birbiri içine girme.

Tedbir: Bir işin başarısı için düşünülen yol.

Tedebbür: Duruma uygun davranma.

Tedenni: Aşağı inme. Daha kötü bir dereceye düşmek.

Tederrüs: Ders alma.

Tedhîş: Şaşırtma, ürkütme, yıldırma.

Te'dib: Terbiye verme. Edeplendirme.

Te'dib-i Şer'i: Şerîatın te'dibi, şerîata uygun te'dib.

Te'diye: Ödeme.

Tedkîk: İnceleme.

Tedricen: Yavaş, yavaş azar azar.

Tedris: Ders verme, öğretme.

Tedrîsât: Öğretim.

Tedvin: Manzumeleri divan şekline sokma. Hadîs ıstılahı olarak hadislerin ikinci asırda devlet emri ile hepsini içine alacak şekilde yazdırılmasını ifade eder.

Tedvir: Çevirme, döndürme. Daire biçimine koyma.

Teeddüp: Edeplenme, çekinme.

Tennî: Yavaş davranma.

Tefahur: Övünme.

Tefakkuh: Fıkıh öğrenme, bilgisini artırma.

Tefâül, tele'ül: (8, 146) Hayır yorumda bulunma, uğur çıkarma.

Tefâvüt: İki şey arasındaki farklılık.

Tefehhüm: Ağır ve azar azar anlama. Farkına varma.

Tefekkür: Düşünme, akıl yorma.

Tefel: (6, 34-35) Tükrüklü üfürme.

teferruat: Bir şeyin bütün noktaları, ayrıntılar.

Tefes: (4, 458) Tefes, kir, pislik, hac ıstılahı olarak ihramdan çıkınca yapılması gereken menasik.

Tefessüh: Çüryüüp dökülme.

Tefe'ül (etme): Uğur sayma. Fal açma.

Tefevvuk: Üste çıkma, üstün olma.

Tefhim: Anlatmak, bildirmek.

Tefrik: Birbirinden ayırmak. Ayrı tutma, seçme.

Tefrika: 1- Ayrılma, bozuşma, nifak. 2- Gazete ve mecmualarda parça parça yayınlanan uzun yazı.

Tefriş: Yayma, döşeme.

Tefritkâr: Tefritte bulunarak, vasatın altında kalarak.

Tefsik: Fısk ve fücura sürükleme. Bozmak.

Tefviz (etmek): İşi bir b aşkasına havale etmek, bırakmak.

Teğanni: (2, 130) Şarkı türkü söylemek.

tegayyüb: Kaybolma, yoklara karışma.

Tegayyür: Halden hale geçmek, bozulmak, değişmek.

Tehâlcüm: Birbirine hücum etmek.

Tehaddi: Hasmının aczini ortaya koymak içn ona meydan okumak.

Tehallüf: Geri kalma, halef olma.

Tehassû: (8, 99) Huşu duymak, kalpten saygı duymak.

Teheccüd: (6, 29) Gee uyanık kalmak.

Teheccüd Namazı: Gec namazı.

Tehevvün: Hakir kılınmak, horlanma.

Tehevvür: sonunu düşünmeden birden bire karar vermek.

Te'hir: Geciktirmek, sonraya bırakmak.

Tehvin: Kolaylaştırmak ucuzlatmak, hakir görmek.

Tehyic: Heyecanlandırmak.

Tehzîl: Alaya alma, zayıflatma.

Tekabül: Karşılıklı olmak.

Tekaddüm: Öne geçmek. İlerlemek. Zamanı geçmiş olmak.

Tekâmül: Kemâl bulmak, olgunlaşmak.

tekarrüb: Birbirine yaklaşmak. Tedenni etmek.

Tekâsüf: Keşifleşme, yoğunlaşma, iktarca artma.

Tekâsül: üşenmek. Gevşeklik. İhtimamsız davranmak. Tenbellik.

Tekavvül: Yalan söylemek. Kenisinde olmayanı söylemeye çalışmak. Gelişigüzel konuşmak.

tekavvüs: Kavislenme. Büküİme. Eğilme.

Tekdîr: Azarlama.

Tekebbür: Kibirlenmek. Kendini büyük saymak.

Tekeffül: Birine kefil olmak.

Tekellüf: Kendi arzusuyla külfete grimek.

Tekellüm: Konuşmak. Söylemek.

Tekerrüm: Saygı görmek. Keremli olmak.

Tekerrür: Tekrarlamak.

Tekessür: Çoğalmak. Kırılmak.

Tekevvün: Vücuda gelmek. Var olmak.

Tekfir: Birisine "Kafir" demek, kafirliğine hükmetmek.

Te'kid: kuvvetlendirmek. Sağlamlaştırmak. üstelemek.

Teknokrasi: Teknik elemanlar hakimiyeti.

Tekrim: Hürmet ve ta'zim göstermek ve görmek.

Teksif: Sıklaştırma, koyulaştırma, yığma, toplama.

Tekvin: Var etmek. Yaratmak.

Tekzib: Yalanlama.

Telakk-yi Bilkabul: (16, 453) Kabulle karşılamak, kabul etmek.

Telazzüzat: Lezzetler, hazlar.

Telbine: (11, 37) Süt ve balla yapılan bir yemek çeşidi.

Telbiye: (4, 201) Hac esnasında "Lebbeyk" diye yüksek sesle bağırma "Buyur, emrine amadeyim" demektir.

Telemmû: Pırıldama.

Telhîs: Kısaltma. Özetleme.

Te'lifat: Yazılmış eserler.

Telin: Lanetleme.

Telkih: Aşılama, rdölleme.

Telkinat: Aşılanan fikirler.

Telmin: Lâyıkıyla keşfedip nazara arzetmek. İmalı söz söylemek.

Telmîhan (Telmihen): İmalı olarak.

Telvis: Kirletmek. bozmak.

Temâdi (tmek): Devam etmek.

Temâyüz: Kendini göstermek. Farklı ve yüksek vasıflı olmak.

Temellük: Mülk edinmek. Kadir ve muktedir olmak.

Temenna: (16 339) Hürmeten öne eğilip başı eğmektir. Bu yahudi adetidir.

Temenni: Dilek istek.

Temerküz: Bir merkezde toplanmak.

Temerrüd: İnad, direnme.

Temeskün: (8, 99) kişinin kendinden meskenet ve zillet ortaya koyması.

Temessük: Tutunma. Sarılma.

Temevvüc Sâz: Dalgalanma.

Temeyyü': Sulanmak. Cıvıklaşmak.

Temime: (11, 10-75) Cahiliye devri muska ve afsunları.

Temlîk (etmek): Bir şeyin müllkiyetini bir başkasına vermek, mülkü kılma

Temliken: Mülk kılarak:

Temrin: Tekrarla, alıtşırma.

Temyiz: (5, 86) Ayırma. Çoğunun söyleneni tam anlama doğru cev verme hali.

Tenakuz: Sözlerde tutarsızlık. Zıdlık.

Tenâsüb: uygunluk. Uyma. Tutma. Manaca birbirine uygun kelimeleri I arada söze güzellik vermek gayesiyle zikretmek.

Tenasül: Neslin devamı.

Tenbihât: Göz açtırmalar, ikazlar.

Tenevvü: çeşit çeşit olmak.

Tenevvür: Nurlanma, aydınlanma, parlama.

Tenezzüh: Uzaklaşmak.

Tenfir: Ürkütmek. Korkutmak. Nefret ettirmek.

Tenkıs: Noksanlaştırma. Başaşağı etme.

Tenkil: Uzaklaştırmak. Tepeleyip sindirmek.

Tenkîs (etmek): Azaltmak, indirmek, noksanlaştırmak.

Temniye: Büyütmek. Yetiştirmek.

Tenvî: Çeşitlendirme.

Tenvir: Aydınlatma. Münevverkılma.

Tenzih: Suç ve noksandan uzak saymak.

terâcim: (Terâcüm): Tercümeler, karşılıklar, tercüme-i haller.

Terâdüf: Birbiri peşinden gitmek.

Terâhi: İşte gayretsizlik.

Terakkî: İlerlemek.

Terâkûm: Birikmek, yığılmak.

Terâvet: Tâzelik.

Terbiye-i Furkaniye: Kur'an'ın terbiyesi.

Tercüme-i Hal: Hal ve hayatını anlatma. Biyografi.

Tereddiî: Soysuzlaşma, adileşme.

Tereffh: b. Refaha ermek.

Terennüm: Güzel güzel anlatmak. Yavaş ve güzel sesle şarkı söylemek.

teressül: Acelesiz olmak. Yavaş yavaş yapmak.

Terettüb: Sıralamak, gerekmek lazım gelmke.

Terhîm: (4, 143) İsmi kısaltma, tlaffuzu hafifletme.

Terike: Bir ölünün bıraktığı malların hepsi.

Terk: Bırakmak. Salıvermek.

Terkîb: Birkaç şeyin beraber olması.

Tertib-i Mkuaddemast: Başlangıçlardaki sıralamalar.

Terviye: (5, 113) Bolbol su içmek ve düşünmek manalarına gelir.

Tesâhül: Kolaylık göstermek, gevşek davranmak.

Tesâkut: İki mütarız hadisten birini râcih kıldıraak bir karine bulunmadığı akdirde birbirlerini hükümden düşürmeleri.

Tesbîh: (8, 161): Allah'ı tenzih manasında "Sübhanellah" demek.

Tesbi: Sağlam olarak yerleştirme. Sabit kılma.

Tesbitü's-Sünne: Hadislerin Resulullah ve Ashâb devrinde hafıza ve yazı yoluyla zabt edilmesidir.

Tescil: Sicile geçirmek, deftere kaydetmek.

Tesdîd: Uzunluğuna doğrultma. Hayırlı işe doğru yönneltme.

Tesellüm: Teslim edilen şeyi tekrar teslim alma. islâm olmak.

Teselsül: Silsile peyda etmek, birbirine takib etmek.

Tesettür: Kapanıp gizlenmek.

Teshîr: Büyülemek.

Teslîm: Emaneti vermek. Kabul etmek. Selametle dua etmek.

Tesmiye: İsimlendirmek. Besmele çekmek

Tesvib: (7, 475) Lügatte uydurmadansonra bir uydurma daha yapma ıstılahta ezandan sonra ikamete tasvib denmiştir. Ayrıca, sabah ezanında "es-salatü hayrun menen nevm" cümlesi de bir uydurma olduğu için ona da tasvîb denmiştir.

Tesviye: Seviyelendirmek. Düzlemek. Bir neticeye bağlamak, iki şeyi müsavi etmek.

Teşâüm: (8, 146) Uğursuzluk çıkarmak: tetâyyur gibi.

Teşbih: Benzetmek.

Teşcî: Gayrete getirme. Yüreklendirme.

Teşebbüh: Benzetmek. Zorla benzemeğe çalışmak.

Teşeddüd: sertleşmek. Şiddetlenmek.

Teşehhüd: (6, 61, 8, 363) Hem dua adıdır, hem de namazda bu duanın okunduğu kısmın adıdır.

Teşeyyü: Şiîlik taslamak, şiileşmek.

Teşmil: Şamil kılmak.

Teşmit: (9, 423) Hapşırana "Yerhamukellah" demek.

Teşriî: Şirîatla, kanun ile alakalı.

Teşrif: Şereflendirmek.

Teşrifât: Kabul merasimi.

Teşrik Günü: (5, 83) Zilhiccenin 11, 12 ve 13. günleri.

Teşvik: Şevketlendirmek.

Teşvikkâr: Şevke getirici. Cesâret verici.

Teşviş: Karıştırmak. Bulandırmak.

Teşyi: Uğurlamak.

Tetâvül: Boyunu uzun kılma.

Tetâvûlü'l-Bünyan: (2, 85) İnsanların binaların yükseltilmesinde yarışı.

Tetayyür: (8, 146) Teşe'üm addetmek. Uğursuzluk addetmek. Uçmak. Teşâüm, tetayyür, aynı manada kullanılmıştır.

Tetimme: Tamam etme.

Tevâdüd: (9, 426) Karşılıklı sevişme.

Tevâfuk: Birbirine uygunluk.

Tevârüs: Mirasa konmak.

Tevâtür: İçinde yalan ihtimali olmayan ve bir cemaate dayanan kuvvetli haber, ferdî olmayıp cemaata ait olan sağlam haber.

Tevâtürü Âmm: Bir hadisin bütün âlimlerce mütevatir addedilmesi.

Tevâtür-ü Hass: Bir hadîsin bazı alimlerce kabul edilmesi.

Tevbe-i Nâsûh: (16, 33) İhlasla apılan, bir daha günaha dönülmeyen tevbe.

Tevbih: Azarlamak. Levmetmek.

Tevcîh: Döndürmek. Yöneltmek.

Tevdi': Emânet vermek, bırakmak.

Tevehhüd: Evlamlanmak.

Tevekkül: İşi başkasına ısmarlamak.

Tevvllüd: Doğmak. Doğum.

Teverrük: (8, 83) Kabaardan birin veya her ikisini sağ ayak üzerine koyarak oturma.

Tevessül: Cenab-ı Hakk'ın (c.c.) dergahına yaklaştıracak amel işlemek.

Tevfik: Uygun düşürme.

Te'vil: Ayet ve hadisintaşıdığı muhtemel manalardan birini tercih etmek.

Tevkîf: Alıkoymak. Tutmak. Hapsolarak beklemek.

Tevkifi: (13, 25) Vahye dayanan.

Tevkil: Vekil tayin etmek.

Tevkîr: Tâzim. Hürmetle anmak. ihtiram etmek.

Tevlid: Doğurmak. Doğurtmak.

Tevr: (10, 295) Taştan vs.den imal edilen tencere.

Tevrat: (Hz. Musa (a.s.)ya nazil olan kitab-ı mukaddesin nam-ı celîli.

Tevriye:X Örtüp gizlemek.

tevsi: Genişletmek. Bollaştırmak.

Teyakkuz: Uyanık olmak.

Teyemmüm.: (10, 249) Su olmadığı veya kulanılamadığızaman toprakla abdest ve gusül yerine yapılan temizlik.

Te'yid: Kuvvetlendirmek. Sağlamlaştırmak.

Tezad: İki şeyin birbirine zıd olması.

Tezahüm: Birbirimize sıkıntı ve zahmet vermek.

Tezahür: Meydana çıkmak. Belirmek.

Tezebzüb: Kararsızlık. Karışıklık. Mütereddid olmak.

Tezekkür: Unuttuktan sonra hatıra getirmek. Zikretmek.

Tezellül: Zillete katlanmak. Aşağılanmak.

Tezeyyün: Süslenmek. Bezenmek.

Tezhib: Yaldız işi, yaldızlama san'atı.

Tezkiye: (10, 84) Hayvanınşerî usule göre kesilmesi, etinin bu suretle temiz kılınması demektir. Hadîs ıstılah olarak râvinin tevsikini ifade eder.

Tezlîl: Birisini tahkir etmek, aşağılatmak.Zelil ve hakir bulmak.

Tezvîc: Nikahla birkadını aldırmak. Evlendirmek.

Tezvir: Söze yalan karıştırmak.

Tezyif: Çürütme. Eğlenme, maskaraya alma.

Tezyin: Süsleme.

Tıbb: (10, 545) Tedavi ilmi.

Tılsım: Sırları bir türlü anlaşılmayan gizli şey.

Tiyare: (11, 212) Uğursuzluk.

Tîb: Sürünme maddesi.

Tilâvet: Okukam. Takip etmek. Arkasına düşmek.

Tinet: (Tıynet): Huy yaradılış.

Tinetü'l-Hibal: (7, 240) Cehennemliklerin içeceği irin, ter karışımı bir made.

Tirid: (10, 482) Etli yemek.

Tiryâk: (11, 10) Zehirin zararını gideren ilac: Panzehir.

Töhmet: İşlendiğ isanılan gerçekliği meydana çıkmamış suç.

Töhmet- Kizb: Yalancılık töhmeti, daha ziyade Resulullah hakkındaki kizb kastedilir.

Tufuliyyet: Çocukluk.

Tuğyan: İsyan zulüm ve küfürde çok ileri gitmek.

Tuhût: (12, 675) Adı sanı olmayan insan.

Tulekâ: (6, 259-260) Hç ölmeyecekmiş zannı kuruntusu.

Tulû: Doğmak. Birden zuhur etmek.

Tuluk: (6, 410) Hayvan derisinden yapılan kese gibi bir kap. İçerisinde yoğurt dökülerek yağ elde edilir.

Tuluku'l-Yemin: (7, 159) Tuluk beneksiz demektir. Tuluk'l-yemin sağ ayağı beneksiz ala denir.

Tûlu'l-Mülâzeme: Uzun müddet beraberlik.

Tu'ma'mine: Kalbî itmînân.

Turûk: Yolları, meslekler, usuller.

Tuyar: (8, 146)

Türs: (5, 211) Tak veya kemikten yapılmış üzerine deri geçirilmiş olan kalkan.

U

Ubûdiyet: Kulluk kölelik, kul olduğnu bilip Alla' itaat etmek.

Ubûdiyet Dairesi: (14, 297) Kulluk, ibadet dairesi.

Ucma: Söz söylemeyen. Hayvan.

Uhdiye: (4, 519) Kurban bayramıda zengin olana kesmesi vacib olan kurban.

Ud-u Hindi (Kusd-u Hindi): (10, 379) Tedavide kullanılan bir ot çeşididir. Ahteri'ye göre dilimizde topalak denir, buhur olarak da kullanılır.

fûl0 Gurub batış. Gözden kayboluş. Görünmez olmak.

uhda: Bir işi üzerine almak. Söz vermek. Ahidnâme. Bir kimsenin üstünde olan iş veya şey.

Uhrevî: Âhirete dair, âhiretle alakalı.

El-Ukâb: (12, 392) Cahiliye devrinde Mekkelilerin bayraklarının adı.

Ukaz Panayırı: Cahiliye araplarının ticaret için, hacc mevsiminde kurdukları bir panayır yeri.

Ukde-i İstifham: Soru düğümü.

Ukubat (Ukubet): Cezalar, işkceneler, eziyetler. kısasve şahsî cezalar.

Ukuk: (10, 502) anne ve babaya karşıolan vazifeleri yapmamak.

Ulemâ: Âlimler. Osmanlı devrinde yüksek ilim ve fıkıh alimleri.

ulemâ-ı Muhakkikin: Araştırıcı, mütehassıs alimler.

Ulemâ-ı Sû: Kötü âlimler. Dünya için âhiretlerini unutan âlimler.

Ulûhiyet: İbadetv e itaat edilmeğe layık olmak. Cenab-ı Hakk'ın bir vasfı.

U'lulemr: (1, 117; 4, 535) Emretme yetkisine sahip kişi, devlet memuru.

ulum-ı Asriye: İçinde bulunulan asrın ilimleri.

ulûm-ı İslâmiye: İslâmî ilimler.

Ulumu'l-Hadîs: Hadîs ilimleri.

Umde: İnanılacak şey. Temel fikir. Destek. Güvenilecek yer veya kimse.

Ummâr: (13, 508) Uzun müddet evde kalan ev yılanına ve evlerde kalan cinlere ummar denmiştir.

Umra: (11, 385) Bir adama ömür boyu kullanması için yapılan tarl, ev vs. bağışıdır.

Umre: (4, 198) Mukaddes yerlere hac mevsimi dışında yapılan ziyaret. umre ziyareti de aynen hacc ziyaretinin adab ve kaidelreine tabi olraak yapılır.

Umretu'l-Kaza: Hudeybiye senesinde yapılamayan Umre'nin ertesi yıl yapılması kararlaştılmıştı. Bu umreye kaza edilen umre manasına umretü'l-kaza denmiştir.

Umûr: Emirler. İşler. Hususlar. Maddeler.

Unf: (7, 102) Zorluk, kabalık, şiddet.

Urfut: Örfler, âdet ve gelenekler.

Urş: (4, 324) Dikili ağaçlardan yapılan ariş'in cemidir.

Ur'ur: (2, 637): Abanoz ve çınara benzeyen bir ağaç.

urûz: Araz'ın cemi olup, nukut ve hayvanattan ve melikat ve mevzunattan (rtartılacaklardan) ve akârdan başka olan meta', kumaş, esliha, çadır, çuval ve emsali şeyler hakkında kullanılır. Bazan yalnız hayvan ve akâr dışında kalan şeyler için de kullanılır, böylece mekîlât ve mevzûnata da şamil olur.

Urvetü'l-Vüska: Sağlam kulp. metin ve muhkem olan tutulacak şey. İslâmiyet.

Usûl: Asl'ın cemi birçok manadakullanılmıştır. Buharî Müslim gibi bir kısımmüellflerinbir babta delil olarak kaydettikleri ilk hadis: Ümmehât gibi temel hadis kitapları, şeyhlerin elinde bulunan tashihli muteber nüsha, metod manasına temel prensiplere de usûl denir.

Usûl-Fıkıh: Fıkıh ilmine ait bilgilerin esası ve istinahgahı olan bir ilimdir. Şerî hükümlerin mufassal ve muayyen delilleri ve hikmetleri bu sayede bilinir ve dinî hükümler bu muayyen müşahhas deliller ve vasıtalar ile istinbat ve isbat olunur

Usul-i Hamse: Beş temel kaynak kitap: Buharî, Müslim, Ebu Dâvud, Tirmizî, Nesaî.

Usarî: Müellifle Resulullah arasına on ravigirenhadis.

Utull: (14, 2470) Aşırı husumet eden, kaba söz dinlemeyen.

Uzlet: (13, 186) Yalnızlık insanlardan uzak durma.

Uzre: (11, 25) Çocuklarda görülen boğaz hastalığı.

Uzza: Cahiliye devrinde Kâ'be'deki büyük putlardan birinin ismi.

Ü

Ücret-i Misil: (6, 461) Emsaline verilen ücret.

ülfet: Alışmak, alışkanlık. Birisiyle münasebette bulunmak. Ünsişet, ahbaplık, dostluk.

Ümerâ: Emirler beyler. Seyyidler. Yüksek rütbeli zabitler.

Ümmehât: Başta Kütüb-i Sitte, ilk yazılan meşhur ve muteber hadis mecmuaları.

Ümmehâtü'l-Mü'minîn: Mü'minlerin anaları.Resûl-ü Ekrem (a.s.)'in mübarek zevceleri.

Ümmet-i Merhime: (12, 438) Allah'ın merhametine mazhar Ümmet: Muhammed ümeti.

Ümmî: (12, 292) Anasından doğduğu gibi kalmış tahsil görmemiş. Okuma-yazma bilmeyen.

ümmü'l-Kitap: Kitabın anası, esası, levh-i mahfûz ve ilm-i ilâhî.

Ünsiyet: Alışkanlık, dostluk. Birikte düşüp kalkmak. Ahbaplık.

üryân (uryan): Çıplak.

Üslûb: Tarz Yol. Biçim. İfade tarzı.

Üssü'l-Esâs: Hakîki sağlam temel.

Üsvetü'l-Esâs: Hakîki sağlam temel.

Üsvetü'l-Hasene: Güzel örnek.

Üşâriyyât: Onlular.

Ütm: (13, 238) Medine'de cahilie devrindenkalan şato biçiminde evler.

V

Va'ad (Va'd: Söz verme. Söz verilen şey.

Vâbeste: Bağlı, mütevakkıf olması bir şeye bağlı olan.

Vâcid(e): (5, 545) Vüuda getiren. Varlıklı Fakir. Ganî ve zengin. el-Vâcid şekliyle allah'ın isimlerindendir "Fakirliğe düşmeyen zengin" demektir.

Vadi: (7, 103) Dağların arasındaki sel yatakları.

Vaftiz: Hıristiyanlarca çocuğun ve hıristiyanlığa yeni girenindine girme şartı sayılan, suya sokma merasimi.

Vahdaniyyet: (9, 547) Allah'ın birliği.

Vahdet: Birlik. Yalnızlık. Teklik.

Vahi: Manasız. Saçma. Ehemmiyetsiz. Ahmak. Düşkün. Zayıf.

Vahid-i Kıyasi: Bir şeyin mikdarını vesâir husûsiyetlerini ölçmek için kendi cinsinden değişmez olarak tayin edilen parça veya mikdar.

el-Vâhidu: (5 545) Allah'ın isimlerindendir, tek başına devameden demektir.

Vahidu'l-Kahhar: Kahredici olan bir Allah.

Vahiy Katipleri: Resulullah'a gelen Kur'an vahiylerini Resulullah'ın isteği ile yazıveren katipler. bu işte en çok Ubey İbnu Ka'b radıyallahu anh hizmet vermiş ise de Aleyhissalatu Vesselam kırk civarında zatı katiplikte istihdam etmiştir.

Vahy-i Gayr-i Metluv: (16, 497) Resulullah'a Cebrail (a.s.) tarafından tilavet edilerek getirilmeyen vahiylere denir. Bu ilham veya kalbe doğuş şeklinde gelmiştir. Hadîs ve sünetler vahiy kabul edilir ancak gayr-i metlüvdür.

Vahy-i Mahz: Kuvvetli ve sârih mertebede olan vahiy. Sırf vahiy olup içinde Allah'ın (c.c.) bildirdiğinden başka birşey katılmamış bulunan vahiy. Bak: Vahy-i sarihî Vahy-i Metluv.

Vahy-i Sarihî: Hem sözü hem manası tam vahiy olan. Resul-i ekrem (a.s.) burada sırf teliğ edendir. Müdâhalesi yoktur. Bak: Vahy-i Mahz, Vahy-i Metluv.

Vaid: İyiliğe sevk veya kötülükten kurtarmak için ilerde olacak kat'i hadis leri haber vererek korkutmak. Cehennemi haber vermek.

Vaiz: (16, 369) insanları Allah'la korkutan.

Vakf: Bir rivâyeti sahâbîye ulaştırmak Sahâbînin söz veya fiilini rivâye Böyle yapılan rivâyete mevkuf denilir.

Vakfe (Arafede Vakfe): (4, 445) haccın rükünlerinden biri olup Mek yakınlaından Arafat denilen mevkide, Zilhiccenin dokuzuncu gününün zev (öğle) vaktinden Kurban Bayramının birinci günü fecir doğuncaya kadar, b müddet bulunmaya denir.

Vâkıfa: Vâkıf'ın cemidir. Kur'an'ınmahluk olup olmama meselesinde görü beyanından kaçınanlar demektir.

Vâkıfî: Halku4l-Kur'an meselesind görüş beyanından kaçınanlara mensup.

Vaki: Olan, düşen, kona. Mevcud ve var olan.

el-Vâli: (5, 545) Allah'ın isimlerindendir, eşyanın maliki ve eşyada diled igibi tasarruf eden demektir.

Vârese: Affedilmiş rahat. Halas bulmuş, kurtulmuş.

Vârid: 1- Ulaşan, yetişen, gelen, erişen, akla gelen, olay, birşeyhakkır söylenip tatibk edilen. 2-Hazır, nâzır. 3- Bahadır.

Varid Olmak: Ulaşmak, yetişmek, erişmek.

Vâridat: Kâr,g elir. Birkimse veya hazîniye ait apra ve gelir. Hatır agele içe doğan.

el-Varis: 5, 547) Allah'ın isimlerinden biridir, mahlukatın yok olmasında sonra da bâki kalan demektir.

Varta: Kurtuluş imkanı olmayan helak.

Vasî: Bir kimsenin mallarında veya çocuklarının işlerinde tasarrruf etme üzere neshedilen kimsedir.

el-Vâsi'u: (5, 544) Zenginliği bütün fukaralıkları bürüyen manasındad Cenab-ı Hakk'ın isimlerinden biridir.

Vasiyetnâme: Kişinin ölmezden önce yazdığı borçları ve alacaklarıyla ilg yazılı vesîka.

Vask: (1, 456; 4, 83; 11, 220) Tahıl nevinden yiyecekleri ölçmede ku lanılan takriben 127 kiloluk ölçektir.

Vatiy: (5. 160) Cinsî temas.

Vaz': Koymak, konulmak.

Vâzıh: Açık. Ayan. Aşikâr: Besbelli.

Vazife-i Risalet: Peygamberlik vazifesi.

Vazife-i Ubûdiyyet: Kulluk vazifesi.

Vaz'la Müfteham: Hadis uydurma ithamı almış.

Vazza: Hadis uyduran.

Vazzain: Hadîs uyduranlar.

Veber: (13, 22) Deve yönü.

Vech: (6, 38) Yüz, çehre, surat, ıstılahta hadisin birbaşka tarihten gelen şekli.

Vecîbe: Borç hükmünde olan vazife. Yerine getirilmesi gereken şey.

Vecîz: Kısa, öz, derli toplu. Az sözle çok mana ifadesi.

Vech-i ilâhî: Cenab-ı Hakk'ın zatı, rızası manasında kullanılır.

Vech- iMübarek: (s.a.v.) Resulullah'ın mübarek yüzleri.

Vedec: (Evdac): (6, 24) Cemi evdadır, hayvanın boynundaki kan damarlarıdır.

Vedî: Küçük abdest bozduktan sonra çıkan beyazımsı sıvı.

Vedi'a: Emanet bırakılan şey.

el-Vedûd: (5, 544): Cenab-ı Hakk'ın isimlerindendir. "Allah Veli kullarınısever. salih kullarının kalbinde sevilir" gibi manalar ifade eder.

Vehâmet: Zor, güçlük. Ağırlık, tehlike, muhatara. neticesi fenâ, korkulacak hâl.

Vehn: Gevşeklik, kuvvetsizlik zayıflık.

Vekâr: (Vakar): Ağırbaşlı, halim ve heybetli oluş. Azamet ve izzet.

Vekil: Başkasının işini gören, nazır. Bir kimsenin yerine hareket etme selahiyetinde olan.

el-Vekîlu: (5, 545) Alla'ın isimlerindendir. "Kulların rızıklarına kefil" demektir.

Vela,i Ataka: (1, 497; 11, 330) azad edilen köle ile efendi arasındaki hukukî bağ.

Velâ-i İ'tak: (1, 464): Ba: Vela-i ataka.

Velâ-i Muvâlât: (1, 464; 11, 330) Kimsesis olmayan birini n bir başkası ile yaptığı anlaşma sonucu hasıl olan hukukî bağ.

Velâyet: Velîlik yani bir şeyi kudret cihetiyle tasarruf. Birinin işine mütekeffil olmak, işini üzerine almak.

Velî: Dost, yardımcı manasına gelir. Istılahta çocuk, matuh, mecnun gibi velâyet aldında bulunan kaasırlar adına tasarrufta bulunup onların işlerini yürüten kimseye denir.

Velime: (10, 496) Düğün vs. sırasında verilen ziyafet.

Veliyyü'l-Emr: Söz sahibi, yetkili, devlet otoriteis kendisinde olan.

Vera: (6, 500) Takvânin ileri derecesi. Bilmedii ve şüphe ettiğin öğrenip iyiye ve doruya göre hareket edip bütün günahlardan çekinme hâleti, harama vesile olabilir endişesiyle helali de terketme mertebesi.

Verese: Vârisler.

Verrâk: Müelliflerin nüsveddelerini temize çeken kitabet işlerinde muhaddislere yardımcı olan kâtiplik yapan kimse.

Vers: (4, 239; 10, 379) Sarı renkli bir boya maddesidir.

Vesâik: Vesîkalar.

Vesail: Vesileler.

Vesait: Vasıtalar.

Vesâit-i Zahiri: Zahiri vâsıtalar.

Vesen: 515, 576) Kendisine ibadet için yapılan cüsseli putlar.

Vesîka: Bir hususu isbat ve ilan için tanzim edilen varakadır. Akd ve muhkem şeye de ıtlak olunur.

Vesm: (16, 381) Hayvana işaret vurmak, enlemek.

Vesvese: Şübhe, tereddüt. Kuruntu aslı olmayan ihtimaller.

Veşm: iğne ile kan çıkarmak suretiyle vücudda yapılan damga, dövme, işaret.

Vetire: 1-Keçi yolu, dar yol. 2-Tarz üslûb: 3- Burnun iki deliğini ayıran zar.

Veyl. (10, 156) Tehdid makamında kullanılan bir tabirdir, vay haline! veya "yazıklar olsun" diye tercümesi uygundur. Ancak cehennemde bir vadinin adı olduğu da söylenmiştir.

Vezir: (5, 420) Sultanın yardımcısıdır. Bugün "bakan" demektir.

Vezn: (1, 433) Tartı.

Vicahem: Yüzüne karşı, yüzyüze gelerek.

Vikaye: Kayırma, koruma. Önünü alma.

Vukûf: Vâkıf olma. Bir şeyi bilme. Halde kalmak.

Vuzûh: Açık ve anlaşılır şekilde olmak. Netlik. aydınlık.

Vücud-u Bâri: Cenab-ı Hakk'ın varlığı.

Vahdaniyyât: Tek ravisi olan hadisleri cemeden kitaplar.

Vüs'at: 1- Genişlik bolluk. 2- Para bakımından durum. 3- Boş meydan, fırsat.

Vüsûl: ulaşma, yetişme, kavuşma.

Vu'ul: (13, 269) İnsanların ileri gelenleri.

Y

Yabis: Kuru.

Yakaza: Uyanıklık.

Yakîn: (10, 36o0) Doğruluğunda şüphe olmayan kesin ilim.

Yatkin Bitkisi: Kabak, kavun ve karpuz gibi dalları yerde yayılan bir nebat adı.

Yâr-ı Gar: Resulullah (a.s.)'ın en sadık sahabesi Hz. Ebu Bekir'in (r.a.) ünvanı.

Ye'cüc ve Me'cüc: (2, 508) Kıyamete yakın çıkacak birkavimdir. Aslı, nesebi belli değildir, din tanımyacaktır. onun zuhuru kıyamet alametidir.

Yed: El. Kuvvet. Kudret. Yardım, Vasıta. Mülk.

Yed-i Beyzâ: Musa (a.s.)'ın mucize olarak gösterdiği beyaz ve parlak eli.

Yed-i Beyzâ-ı İslâµ: İslamın beyaz eli.

Yeis: Ümidsizlik.

Yeknesak: Devamlı aynı halde olan.

Yen: elbisenin kolu.

Yerhemükellah: "Allah (c.c.) sana rahmet v emerhamet eylesin" mealinde du aolup aksırankimseye söylenmesi sünnettir.

Yevm-i Îd: Bayram günü.

Yevm-i Nahr: (4, 489) Kurbang ünü demektir. Zilhicce'nin 10. günüdür.

Yevm-i Zahf0 (2, 384) Zahf emeklemektir. Düşmana ağır ağır, gizlice yaklaşıldığı için savaşa yevm- izahf denmiştir.

Yevmü'l Edha: (4, 524) Kurban kesilen güne denir. Bak: Yevm i Nahr.

Yevmü'l-Mezid: (12, 498) Cennette, ehl-i cennetin misk tepeleri üzerinde toplanacağı müstesna bir gündür.

Z

Zabtetmek: İdaresi altına almak.,sıkıca tutmak. Kendine maletmek, kavramak, kaydetmek bağlamak.

Zâd: (5, 110) Azık, yol yiyeceği.

Zâd,ı Ahiret: Âhiret azığı.

Za'ferân: Safran.

Zâhib: Gidici, giden. Bir fikir veya sanıya uyan, kapılan.

Zâhid: Dinin emirlerine aşırı bağlı, bütün düşüncesi bu emirlerin yerine getirilmesi olan, dünyalığa fazla itibar etmeyen.

Zâhir: Meydanda olan, açık belli, görünür. Birşeyindış görünüşü.

ez-Zâhir: (5, 546) Allah'ın isimlerinden biridir, "her şeyin üstünde zahir olan ve onların üstünde çıkan" demektir.

Zâhirî: Dıştan görünen meydanda olan.

Zâîreyye: Kıyası redden. Kur'an ve hadisle hükmetmeyi esas alan Ehl-i Sünnet dışı bir mezheb.

Zâhir-i Şerî'at: Şerî'atın helal, mekruh, mübah nevinden hükümleri.

Zâhiru'r-Rivaye: Kelime manası: Rivyatein görünen kısmı demektir. Istılahta İmam-ı Muhammed'in bir grup kitabının müşterek adıdır.

Zaid: Artan, artıran. Fazla, gereksiz.

Zail: Sona eren, sürekli olmayan. Geçen, geçmiş olan.

Zakkum: (14, 249) Cehennem ehline mahsus pek acı bir ağaç.

Zaman: Bak: Damân.

Zâmile: (5, 111) Yük taşıyan devedir.

Zâmin: Ödeyen, kefil. Tazmie mecbur olan.

Zammetmek: ilave etmek, üstüne koymak

Zamm,ı Sure: Namazda Fatiha'dan sonra okunacak sure.

Zan: Şüphe, sezme, sanmak.

Zâni: Zinâ eden.

Zann-ı Galip: Kuvvetli hakîkate en yakın olan zan.

Zannî: Zanna ait o, zan ile ilgili, yakîn derecesine ulaşmayan (haber).

Zarar-ı Mutlak: Hibçir faydası olmayan zarar.

Zât,ı İlâhî: Cenab-ı Hakk'ın mukaddes yüce zâtı. mübarekeleri manasına gelir.

Zât-ı Zülcelal: Celal sahibi zât Allah (c.c.)

Zâtu's-Selâsil: Bir yer adı. Resulullah'ın oraya askerî sefri oluştur.

Zâtu's,Sinn: Yaşlı.

Zatülcenb: Akciğer iltihabı.

Zaviye: 1- Köşe. 2- Küçük tekke. 3- İki çizginin birleşmesiyle hasıl olan köşe açı.

Zebh: (6, 224) Kesme, boğazlama, kurban kesme.

Zebûn: Zayıf güçsüz.

Zecr: (7, 191) Men etme, engel olma, nehyetme. zorlama, zorla yaptırma., önleme, sıkma.

Zecrî tedbir% Önleyici, yasaklayıcı tedbir.

Zehâb: Gitmek, zihnen biryola sapmak. Yanlış düşünce. Bir fikre uymak. Zan.

Zekat: (6, 345; 17-179) Artma, temizleme manasına gelir. Malın kırkta birininin zekat adıyla verilmesi gerekir ki buna zekât denmektedir.

Zekâvet: Zekâ, zekîlik.

Zeker: Erkeklik organı.

Zelîk: Sürçüp düşen, yanılan, hor, hakir, alçak, aşağı tutulan.

Zemim: Zemmedilmeye, kötülenmeye layık.

zemin-i Asya: asya kıtası.

Zemm: Birisinin ayıplarını söylemek, çekiştirme. Kötülemek, yermek ayıplamak.

Zendavesta: Eski Fars dininin kitabı.

Zerk: Hîl, aldoatmak. ırınga yapmak. İğne ile vücuda ilaç vermek.

Zevâhir: Görünüş, dış görünüş, göze çarpan yerler. Yüksek yerler.

Zevâid: Ziyade'nin cemi. Hadis ıstılahı olarak bir kitabta bulunduğu alde diğerinde bulunmayan hadîslere denir.

Zevâl: (4, 489) Öğleyin güneşin batıya kayma anı.

Zevât: Zatlar, şahıslar.

Zevcât-ı Tâhirât: Resulullah'ın (a.s.) muhterem zevceleri.

Zevce-i pâk: Resulullah'ın muhterem zevceleri.

Zevi'l-kKurbâ Sehmi: (6, 452) Düşmandan elde edilen ganimetin beşte biri zevi'l-kurbâ'ya (Resulullah'ın yakınlarına) aittir. İşte buna zevi'l-Kurbâ Sehmi denmiştir.

Zevk-i Selîm: En temiz, nezih ve en yüksek derecedeki zevk. Meşru dairedeki zevk.

Zeyl: (1, 66) Kuyruk, entarinin uç kısmı.

Zıhâr: (11, 217) Zımmî: İslam devleti tabiiyyetinde olan gayr- imüslmilere denir. Bunların ödediği vergiye haraç dendiği için zımmîye ehl-i haraç de denir.

Zımn: Kavl ve fiilin içyüzü, maksad zımnında, içinde şümûlünde manasına gelir.

Zımnen: Açıktan olmayarak, dolayısıyle, İmâ yoluyla. İçinden olarak.

Zımnî: İçinde saklı, gizli olarak kendiliğinden.

Zındık: (8, 353) Ahirete ve kitaba inanmayan, küfrünü gizleyip iman izhar eden.

Zi'bâl: (8, 363) Şerefli, meşru, mübah.

Zî-hayat: Hayat sâhibi, canlı,.

Zilyed: (17, 280) Lügatte el sahibi demektir. Istılahta bir ayne (mala) bilfiil vaz-ı yed eden (el koyan) veya mâlik olan kimselerin tasarrufları gibi tasarrufu sabit olankimse demektir. Zıddı hariçtir. Bak: Hâriç.

Zî Mirre: (6, 455-456) Kuvvetli, sıhhatli.

Zînet: (6, 521) Süs, takı.

Zirahm: Bak. Zevi'l-erhâm.

Zirâhm-ı mahrem: nikâhı haram olan akraba demektir. Zirahm ve mahrem kelimelerine bakılsın.

Zir-ü Zeber: Altüst, karmakarışı. Darmadağın.

Zîuur: Şuûr sahibi.

Ziyâ: Işık, aydınlık. Nur. Rüşenlik.

Ziyâdât: Fazlalar, ziyadeler.

Ziyâde: Artan. Fazla kalan. Çok bol. Fazladan. artma. Çoğalma.

Ziyâfet: (10, 13)

Ziya-ı Şems: Güneş ışığı.

Ziynet: Süs.

Zuâfa: Zayıflar. Hastalıktan dermansızlaşmışlar.

Zuhrufe-i Sakf: Gökyüzü zineti.

Zukuret ve Uniuset: Erkeklik ve kadınlık.

Zulmânî: Karanlık, karanlıkla alakalı, karanlıklı ve karanlık gaflet uyl sunda olan.

Żu'm: Bâtıl zan. Şüphe. Yanlış zan.

Zu'm etmek: Şüphe etmek. Yanlış zanda bulunmak.

Zübde: Hulasa. Netice. Bir şeyin en mühim kısmı.

Zübürü'l-Evvelîn: Önceki kitaplar.

Zühd: (6, 455) Dünyaya rağbet etmemek. Nefani zevk ve arzudan kend çekerek ibadete vermek.

Zühul: unutmak veya bir işi geciktirmek. Elde olmayan bir sebeple bir geciktirmek.

Zü'l-CElâl: (5, 546) Allah'ın isimlerindendir. Celâdet, nihayet derece büyüklük şâhibi.

Zülzüneyn: İki kulaklı. Bu Hz. Enes'in bir lakabıdır. Resululah böyle hi bederek onatakılırmış.

Zü'l-Halasa : (12, 87) Yemen'in Has'am kabilesinde bulunan bir mab (kilise) idi Kâbe'tu'l-Yemaniye de denirdi.Resulullah yaktırmıştır.

Zn-Nûn: 6, 52) Sâhibu'l-Hut da denen Hz. Yunus'un lakabıdır.

Zü-Süveykateyn: (12, 532) Ka'beyi kkıyamete yakın yıkacak Habeşlı vsfıdır. İki ince bacaklı demektir.

6. KAYNAKLAR VE KİTAPLAR FİHRİSTİ

Bu kısım, kitapta ismi geçen kitapları göstermektedir. Bunlardan bir kısmı, şerh için müracaat edilen kaynaklar olduğu açıktır. Bu kısım, daha ziyade, kitap ismi esas alınarak tanzim edilmiş olmakla birlikte, müellif isminin verildiği de olmuştur. Yani, kaynağın metinde zikredildiği şekle aynen yer verilme cihetine gidilmiştir.

KAYNAKLAR VE KİTAPLAR

A

Âdâb-ı Menâzil: 9, 325.
Ahbâru'l-Medîne, Ömer İbnu Şebbe: 12, 264.
Ahbâru'n-Nisâ, İbnu'l-Kayyum: 2, 208.
Ahkâmu'l-Kur'ân, Cessas: 8, 239.
Ahkâmu'l-Kur'ân, İbnu'l-Arabî: 1, 251.
Ahkâmu'l-Kur'ân, İsmail el-Kadı: 12, 265.
Ahkâmu'l-Kur'ân, Ebu Bekr er-Râzî: 7, 238.
Ahkamu's-Sığar, Muhammed İbnu Muhammed el-Üşrûşenî: 15, 360.
Ahlâk-ı Alâiye: 16, 164.
Ahterî: 13, 513.
A'lâm Zîrikli: 8, 230.
Âlûsî: 8, 222-223-228.
Ârızâtu'l-Ahfazî, Ebu Bekir İbnu'l-Arabi: 6, 353, 430; 11, 57.
Asr-ı Saadet, Mevlanâ Şiblî: 8, 228.
Atatürkle Üç Ay, Ahmed Hamdi Başar: 14, 352.
Avârifu'l-Meârif, Sühreverdi: 6, 334.
Avnu'l-Ma'bud, Nevevî: 3, 197; 8, 170.
Avnu'l-Ma'bud, Azîmâbâdî: 8, 160; 9, 259.
Aynî Şerhi (Buharî Üzerine): Aynî: 3, 452.

B

Bahru'l-Muhît, Ebu Hayyan: 4, 220.
Batı medeniyetinin zevali, Spengler, 9, 389.
Beşbuçuk Asırlık Türk Täbäbet Tarihi, Dr. Osman Şevki: 10, 540.
Buharî, Şerhî, İbnu Hacer: 5, 250, 351; 8, 215.
Buharî Tarihi: 6, 409.
Büyük Lugat: 6, 406.
Büyük İslam İlmihali, Ö. Nasuhi Bilmen: 6, 393; 8, 382.

C

D

E

F

G

H

İ

K

L

M

N

P

R

S

Ş

T

U

V

Z